

UNIVERZITA KARLOVA

Právnická fakulta

Bc. Dominika Časarová

**Problematika oběti trestného činu
v kriminologii**

Diplomová práce

Vedoucí diplomové práce: doc. JUDr. Bc. Vladimír Pelc, Ph.D.

Katedra: Trestního práva

Datum vypracování práce (uzavření rukopisu): 3.9.2023

Prohlašuji, že jsem předkládanou diplomovou práci vypracoval/a samostatně, že všechny použité zdroje byly řádně uvedeny a že práce nebyla využita k získání jiného nebo stejného titulu.

Dále prohlašuji, že vlastní text této práce včetně poznámek pod čarou má 159 648 znaků včetně mezer.

[Vlastnoruční podpis]

Dominika Časarová

V Praze dne 3.9.2023

Obsah

ÚVOD	1
1. VIKTIMOLOGIE	3
1.1. Vztah viktimologie a kriminologie	3
1.2. Vývoj viktimologických teorií	5
1.2.1 Teorie spolupodílení oběti (<i>Victim precipitation theories</i>)	5
1.2.2 Teorie expozice a příležitosti (<i>exposure and opportunity theories</i>)	7
1.2.3. Teorie sociálního učení (<i>social learning and cultural theories</i>)	8
1.2.4. Současné pojetí viktimologie	9
1.3. Viktimologický výzkum	10
2. OBĚŤ TRESTNÉHO ČINU	13
2.1. Pojem oběti	13
2.2. Charakteristika obětí trestných činů	13
2.2.1. Mýtus ideální oběti	14
2.2.2. Viktimita	15
2.3. Typologie obětí	16
3. VIKTIMIZACE	21
3.1. Aspekty viktimizace	21
3.1.1. Chování oběti	21
3.1.2. Vztah oběti a pachatele	23
3.1.3. Míra viktimizace	24
3.2. Primární viktimizace	25
3.2.1. Primární újma	25
3.3. Sekundární viktimizace	27
3.4. Následky viktimizace	29
3.4.1. Vliv okolností trestného činu	31

3.4.2. Vliv faktorů na straně oběti	31
3.4.3. Vliv reakcí okolí	32
4. PRÁVNÍ ÚPRAVA OCHRANY OBĚTI	34
4.1. K rozlišení pojmů oběti a poškozeného	35
4.2. Mezinárodní kontext ochrany obětí	38
4.3. Právní stav v ČR před přijetím Zákona o obětech trestných činů	39
4.4 Zákona o obětech	40
4.4.1 Základní zásady Zákona o obětech	42
4.4.2. Jednotlivá práva obětí	43
5. POMOC OBĚTEM TRESTNÝCH ČINŮ	49
5.1. Laická pomoc	50
5.2. Odborná pomoc	52
5.2.1. Psychologická pomoc	53
5.2.2. Sociální pomoc	55
5.2.3. Právní pomoc	56
5.3. Pomoc obětem v praxi	57
ZÁVĚR	61
SEZNAM POUŽITÝCH ZKRATEK	64
SEZNAM POUŽITÝCH ZDROJŮ	65
1. Seznam použité literatury	65
2. Seznam použitých internetových zdrojů	67
3. Seznam použitých právních předpisů	69
NÁZEV PRÁCE V ČESKÉM JAZYCE	70
ABSTRAKT	70

KLÍČOVÁ SLOVA	70
NÁZEV PRÁCE V ANGLICKÉM JAZYCE	71
ABSTRACT	71
KEY WORDS	71

Úvod

Tématem předložené diplomové práce je problematika oběti trestného činu v kriminologii. Jedná se bezpochyby o stále velice aktuální téma – každý z nás, ač si to většinou nepřipouštíme, se může stát obětí trestného činu, a je tak bezpochyby v zájmu všech lidí, aby právní ochrana i praktická pomoc obětem byla co nejkvalitnější a nejdostupnější. Téma obětí trestných činů a jejich postavení je poslední dobou diskutováno více než kdy dříve – souvisí to s celkovou tendencí obracení pozornosti od práv pachatele také k jedincům jím poškozeným, odbouráváním některých zažitých mýtů týkajících se obětí a navyšováním práv poškozeného v trestním řízení.

Cílem této práce je proto představit určitý souhrn aktuálních poznatků z kriminální viktimologie, současné právní úpravy práv obětí a jejich ochrany, ale také praktické možnosti pomoci obětem. Práce tak v prvních částech nejprve shrnuje teoretické poznatky o obětech trestného činu a primární i sekundární viktimizaci a její následky pro oběť. Následně potom představuje současný stav právní úpravy, především pak ve světle relativně nového zákona o obětech¹. Ten do české právní úpravy přinesl jakési ucelené zakotvení postavení oběti a také celou řadu moderních právních institutů, které mají za cíl zlepšit postavení oběti a ulehčit jí v její nesnadné situaci. V závěru práce je věnován prostor praktické stránce pomoci obětem. Práce tak nejprve analyzuje současný stav právní úpravy postavení oběti a jejich práv a také samotné pomoci obětem. Upozorňuje pak na jejich hlavní nedostatky a navrhuje některá nová řešení, která by mohla současný stav zlepšit.

Diplomová práce je rozdělena do pěti hlavních kapitol a každá z nich následně do podkapitol zabývajících se podrobněji jednotlivými tématy. První kapitola je věnována samotnému a relativně novému vědnímu oboru o oběti, tedy viktimologii. Vzhledem k zaměření práce na oběti trestných činů je nejprve vyjasněn vzájemný vztah viktimologie a kriminologie, jež jsou v mnoha ohledech provázané a tematicky se překrývají i doplňují. Následuje stručný přehled vývoje viktimologie od jejich počátků až po její moderní pojetí, a jak se v čase měnil pohled na oběť a její roli ve viktimizaci – od prvních teoretiků, kteří tvrdili, že si oběť povětšinou za svou viktimizaci může sama, až po soudobou podobu viktimologie, jejímž hlavním cílem je obětem pomáhat a viktimizaci předcházet.

V následující kapitole se pak již budu věnovat podrobněji oběti jako takové – vymezení daného pojmu, charakteristice, ale také vyvracení mýtu o „ideální oběti“, který v naší

---

¹ Česko. Zákon č. 45/2013 Sb., o obětech trestných činů a o změně některých zákonů (zákon o obětech trestných činů), ve znění pozdějších předpisů

společnosti doposud ve velké míře přetrvává a může mít neblahý vliv na to, jak se k oběti její blízké okolí, ale i orgány činné v trestním řízení, chovají. Podrobněji bude rozebrán též pojem viktimity, tedy určité predispozice jedince stát se obětí kriminality, a nastíněny budou i snahy viktimologů o typologizaci obětí dle různých kritérií.

Třetí kapitola se věnuje již samotné viktimizaci, tedy procesu, ve kterém se z jedince stává oběť. Pozornost v souvislosti s ní bude zaměřena na chování samotné oběti a viktimologické zavinění, které může mít vliv jednak na to, zda pachatel na oběť vůbec zaútočí, ale také na průběh trestného činu a jeho následky pro jedince. Další kapitola se bude věnovat též vztahu oběti a pachatele, který je z hlediska viktimizace klíčovým faktorem – u některých trestných činů jako např. vražda či znásilnění, které lze zároveň považovat za ty nejzávažnější, však pachatele a oběť většinou pojí blízké vztahy.

Čtvrtá kapitola se pak již bude věnovat právní úpravě ochrany oběti v České republice. Právě ochrana obětí a její zákonné zakotvení by se daly považovat za to nejdůležitější vyústění teoretických viktimologických poznatků. V kapitole se nejprve budu věnovat odlišení pojmu oběti od poškozeného, jenž je pojmem striktně procesním a jako takovému mu nenáleží mnohá práva, která náleží oběti. Dále kapitola představuje mezinárodní úpravu ochrany obětí, ze které ta česká v mnoha ohledech vychází a zavádí některé instituty již dříve známé ze zahraničí, jako např. tzv. *victim impact statement*. Pro lepší přehled je nastíněna též právní úprava, která v České republice platila před zavedením zmíněného zákona o obětech. Největší prostor je pak věnován právě tomuto zákonu – a to jak základním zásadám, které by měly představovat obecný základ přístupu k obětem a jednání s nimi, tak i jednotlivým právům, která obětem přiznává.

Poslední pátá kapitola je pak již věnována shrnutí různých forem pomoci, které jsou obětem k dispozici, ať se jedná o zásady laické pomoci oběti, která přichází od jejího nejbližšího okolí, nebo o odbornou pomoc poskytovanou specializovanými subjekty. Závěrečná podkapitola potom mapuje skutečný současný stav pomoci obětem a s ohledem na nové studie upozorňuje na její největší nedostatky a případné možnosti zlepšení aktuálního stavu.

1. Viktimologie

Viktimologie, tedy nauka o obětech, je relativně nová vědní disciplína, jejímž cílem je vědecké zkoumání obětí trestných činů.² Jako vědní obor se zabývá komplexně obětí a jejich biosociálními a psychologickými charakteristikami, dále procesem viktimizace, vztahy mezi obětí a pachatelem³, systémem trestního soudnictví i dalšími subjekty jako např. neziskovými organizacemi zaměřenými na pomoc obětem trestných činů nebo médií.⁴

1.1. Vztah viktimologie a kriminologie

Vztah těchto dvou vědeckých disciplín není zcela jednoznačný a ani mezi odborníky nepanuje úplná shoda, zda je viktimologie zcela samostatnou vědní disciplínou, nebo zda se jedná spíše o podoblast kriminologie, s níž sdílí mnoho společného.⁵ Jejich vztah je o to složitější, že ani jeden z oborů nemá všeobecně přijímanou definici.

Kriminologie jako obor je obecně vymezována jakožto samostatná, interdisciplinární věda, jež za pomoci empirických metod a teoretických postupů zkoumá kriminalitu, včetně jejich příčin, projevů, latence, pachatele, oběti a jejich vzájemného vztahu.⁶ Vědecká obec se sice shodne na tom, že kriminologie je věda o kriminalitě, ale názory na obsah a rozsah samotného pojmu kriminality se již rozcházejí. Předmět zkoumání kriminologie je tak nejčastěji vnímán ze dvou odlišných hledisek, a to legálního (juristického) a sociologického. Legální pojetí kriminalitou rozumí trestnou činnost, tedy určitý souhrn evidovaných trestných činů spáchaných na určitém území za určitý časový úsek, nejčastěji za jeden rok. Kriminologický pojem trestného činu se pak v tomto případě kryje s pojetím trestněprávním, což přináší výhodu v podobě terminologické preciznosti a významové jednoznačnosti vymezení předmětu kriminologického zkoumání. Druhý pohled potom přináší pojetí sociologické, jež pod pojem kriminality řadí i takové jednání a chování, které sice není trestněprávně sankcionované, ale je společensky nežádoucí.⁷ Sociologická perspektiva tedy do pojmu kriminalita zařazuje i takové sociálně patologické jevy, jejichž výskyt ještě nemusí být regulován trestním právem, ale

---

² ČÍRTKOVÁ, Ludmila. *Forezní psychologie*. 3., upr. vyd. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2013. ISBN 978-80-7380-461-9. str. 97.

³ ČÍRTKOVÁ. Viktimologie. In: VÁLKOVÁ, Helena, Josef KUČTA a Jana HULMÁKOVÁ. *Základy kriminologie a trestní politiky*. 3. vydání. V Praze: C.H. Beck, 2019, xxx, 585. ISBN 978-80-7400-732-3. str. 169.

⁴ DAIGLE, Leah E. a Lisa R. MUFTIĆ. *Victimology*. Los Angeles: SAGE, 2016, xvi, 382. ISBN 9781483359014. str. 1 a 11

⁵ tamtéž. str.1

⁶ VÁLKOVÁ. Vymezení předmětu kriminologie, její postavení v systému vědních oborů zabývajících se kriminalitou a vztah k trestní politice. In: VÁLKOVÁ, KUČTA, HULMÁKOVÁ, 2019, op. cit., str. 2.

⁷ JELÍNEK, Jiří. *Kriminologie*. Praha: Leges, 2021, 631 stran; 21 cm. ISBN 978-80-7502-499-2. str. 21–24

s trestnou činností souvisí; ať již proto, že jí předchází anebo ji nějakým způsobem podmiňuje – např. konzumace drog, alkoholismus, prostituce, extremismus či domácí násilí.⁸

Obecně však lze kriminologii vymezit jako uspořádaný celek empirického vědění o zločinu, zločinci, negativní sociální „nápadnosti“ a o kontrole tohoto chování. Hlavní pole působnosti oboru je tak vymezeno třemi základními pojmy – zločin, zločinec a kontrola zločinnosti.⁹ Ve svém zkoumání se zabývá jak společností jako celkem a sociálními skupinami, tak i jednotlivci, tedy primárně pachatelem a obětí.¹⁰

Součástí takto vymezené kriminologie je potom také viktimologie, jež jako vědní obor využívá její odbornou terminologii a metody vědeckého poznání, čímž obohacuje samotnou kriminologickou nauku.¹¹ V trestněprávní teorii i praxi, ale i kriminologii a kriminalistice byla oběť dlouho na okraji zájmu. Od 50. let 20. století, kdy se začala formovat viktimologie jakožto samostatné vědní odvětví kriminologie, se k obětem začalo postupně přistupovat též jako k základnímu zdroji poznání mechanismu zločinu. Současná kriminologie se pak prostřednictvím viktimologie věnuje problematice oběti již poměrně intenzivně.¹²

Viktimologie, v jejím širším slova smyslu, je nauka o obětech obecně, tedy např. včetně obětí přírodních katastrof, politického útlaku nebo leteckých neštěstí, a obecně se tak zabývá zkoumáním viktimity, možnostmi prevence a pomoci obětem. V kontextu kriminologie je však podstatná ta část viktimologie, jejíž zájem se soustředí na oběti kriminality, tedy na roli oběti trestného činu, a to jak při jeho vzniku, průběhu či při odhalování trestného činu. V tomto případě se bavíme o tzv. trestní viktimologii, zkoumající příčiny vzniku trestných činů, interakci s pachatelem, úlohy oběti v trestním řízení, pomoc obětem trestných činů i předcházení trestné činnosti.¹³ Zkoumá pak především to, k jakým změnám dochází v chování a prožívání osob, jež se staly obětí trestného činu, jakou roli hraje oběť v motivaci pachatele a jakým způsobem se spolupodílí na interakci v průběhu trestného činu.¹⁴

---

⁸ VÁLKOVÁ. Vymezení předmětu kriminologie, její postavení v systému vědních oborů zabývajících se kriminalitou a vztah k trestní politice. In: VÁLKOVÁ, KUČHTA, HULMÁKOVÁ, 2019, op. cit., str. 1

⁹ KAISER, Günther a Helena VÁLKOVÁ. *Kriminologie: úvod do základů*. Praha: Beck, 1994, XX, 264 s. ISBN 80-7179-002-8. str. 1

¹⁰ VÁLKOVÁ. Vymezení předmětu kriminologie, její postavení v systému vědních oborů zabývajících se kriminalitou a vztah k trestní politice. In: VÁLKOVÁ, KUČHTA, HULMÁKOVÁ, 2019, op. cit., str. 1

¹¹ JELÍNEK, 2021, op. cit., str. 24

¹² MAREŠOVÁ, Alena a Milada MARTINKOVÁ. *O významu poznávání obětí trestné činnosti*. Kriminalistika [online]. 2009 [cit. 2023-03-15]. Dostupné z: <https://www.mvcr.cz/clanek/o-vyznamu-poznavani-obeti-trestne-cinnosti.aspx>

¹³ JELÍNEK, 2021, op. cit., str. 169

¹⁴ ČÍRTKOVÁ, 2013, op. cit., str. 97.

Zároveň ale viktimologie čerpá z mnoha dalších vědních disciplín, a je tak průnikem poznatků z kriminologie, trestního práva, kriminalistiky, sociologie, psychologie a psychiatrie. Ve svém užším smyslu může být zařazena do podsystemu kriminologie, jelikož její výzkumy jsou realizovány v rámci kriminologických výzkumů.¹⁵

Z předchozích odstavců tedy vyplývá, že kriminologie a viktimologie se v předmětu svého zkoumání do značné míry překrývají, i když každá z nich obsahuje i oblasti pro daný obor specifické. Tato práce se vzhledem ke svému zaměření bude nadále zabývat viktimologií v tom rozsahu, v němž se s kriminologií překrývá. Následující kapitoly se proto budou věnovat viktimologii především v jejím užším smyslu, tedy trestní viktimologii, jež se zaměřuje na výzkum obětí takových jednání, jež jsou z pohledu účinné úpravy považována za trestné činy.

1.2. Vývoj viktimologických teorií

Viktimologie je poměrně novou vědní disciplínou – primárním předmětem zájmu při zkoumání kriminality byl dlouhodobě pachatel, zatímco samotná oběť a její role v trestném činu či následujícím řízení byla dlouho opomíjena. Pozornost doktríny i aplikační praxe tak byla dlouhou dobu zaměřena na osobu pachatele – především v 19. a 20. století, kdy docházelo k rozšíření kriminologie jako vědy a rozvoj zažívaly nejrůznější forenzní typologie pachatelů.¹⁶

I přesto, že je viktimologie mnohem mladším vědním oborem, si však od svého počátku, za který jsou považována 50. léta 20. století, prošla poměrně turbulentním vývojem, který s sebou nesl zásadní změny v pohledu na roli a postavení samotné oběti. V průběhu let se tak objevilo několik zásadních viktimologických teorií, jež měly zásadní vliv na pojetí celého oboru, těm nejzásadnějším z nich se budou věnovat následující kapitoly.

1.2.1 Teorie spolupodílení oběti (*Victim precipitation theories*)

Viktimologie ve svých počátcích se značně lišila od pojetí, v jakém ji vnímáme dnes – nezabývala se právy a potřeby oběti, ale zajímala se především o roli nebo podíl oběti na genezi činu.¹⁷ První studie zabývající se oběťmi trestných činů je tak nevykreslovaly jako nevinné jedince, jimž bylo pachateli ublíženo – naopak byly vnímány jako osoby, které na sebe útok určitým způsobem přivolaly, nebo jej přinejmenším usnadnily. Tak došlo ke vzniku konceptů *victim precipitation*, *victim facilitation* a *victim provocation*.¹⁸

---

¹⁵ JELÍNEK, 2021, op. cit., str. 169

¹⁶ ČÍRTKOVÁ, 2013, op. cit., str. 168-169.

¹⁷ ČÍRTKOVÁ, Ludmila. *Viktimologie pro forenzní praxi*. Praha: Portál, 2014, 158 s. : il. ISBN 978-80-262-0582-1. s. 13.

¹⁸ DAIGLE a MUFTIĆ, 2016, op. cit., str. 2

Koncept *victim precipitation* (spolupodílení či uspíšení viktimizace ze strany oběti) popisuje rozsah, v jakém je oběť zodpovědná za svou vlastní viktimizaci a zabývá se vztahem oběti a pachatele před, během a po spáchání činu. I přes, to, že samotné rozpoznání takového vztahu nemusí nutně vést pouze k negativním závěrům, je značně problematické, když je použito k vinění oběti a ignorování role pachatele.¹⁹ Tento pojem zřejmě v 50. letech poprvé použil právník Benjamin Mendelsohn, jenž jako jeden z prvních začal zkoumat vztahy mezi pachateli a oběťmi. Mnohé poznatky zakládal na svých praktických zkušenostech z obhajoby v případech znásilnění. Zjistil, že znásilnění často předcházely úzké vztahy mezi pachateli a oběťmi, přičemž podle něj některé oběti svým chováním k vlastní viktimizaci bezděčně vybízejí.²⁰

Dalším popisovaným jevem je *victim facilitation*, který nastává ve chvíli, kdy oběť pachateli neúmyslně spáchání činu usnadní (např. žena nechá na veřejném místě svou kabelku ležet na stole a odejde na toaletu). Ani v tomto případě není oběť vinna, pachatel by neměl krást, i když mu její chování čin značně usnadnilo.

Posledním konceptem je pak *victim provocation*, jež tvrdí, že oběť jedná způsobem, který druhou osobu ke spáchání činu vyprovokuje, a bez předchozího chování oběti by k činu nedošlo - např. lupič se snaží odcizit věc muži, který však má u sebe zbraň a lupiče zastřelí, čímž se z lupiče stává oběť.²¹

Hans von Hentig, považovaný za jednoho ze zakladatelů viktimologie, ve svém díle nejprve zkoumal, co činí zločince náchylné k páchaní zločinu, později se však začal více zaměřovat právě na samotné oběti. Ve své zřejmě nejvýznamnější knize *The criminal and his victim* (1948) rozpracovává typologii obětí. Von Hentig věřil, že značná část přispění oběti k vlastní viktimizaci vyplývá z jejich vlastností a společenské pozice, jež nemůže sama ovlivnit. Mnoho jeho typů obětí tak např. reflektuje neschopnost vzdorovat pachateli z důvodu jejich fyzického, společenského nebo psychologického znevýhodnění – např. u velmi mladých lidí, starých lidí či žen je pravděpodobné, že nebudou mít dostatečnou fyzickou sílu, aby se ubránili pachateli; přistěhovalci nebo menšiny zase mohou být znevýhodnění svým sociálním postavením mimo mainstreamovou společnost atd.²²

---

¹⁹ DAIGLE a MUFTIĆ, 2016, op. cit., str. 2

²⁰ MENDELSON, Benjamin (1956). *Etudes internationale de psycho-sociologie criminelle*. In: ČÍRTKOVÁ, 2014, op. cit., str. 13.

²¹ DAIGLE a MUFTIĆ, 2016, op. cit., str. 2

²² VON HENTIG, Hans (1948). *The criminal & his victim: Studies in the sociobiology of crime*. New Haven: Yale University Press. In: DOERNER, William G. a Steven P. LAB. *Victimology*. 9th ed. New York, NY: Routledge/Taylor & Francis Group, 2021, 376 s. ISBN 978-0-367-41809-0. s. 6-7.

Další průkopník viktimologie, Stephen Schafer, pak dokonce přisuzoval některým obětem vlastnosti, kterými ostatní k útoku na sebe vyprovokují.²³ Ve své knize odkazující na von Hentigovo dílo, *The victim and his criminal* (1968), znovu reviduje roli oběti a představuje koncept tzv. funkční odpovědnosti. Podobně jako před ním von Hentig tak představuje vlastní typologii obětí, avšak s tím rozdílem, že tam, kde jeho předchůdce mluvil spíše o rizikových faktorech, Schafer některým kategoriím obětí výslovně přisuzuje odpovědnost. Jedná se např. o provokující oběti, u nichž pachatel reaguje na jejich provokující chování nebo jednání; či usnadňující oběti, jež svou viktimizaci pachateli usnadňují vlastním rizikovým chováním (např. pohybují se na nebezpečných místech v nebezpečném čase, nevhodně se oblékají či říkají nevhodné věci). Schafer dokonce tvrdil, že některé oběti, které např. užívají drogy, provozují prostituci či hazardní hry nebo další nelegální činnosti, při nichž jsou v kontaktu s pachatelem, nesou absolutní odpovědnost za vlastní viktimizaci.²⁴

Další viktimologové první generace byli již mírnější a ve svých pracích odkazovali spíše na rizikový životní styl jako prostituce či drogová závislost, které zvyšují pravděpodobnost stát se obětí – soudili, že obraz deliktu koresponduje s chováním oběti, jež jej usnadnilo (např. krádež s nedostatečným zabezpečením věci, vydírání s nějakým minulým prohřeškem vydíraného atd.)²⁵. Celkově je tak základem těchto prvních teorií přesvědčení, že oběť hraje ve způsobení své újmy určitou, ať již aktivní, či pasivní roli.²⁶

1.2.2 Teorie expozice a příležitosti (*exposure and opportunity theories*)

Poněkud odlišný pohled pak nabízejí teorie expozice a příležitosti, které viktimizaci vysvětlují pomocí zkoumání kontextu jejího rizika v různých prostředích (např. čtvrti měst, školy, rodina, skupina vrstevníků) a pochopení, co činí cíl trestné činnosti v daných prostředích zranitelným. Právě kombinace faktorů prostředí a zranitelnosti oběti pak dle některých autorů vytváří příležitost pro pachatele. Na rozdíl od předchozích teorií se tedy zaměřují především na to, jak viktimizaci usnadňuje společenský kontext jako životní styl či rutinní aktivity.²⁷

Lawrence Cohen a Marcus Felson položili ve své studii z roku 1979 základ pro teorii příležitosti, když tvrdí, že rutinní aktivity, které se převážně odehrávají mimo domov ve veřejné

---

²³ ČÍRTKOVÁ, 2014, op. cit., str. 13.

²⁴ SCHAFER, Stephen. *The victim and his criminal: A study in functional responsibility* (Vol. 34). New York: Random House, 1968. In: DOERNER, LAB, 2021, op. cit., str. 7-8.

²⁵ ČÍRTKOVÁ, 2014, op. cit., str. 13.

²⁶ ZAYKOWSKI, Heather a Lena CAMPAGNA. Teaching Theories of Victimology. *Journal of criminal justice education* [online]. Highland Heights: Taylor & Francis, 2014, 25(4), 452-467 [cit. 2023-03-16]. ISSN 1051-1253. Dostupné z: <https://www-tandfonline-com.ezproxy.is.cuni.cz/doi/full/10.1080/10511253.2014.965410>

²⁷ ZAYKOWSKI, CAMPAGNA, 2014, op. cit.

sféře, činí lidi potenciálně více zranitelné.²⁸ Domnívají se, že lidé přicházejí kvůli svým každodenním, opakujícím se aktivitám do kontaktu s motivovanými pachateli a představují tak typické potencionální oběti. Tato atraktivita pro pachatele pak ještě vzrůstá, pokud není oběť nijak zajištěna či chráněna (např. na místě nejsou žádné další osoby, oběť nemá u sebe zbraň, dům není zajištěn alarmem). Viktimizace je tedy z tohoto pohledu výsledkem souhry tří faktorů: motivovaného pachatele, atraktivní oběti a vhodné příležitosti.²⁹

Na zmíněnou teorii rutinních aktivit a životního stylu dále navazuje princip homogamie, který se taktéž pokouší vysvětlit, proč je pro určité osoby riziko viktimizace vyšší než pro jiné. Dle tohoto principu se pravděpodobnost toho, že se člověk stane obětí, zvyšuje, čím více tento člověk přichází do kontaktu s demografickými skupinami sestávajícími z pravděpodobných pachatelů. Četnost kontaktu s rizikovými skupinami pak může být výsledkem demografie nebo životního stylu – např. pravděpodobnost, že bude pachatelem muž je větší, než že jím bude žena. Obecně je tak u mužů i vyšší riziko viktimizace, jelikož pro muže je pravděpodobnější, že budou trávit čas s jinými muži, tedy potenciálními pachateli.³⁰

Někteří odborníci tento přístup kritizují, jelikož teorie příležitosti ne zcela adekvátně vysvětlují např. násilí v rodině, i přesto je však teorie rutinních aktivit a životního stylu dodnes jednou z převažujících teorií viktimizace.³¹

1.2.3. Teorie sociálního učení (*social learning and cultural theories*)

Přístupy sociálního učení, jež se začaly rozvíjet od 70. let minulého století, zkoumají viktimizaci jako proces, v němž se normy, hodnoty a očekávané chování přenášejí pomocí interakce mezi obětí a pachatelem, v rámci vrstevnických skupin, rodiny, ale i v rámci celé společnosti a prostřednictvím médií a dalších kulturních vlivů. Dle teorie sociálního učení se tak oběť a pachatel učí, že násilí či páchaní trestné činnosti je za určitých okolností normální a kriminální chování je naučené.³²

---

²⁸ COHEN, Lawrence E., and Marcus Felson. *Social change and crime rate trends: A routine activity approach*. American sociological review (1979): 588-608. In: ZAYKOWSKI, CAMPAGNA, 2014, op. cit.

²⁹ ČÍRTKOVÁ, 2014, op. cit., str. 20.

³⁰ HINDELANG, Michael J., Michael R. Gottfredson, and James Garofalo. *Victims of personal crime: An empirical foundation for a theory of personal victimization*. Cambridge, MA: Ballinger, 1978. In: DAIGLE a MUFTIĆ, 2016, op. cit., str. 27.

³¹ FINKELHOR, David a Nancy L. ASDIGIAN. Risk Factors for Youth Victimization: Beyond a Lifestyles/Routine Activities Theory Approach. *Violence and victims* [online]. United States: Springer Publishing Company, 1996, 11(1), 3-19 [cit. 2023-04-06]. ISSN 0886-6708. Dostupné z: <https://www-proquest-com.ezproxy.is.cuni.cz/docview/208555675?accountid=195367&cpq-origsite=primo&forcedol=true>

³² ZAYKOWSKI, CAMPAGNA, 2014, op. cit.

Původní teorie (1973)³³ amerického kriminologa Ronalda Akerse se zaměřovala na vysvětlení delikvence, později jí ale bylo využito i k vysvětlení viktimizace, především pak násilí mezi partnery.

Tomuto fenoménu se pak ve své studii *The battered woman* (1979) podrobněji věnuje psychologka Lenore Walker, jež se zabývala tím, proč ženy často setrvávají ve vztazích s partnery, kteří je zneužívají. Jako první pak použila pojem cyklus násilí (*cycle of violence*), kterým popisuje různé fáze vztahu mezi ženami a jejich násilnými partnery, v němž se střídají velmi šťastná období, kdy je partner velmi milující a podporující, s obdobími, v nichž se partner projevuje agresivně a proti oběti užívá i fyzického násilí. Následně pak partner vyjadřuje lítost nad svým minulým chováním a oběť přesvědčuje, že se změní. Tyto opakující se cykly postupně otupí u oběti vnímání násilí a ta se jej naučí brát jako běžnou součást života.³⁴

Mnohé výzkumy zabývající se teorií sociálního učení navíc ukazují, že lidé, kteří jako děti vyrůstali v rodině, kde se vyskytovalo násilí mezi partnery, mají větší pravděpodobnost sami se v dospělosti stát jak pachateli, tak i oběťmi partnerského násilí.³⁵

1.2.4. Současné pojetí viktimologie

Z výše uvedeného je zjevné, že v průběhu času se objevovaly řady teorií snažících se objasnit a do určité míry zobecnit, co z lidí činí oběti trestných činů. I přes to, že některé z teorií jsou založeny na empirických datech a v určitém směru přináší objasnění určitých aspektů viktimizace, nedá se říci, že by kterýkoli z uvedených teoretických přístupů objasňoval viktimologickou problematiku komplexně, o čemž svědčí i uvedené kritické názory. Čírtková o tzv. „velkých teoriích“ viktimizace tvrdí, že jsou v mnoha ohledech polemické především

---

³³ AKERS, Ronald L. *Deviant behavior: A social learning approach*. 1973: 24-41. In: ZAYKOWSKI, CAMPAGNA, 2014, op. cit.

³⁴ WALKER, Lenore E. *The battered woman*. New York, NY: Harper & Row. 1979. In: DAIGLE a MUFTIĆ, 2016, op. cit., str. 177.

³⁵ FOSHEE, Vangie A., Karl E. BAUMAN a G. Fletcher LINDER. Family Violence and the Perpetration of Adolescent Dating Violence: Examining Social Learning and Social Control Processes. *Journal of marriage and family* [online]. MINNEAPOLIS: National Council on Family Relations, 1999, 61(2), 331-342 [cit. 2023-04-14]. ISSN 0022-2445. Dostupné z: https://www.jstor.org/stable/353752?sid=primo&saml_data=eyJzYW1sVG9rZW4iOiI3ZDU2ZTIzYS1kZjAyLTRjMjQtYjIhMS03NmQ4ZDNkNWE4YWEiLCJlbWVpbCI6ImRvbWluaWthLmNhc2Fyb3ZhQGdtYWlsLmNvbSIsImNlc3RpdHV0aW9uSWRzLjpbLjdhY2YyNjM1LTc4YThtNDQ4NC1iZGJhLWU1NjRjMDEyMTI0SIsImFhMTU5NzRILTE5ZDktNDA3Mi05NTkzLWRkNDUxNjM4ZDU4NyJdfQ
<https://openurl.ebsco.com/srh%3ASRH.9F887943.154C0EC3/detailv2?sid=Primo&volume=61&custid=s1240919&date=1999-05&spage=331&issn=0022-2445&issue=2&genre=article&authtype=shib&title=Journal%20of%20marriage%20and%20the%20family.&epage=342&doi=10.2307%2F353752>

proto, že rizika viktimizace vykazují značnou heterogenitu a mají nízkou explikativní i predikční hodnotu.³⁶

Dalo by se říci, že současná viktimologie nemá tak velké ambice, aby se snažila jednou teorií obsáhnout odpověď na otázku, jak a proč se z nás stávají oběti trestných činů. Místo toho může předmět zkoumání současné viktimologie být vymezen širěji, pomocí následujících šesti skupin zkoumaných jevů:

- osobnost oběti – její biologické, psychické a sociální vlastnosti;
- vztahy mezi obětí a pachatelem, jejich vzájemná interakce;
- proces viktimizace, zejména úloha oběti v něm;
- úloha oběti v procesu odhalování, objasňování a soudního projednávání věci;
- pomoc oběti, způsob jejího odškodňování a rehabilitace;
- předcházení viktimizaci.³⁷

Nová generace viktimologů se na oběť opět dívá jiným pohledem – pro současné pojetí viktimologie je klíčový důraz na lepší pochopení problémů obětí kriminality, tedy že jim ublížila jiná lidská bytost a že jejich otrěsená důvěra ve spravedlnost musí být obnovena – obětem musí být poskytnuta nejen terapeutická pomoc, ale i zadostiučinění.³⁸

Zásadním přínosem moderní viktimologie jsou také poznatky sloužící k preventivním účelům – tedy především jak se účinně vyhnout roli oběti a pomocí jakých opatření lze snížit riziko ohrožení na minimum.³⁹

Z trestněprávního pohledu a pro účely případných rekonstrukcí legislativy je pak obzvláště významná oblast viktimologie, jež se zaměřuje na roli oběti v průběhu vyšetřování a soudního projednávání trestného činu, na pomoc oběti včetně jejího odškodnění, rehabilitace, a především také na samotnou prevenci viktimizace jako takové – tzn. jak ochránit potenciální oběti před kriminalitou.⁴⁰

1.3. Viktimologický výzkum

Spolu s rozvojem oboru viktimologie a zaměřením pozornosti kriminologů též k obětem trestných činů rostla potřeba získávat ucelenější a podrobnější data kromě pachatelů také o jejich obětech.

---

³⁶ ČÍRTKOVÁ, 2014, op. cit., str. 23.

³⁷ HOLCR, Květoň. *Kriminologie*. Praha: Leges, 2009. Student (Leges). ISBN 978-80-87212-23. str. 93.

³⁸ tamtéž, str. 89.

³⁹ ČÍRTKOVÁ, 2013, op. cit., str. 97

⁴⁰ ČÍRTKOVÁ. Viktimologie. In: VÁLKOVÁ, KUČTA, HULMÁKOVÁ, 2019, op. cit., str. 169.

Hlavním zdrojem informací o trestné činnosti, jež přinášejí určité informace také o samotných obětech, jsou kriminální statistiky. Oficiální kriminální statistiky v České republice však neposkytují dostatek souhrnných statistických údajů o obětech trestné činnosti a statistiky soudů či státních zastupitelství zase neposkytují téměř žádná relevantní viktimologická data.

Jako lepší zdroj se pak jeví statistiky policejní – z nich je možno vyčíst alespoň základní údaje o obětech; jako jejich pohlaví, věk, některé sociální charakteristiky, či následky dané trestné činnosti (např. úmrtí, zranění či jiné následky). Ani tyto statistiky však nejsou z viktimologického hlediska dostatečně informativní a úplné. Problém pak představuje i fakt, že vstupní formulář se vyplňuje již v počátečním stadiu evidování trestné činnosti a později se již neupravuje – pokud tedy pak např. v průběhu vyšetřování vyjde najevo, že skutečně vzniklá škoda byla vyšší než prvotní odhad, toto zjištění se ve formuláři již zpětně neupravuje.⁴¹

Kromě toho je dále zřejmé, že policejní statistiky zachycují pouze část rozsahu kriminality a řada trestných činů, které oběti vůbec nenahlásí, tak zůstává latentních. Dle kvalifikovaných odhadů viktimologických výzkumů je tak např. v ČR latentní kriminalita tedy minimálně tak četná jako ta, kterou evidují orgány činnými v trestním řízení (dále také „OČTŘ“).⁴²

Zmíněné nedostatky policejních statistik se tak snaží vyvážit specializované viktimologické výzkumy zaměřené především na zjišťování individuálních znaků zvýšeného rizika viktimizace a určení typologií obětí, a dále také na měření rozsahu skutečné, resp. latentní kriminality. Nejrozšířenější formou výzkumu kriminality je primárně zkoumání skutečného stavu a rozsahu kriminality prostřednictvím dotazování respondentů. Primárně jsou takto zjišťovány důvody neoznamování trestné činnosti, vnímání práce policie respondenty, či strach z kriminality potencionálních i skutečných obětí.⁴³

Jako metoda je většinou voleno anonymní dotazníkové šetření obětí a na něj navazující výzkumy chování obyvatelstva žijícího v určité lokalitě.⁴⁴ Tyto výzkumy kriminality prostřednictvím obětí jsou většinou realizovány na třech úrovních. Výzkumy prováděné na místní úrovni zkoumají problémy v určitých oblastech a výkon místních OČTŘ, a jejich výsledky jsou využívány pro maximálně účinnou trestní politiku. Výzkumy národní úrovně se začaly rozvíjet ve Spojených státech amerických v 60. letech minulého století a od té doby se

---

⁴¹ MUSIL, Jan. Oběť trestného činu. In: GRIVNA, Tomáš, MIROSLAV SCHEINOST, IVANA ZOUBKOVÁ, et al. *Kriminologie*. 5., aktualizované vydání. Praha: Wolters Kluwer, 2019, 587 s. ISBN 978-80-7598-554-5. s. 136.

⁴² MAREŠOVÁ, Alena. *Resortní statistiky - základní zdroj informací o kriminalitě v České republice*. Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 2011. Studie (Institut pro kriminologii a sociální prevenci). ISBN 978-80-7338-110-3.

⁴³ HOLCR, 2009, op. cit., str. 101-102.

⁴⁴ ČÍRTKOVÁ. Viktimologie. In: VÁLKOVÁ, KUČHTA, HULMÁKOVÁ, 2019, op. cit., str. 175.

pravidelně konají v mnoha vyspělých zemích. Významným zdrojem dat jsou v tomto případě americký *National Crime Victimization Survey* (NCVS) či britský *British Crime Survey*.⁴⁵ Na mezinárodní úrovni se pak jedná především o komparativně koncipované výzkumy, které porovnávají viktimologická data napříč různými státy světa. Nejrozsáhlejším je pak *International Crime Victimization Survey* (ICVS), jenž proběhl poprvé v roce 1989. Česká republika se jej následně zúčastnila v letech 1992 a 1996 a v roce 2000 se Praha účastnila výzkumu vybraných hlavních měst.⁴⁶

I přes to, že jsou zmíněné výzkumy lepším zdrojem viktimologicky relevantních dat než např. policejní statistiky, ani ony nejsou zcela spolehlivé a mají značné limity. Problémem dotazníkových šetření je např. skutečnost, že nepokrývají všechny relevantní věkové skupiny – často tak chybí např. skupina dětských obětí mladších 15 let, která je zároveň jednou z nejohroženějších. Výzkumy se také často zaměřují pouze na některé druhy trestné činnosti – zpravidla majetkovou, násilnou a sexuální. Dotazníková šetření pak dále mohou být zkreslena nepřesnými, zavádějícími nebo i úmyslně nepravdivými odpověďmi respondentů nebo nedostatečně kvalitními výzkumnými nástroji – např. nepřesně popsany skutek, jenž ve skutečnosti nenaplnuje všechny znaky trestného činu, a mohou tak vést k chybným závěrům ohledně rozsahu a povahy viktimizace.⁴⁷

---

⁴⁵ HOLCR, 2009, op. cit., str. 101-102.

⁴⁶ ČÍRTKOVÁ. Viktimologie. VÁLKOVÁ, KUČHTA, HULMÁKOVÁ, 2019, op. cit., str. 175.

⁴⁷ tamtéž, str. 176.

2. Oběť trestného činu

2.1. Pojem oběti

Stejně jako u vymezení oborů kriminologie a viktimologie je i jednoznačné definování klíčového pojmu oběti poměrně složité, jelikož i zde z obdobných důvodů existuje vícero jeho pojetí. Holcr pak v této souvislosti hovoří o nejméně třech pojetích pojmu oběť v závislosti na jeho rozsahu. V nejširším pojetí je oběť vnímána jako člověk nebo skupina lidí, kteří utrpěli jakoukoliv újmu způsobenou nejen trestným činem, ale též válkou, diskriminací či živelními pohromami – jedná se tedy o definování pojmu oběti tím způsobem, jak jej chápe obecná viktimologie. V širokém pojetí se pak jedná o osobu, organizaci, morální nebo právní řád, které jsou ohroženy, poškozeny nebo zničeny trestným činem. V úzkém pojetí je pak obětí pouze fyzická osoba, jež utrpěla újmu konkrétním trestným činem.⁴⁸

V současné české kriminologii, viktimologii a kriminalistice je pak dle Marešové a Martinkové⁴⁹ oběť zpravidla chápána jako konkrétní fyzická osoba, jež byla trestným činem usmrcena nebo ohrožen na životě či zdraví, nebo jí byla způsobena škoda na majetku, škoda morální nebo byla omezena na svobodě nebo jiných právech, a to nezávisle na tom, za jí bylo následně zvláštním procesním rozhodnutím přiznání i postavení poškozeného.⁵⁰

Viktimologie dále rozlišuje oběti dle jejich blízkosti ke spáchanému trestnému činu. Primárními jsou pak přímé oběti kriminálního činu, tzn. osoby trestným činem bezprostředně dotčené. Sekundární oběti jsou potom převážně příbuzní nebo blízcí primární oběti, kteří jsou s ní v přímém kontaktu. Za terciární oběti pak můžeme považovat příslušníky komunity, veřejnost nebo média, která újmu způsobenou obětí trestného činu zprostředkovávají.⁵¹

2.2. Charakteristika obětí trestných činů

Ve snaze určit, kdo je oběť trestného činu, se viktimologové snažili získat data z oficiálních zdrojů jako jsou obecné kriminologické statistiky, které se však ukázaly jako nepříliš dobrý zdroj pro viktimologickou praxi, jelikož v nich chybí detailnější informace o obětech, jak již bylo zmíněno v předchozí kapitole. Výsledkem tak bylo větší rozšíření

---

⁴⁸ HOLCR, 2009, op. cit., str. 90-91

⁴⁹ MAREŠOVÁ, MARTINKOVÁ. 2009 op. cit.

⁵⁰ Podrobnějšímu rozlišení pojmů oběť a poškozený se věnuje kapitola 4.2. této práce.

⁵¹ TITLOVÁ, Marcela. Oběti kriminality. In: JELÍNEK, Jiří. *Kriminologie*. Praha: Leges, 2021, 631 stran; 21 cm. ISBN 978-80-7502-499-2. s. 175.

specializovaných viktimologických průzkumů, které měly za cíl určit, v jakém rozsahu byli lidé viktimizováni a jaké jsou typické charakteristiky obětí a viktimizačních událostí.⁵²

Jednou z hlavních otázek viktimologie pak je, zda existují nějaké určující charakteristiky oběti trestného činu. Jelikož mezi oběťmi trestných činů existují značné rozdíly, je obtížné jednoznačně zobecnit a stanovit prototyp „klasické oběti“ – každá oběť i každý typ trestného činu s sebou nese velké množství proměnných.⁵³

2.2.1. Mýtus ideální oběti

O vytvoření jakéhosi prototypu oběti se v minulosti pokusil norský kriminolog Nils Christie, který ve svém díle popsal obraz tzv. ideální oběti, jenž měl za cíl ilustrovat způsob, jakým společnost obecně nahlíží na oběti a pachatele. Ideální oběť se dle něj vyznačuje šesti hlavními charakteristikami:

- je slabá ve vztahu k pachateli – pravděpodobně se bude jednat o ženu, nemocného, velmi mladého nebo starého člověka;
- chová se ctnostně a nevystavuje se záměrně riskantním situacím, při napadení se věnovala běžné každodenní činnosti;
- nenese žádný podíl viny na činu, jehož se stala obětí;
- s pachatelem činu nebyla v žádném vztahu, útočníkem byla pro ni neznámá osoba;
- pachatel činu je jednoznačně silný a špatný;
- oběť má onu správnou kombinaci atraktivity, vlivu nebo sympatie, aby evokovala status oběti, aniž by ohrozila protichůdné zájmy.⁵⁴

Tento prototyp „ideální oběti“ funguje jako sociální stereotyp a mnohdy ovlivňuje nazírání na oběti trestných činů a jednání s nimi. V souvislosti s tím můžeme hovořit o tzv. hierarchii viktimizace. Viktimizované osoby se totiž mohou setkat s celou škálou reakcí od sympatie a empatické pozornosti, až po antipatie, zjevné odmítání nebo očerňování, a to v závislosti na statusu dané oběti, který požívá ve společenském diskurzu a v médiích. Ten reprezentuje žebříček akceptace a favorizování určitých typů obětí i kategorií viktimizace ve společnosti.⁵⁵ Na pomyslném vrcholu této hierarchie stojí právě tzv. ideální oběť, tedy slabá, odevzdaná,

---

⁵² DAIGLE a MUFTIĆ, 2016, op. cit., str. 11.

⁵³ VELIKOVSKÁ, Martina. *Psychologie obětí trestných činů: proces viktimizace*. Praha: Grada, 2016, 168 stran. ISBN 978-80-247-4849-8. s. 27.

⁵⁴ CHRISTIE, Nils. *The ideal victim*. 1986. From crime policy to victim policy: Reorienting the justice system. 17-30. In: NEWBURN, Tim. *Criminology*. Third edition. London: Routledge, Taylor & Francis Group, 2017, xxiv, 1143 stran ; 27 cm. ISBN 9781138643130.str. 366.

⁵⁵ GREER, Chris. *News media, victims and crime*. Victims, crime and society. 2007.: 20-49. In: NEWBURN, Tim. *Criminology*. 2017, op.cit. str. 342.

ctnostná oběť, která vyvolává sympatie a má image věrohodného poškozeného – typicky např. dětské oběti, jejichž viktimizaci mají na svědomí pachatelé odpovídající obrazu cizího predátora. Proti této ideální oběti potom stojí ambivalentní oběti, které vyvolávají rozporuplnou sociální odezvu – typicky např. prostitutky, bezdomovci či drogově závislí. Čím více se tak konkrétní oběť a průběh její viktimizace odlišují od zmíněných charakteristik, tím více se oběť propadá v pomyslné hierarchii viktimizace, což má vliv na její nazírání společností a jednání s nimi.⁵⁶

Dle výsledků studií⁵⁷ však představují takovéto „ideální oběti“ pouze nepatrnou skupinu skutečných obětí a představují tak spíše sociální konstrukt, který nekoresponduje s realitou viktimizace. Výzkumy naopak naznačují, že pachatelé a oběti většinou nepocházejí z výrazně odlišných sociálních skupin, a že k viktimizaci často dochází právě mezi osobami, které spojují krátkodobé či dlouhodobé vztahy, a statisticky vzato jsou častěji obětmi násilných trestných činů muži. I přesto se však tento stereotyp promítá do přístupu oběti k vnějším zdrojům pomoci a podpory. Stereotyp ideální oběti se pak následně uplatňuje i při prosazování práva, zejména v komplexních a nejednoznačných situacích.⁵⁸

I přes to, že je tak Christieho model „ideální oběti“ empirickými výzkumy vyvrácen a je označován za mýtus, podvědomě na lidi stále působí jako sociální stereotyp, který bude pravděpodobně těžké odbourat.

2.2.2. Viktimita

V souvislosti s charakteristikami oběti je však legitimním pojmem tzv. viktimita, což jsou osobnostní predispozice určitého člověka stát se obětí kriminality. Jedná se o souhrn bio-socio-psychologických znaků zvyšujících pravděpodobnost, že se daný konkrétní jedinec stane obětí trestného činu.

Výčet sociálních skupin, jejichž příslušníci se častěji než ostatní občané stávají oběťmi kriminálního jednání v konkrétním období, obsahují policejní statistiky. Ty sledují tzv. objekty zájmu pachatele – jedná se tak především o skupiny osob „disponovaných“ svým povoláním, majetkovými poměry, věkem, psychickými vlastnostmi či sociálními charakteristikami stát se atraktivními pro pachatele majetkové, násilné či mravnostní kriminality.⁵⁹

---

⁵⁶ ČÍRTKOVÁ, 2014, op. cit., str. 27-28.

⁵⁷ např. International Crime Victimization Survey a National Crime Victimization Survey, In: ČÍRTKOVÁ, 2014, op. cit., str. 29.

⁵⁸ tamtéž, str. 30

⁵⁹ MUSIL, Jan. Oběť trestného činu. In: NOVOTNÝ, Oto a Josef ZAPLETAL. *Kriminologie*. 3., přeprac. vyd. Praha: ASPI, 2008, 527 s. ISBN 978-80-7357-377-5. s.141-147.

U následujících faktorů pak byla prokázána signifikantní souvislost mezi vlastnostmi oběti a viktimitou:

- věk oběti – výzkumy např. potvrzují, že mladí se v důsledku svého rizikového způsobu života stávají obětmi kriminality podstatně více, jelikož se dostávají do nebezpečných situací; senioři se zase stávají obětmi z důvodu poklesu fyzických i psychických schopností;
- profese oběti – samotná povaha zaměstnání nese určitý viktimogenní potenciál – násilnou trestnou činností jsou častěji ohroženi např. policisté; pracovníci manipulující s penězi či pracovníci bank jsou zase více ohroženi loupežemi;
- sociální charakteristika oběti – s příslušností k určitým rizikovým skupinám, zejména pak minoritám, je spojena vyšší míra viktimity; jedná se např. o cizince, etnické či náboženské a sexuální menšiny či drogově závislé osoby;
- somatické a psychické handicap oběti – psychické či fyzické odlišnosti přitahují pozornost okolí a mohou tak být zdrojem zvýšené agresivity.

Z výše uvedeného tak vyplývá, že o tom, zda se osoba stane obětí trestného činu tedy nerozhoduje pouze jedna izolovaná událost či vlastnost, ale množství různých současně působících faktorů, které zvyšují pravděpodobnost, že jedinec bude viktimizován.⁶⁰

2.3. Typologie obětí

Jak již bylo řečeno v předchozí kapitole, mezi oběťmi trestných činů existují značné rozdíly, a je tak obtížné jednoznačně zobecnit typické charakteristiky oběti či jakýsi prototyp klasické oběti. I přesto se mnozí viktimologové pokoušeli od počátku alespoň utřídit a zpřehlednit velké množství informací, jež máme o obětech k dispozici. Pomocí různých pojítek se tak odborníci pokoušeli oběti rozdělit do různých klasifikačních schémat a kategorií, čímž byly vytvořeny mnohé typologie obětí.⁶¹ Tyto různé typologie pak akcentují různá klasifikační hlediska jako např. chování obětí, odlišný životní styl, ale i druhové charakteristiky zločinů.⁶²

Hans von Hentig, jeden z již dříve zmíněných zakladatelů viktimologie, se pokoušel o kategorizování obětí podle jejich trvalých vlastností a neměnných dispozic. Věřil totiž, že určité vlastnosti předurčují jedince k tomu, že ho postihne určitý konkrétní typ zločinu – dle jeho zjištění tak některé oběti přispívají ke své viktimizaci souhrou faktorů, které samy nemají pod

---

⁶⁰ TITTOVÁ, In: JELÍNEK, 2021, op. cit., str. 179-180.

⁶¹ VELIKOVSKÁ, 2016, op. cit., str. 27.

⁶² ČÍRTKOVÁ. Viktimologie. In: VÁLKOVÁ, KUČTA, HULMÁKOVÁ, 2019, op. cit., str. 160

kontrolou a nemohou je proto změnit.⁶³ Ve své studii o obětech kriminality z roku 1948 *The Criminal and his victim* hovoří o těchto třech základních typech obětí:

1. depresivní oběť – jedná se o nejčastější oběť trestného činu, neboť nic netuší, je neopatrná a bývá tak pro pachatele snadným cílem;
2. chtivá oběť – její touha po snadném zisku snižuje přirozenou tendenci k prozíravosti a oběť se tak nechá snadněji napálit;
3. lehkomyšlná oběť – jedná se o oběť, jež je odolná vůči stresům, kterým je vystavena v daném životním období, a dále také mladiství či prostitutky.⁶⁴

Podrobněji pak von Hentig rozlišuje dokonce třináct skupin obětí, jež však z dnešního pohledu představují spíše jen výčet charakteristik zvyšujících vulnerabilitu konkrétního jedince – mezi jinými rozlišuje např. děti a mladistvé, seniory, ženy, příslušníky minorit, promiskuitní a vztahově nestálé osoby nebo výjimečné a vyčnívající osoby.⁶⁵

S odlišným pojetím třízení obětí přichází další z průkopníků viktimologie Benjamin Mendelsohn, který v roce 1956 představil typologii obětí založenou na míře spolupodílení se na vlastní viktimizaci. Mendelsohn tak hovoří o následujících kategoriích obětí:

1. zcela nevinná oběť – oběť, která nenese žádnou zodpovědnost a stala se obětí čistě z důvodů mimo svou kontrolu, např. proto, že je dítě;
2. oběť s malým podílem viny – např. oběť, jež se pohybuje v rizikové oblasti nebo v rizikovou dobu v jinak bezpečné oblasti a zvyšuje tak pravděpodobnost, že bude viktimizována;
3. oběť stejně vinná jako pachatel / dobrovolná oběť – nese stejný podíl viny jako pachatel, např. oběť eutanazie;
4. oběť více vinná než pachatel – oběť, která pachatele svým chováním vyprovokovala;
5. podstatně více vinná než pachatel nebo výlučně vinná – např. oběť usmrcená při útoku na jinou osobu nebo jako důsledek páchání jiného trestného činu;
6. simulující nebo imaginární oběť – např. v případě nepravdivého obvinění z trestného činu, svou viktimizaci pouze předstírá.⁶⁶

Svou typologii obětí posléze představil i další z významných osobností viktimologie, Stephen Schafer, jenž považoval trestný čin nikoli za individuální, ale i za sociální jev, přičemž dle Schafera není možné brát do úvahy pouze pachatele, ale také oběti, které mohou svým

---

⁶³ ČÍRTKOVÁ, 2014, op. cit., str. 13-14.

⁶⁴ KNAPEN, Michel, HERBERS, Irene. *The victim and victimology*. Knapen, M., Herbers, I. Tilburg research, Tilburg University, 2006. 4(1), s. 22-23. In: NEWBURN, Tim. *Criminology*. 2017, op.cit. str. 369.

⁶⁵ ČÍRTKOVÁ, 2014, op. cit., str. 13-14.

⁶⁶ DAIGLE a MUFTIĆ, 2016, op. cit., str. 4-5.

konáním ke své viktimizaci přispívat. Ve své klasifikaci v díle *Victim and his Criminal* (1968) hovoří o tzv. funkční odpovědnosti, dle které by oběť neměla dělat nic, co by vyvolalo násilí vůči její osobě, a zároveň předcházet jakýmkoli rizikovým situacím – při klasifikaci obětí tak nevychází z rizikových faktorů, nýbrž ze zodpovědnosti oběti za trestný čin.⁶⁷ Kategorie obětí řadí následovně:

1. nesouvisející oběť – taková, jež nenese odpovědnost a byla náhodným cílem pachatele;
2. provokující oběť – je spoluzodpovědná, jelikož pachatel reaguje na nějaký její čin nebo chování;
3. ukvapená oběť – nese určitý stupeň zodpovědnosti, např. se nachází na nebezpečných místech v nebezpečný čas, je nevhodně oblečená, dělá nebo říká rizikové věci;
4. biologicky slabá oběť – nenese zodpovědnost, pro pachatele je přitažlivá vzhledem ke svému věku, tělesné slabosti atd.;
5. sociálně slabá oběť – nenese zodpovědnost, pachatel ji vnímá jako oběť snadnou, jelikož není plně integrovaná do společnosti; do této skupiny obětí patří např. imigranti nebo menšiny;
6. sebeviktimizovaná oběť – je plně odpovědná, jelikož se pohybuje v kriminogenních oblastech, např. drogy, gambling či prostituce;
7. politická oběť – nenese zodpovědnost za svou viktimizaci, pouze stojí v opozici k moci nebo zde existuje snaha ji udržet v podřadném postavení.⁶⁸

V českém prostředí bývá často uváděna i kategorizace polského kriminologa Brunona Hołysty z roku 1964, třídící oběti dle viktimologické „viny“ následovně:

1. oběti, které zavinily svou viktimizaci
  - a. individuálně – oběť-provokatér;
  - b. příslušností k rizikové, negativně hodnocené skupině – např. prostitutka;
2. oběti, které nezavinily svou viktimizaci
  - a. individuálně – např. občan vystoupí na obranu napadené osoby a je při tom sám zraněn;
  - b. příslušností k rizikové, pozitivně hodnocené skupině – např. policista.⁶⁹

---

⁶⁷ VELIKOVSKÁ, 2016, op. cit., str. 29.

⁶⁸ DOERNER, LAB, 2021, op. cit., str. 7-8.

⁶⁹ MUSIL, In: GRIVNA, SCHEINOST, ZOUBKOVÁ, 2019, op. cit., str. 129-130.

Ze zmíněných typologií je zřejmé, že první kategorizace obětí byly založeny především na míře zodpovědnosti samotných obětí, ať už vychází přímo ze zavinění v chování oběti jako Mendelsohn, nebo z osobních charakteristik jako von Hentig. Tyto přístupy jsou dnes již do značné míry překonané, jelikož jsou příliš generalizující a neakcentují jiné aspekty než pouze míru zavinění, jako např. psychologická hlediska, oznámení zločinu obětí, její reakce, míru poškození atd., které by upozorňovaly na širší souvislosti, jež lze v souvislosti s oběťmi trestných činů reflektovat.⁷⁰

Modernější a dynamičtější typologií kombinující do určité míry zmíněné přístupy von Hentiga a Mendelsohna následně přinesl na konci minulého století další významný viktimolog, Ezzat Fattah. Ten ve svém díle *Towards a critical victimology* z roku 1992 hovoří o interakci mezi obětí a pachatelem. Pět kategorií obětí rozřadil na základě těchto interakcí:

1. nezúčastněná oběť – zcela nevinná oběť, jež nemá žádný podíl na aktu;
2. latentní nebo predisponovaná oběť – následkem určitých osobnostních rysů nebo vlastností (např. naivita, pověřčivost, izolovanost nebo slabost) má vyšší sklon k viktimizaci a sklony stát se také vícekrát obětí stejného trestného činu
3. provokující – oběť, jež svým chováním usnadňuje svou viktimizaci, a to buď přímo aktivní provokací nebo svou neopatrností či agresivitou
4. zúčastněná oběť – oběť, jež se spolupodílí na samotném deliktu;
5. falešná oběť – pouze předstírá svou viktimizaci.⁷¹

Na VII. Kongresu OSN o prevenci kriminality a zacházení s pachateli (1985–1986) pak byly oběti v souvislosti se snahou o zpřesnění definice tohoto pojmu klasifikovány též podle toho, čeho jsou oběťmi:

- oběti tradičních trestných činů např. vražda, krádež, loupež atd.;
- oběti nových a netradičních forem trestné činnosti, např. nezákonný obchod s narkotiky, organizovaná trestná činnost apod.;
- oběti nezákonného zneužití ekonomické moci, např. porušování norem bezpečnosti práce, poškozování spotřebitelů, porušování zákonů o ochraně životního prostředí, vyhýbání se placení daní atd.;
- oběti nezákonného zneužití státní moci, např. porušování různých práv, zneužití moci policií nebo jinými státními úřady.

---

⁷⁰ VELIKOVSKÁ, 2016, op. cit., str. 29-30.

⁷¹ BLESCH, Aron (2020) Overview of Victimology. *Academia.edu* [online, cit. 2023-05-12]. Dostupné z: https://www.academia.edu/44021323/Overview_of_Victimology

Nutno však dodat, že se jedná spíše o typologii náležící do obecné viktimologie, a ne všechny ze zmíněných kategorií hovoří striktně o obětech trestné činnosti.⁷²

V současné době tak pravděpodobně neexistuje klasifikace, jež by respektovala jakýsi jednotný systém kritérií a zároveň byla schopna vyčerpávajícím způsobem roztrždit všechny oběti do specifických skupin – proto také žádná existující typologie není všeobecně přijímána.⁷³

---

⁷² HOLCR, 2009, op. cit., str. 100-101.

⁷³ tamtéž, str. 101

3. Viktimizace

Rané viktimologické práce se zaměřovaly především na oběť samotnou k pochopení zločinu, současné studie se zabývají již ve větší míře viktimizací jako takovou – od snahy odhadnout rozsah kriminální viktimizace až po porozumění jejím následkům.⁷⁴

Viktimizací rozumíme proces, v němž se z potenciální oběti stává oběť skutečná. V úzkém smyslu se pak jedná o proces, v němž se člověk stává obětí právě kriminality.⁷⁵ Někteří autoři definují viktimizaci jako proces poškozování a způsobování újmy, v němž se z jedince stává oběť určitého konkrétního trestného činu a začíná zpravidla vlastním kriminálním útokem, na který často navazují další oběť zraňující události.⁷⁶ Jedná se o dynamický jev a velmi složitý děj, jenž překračuje bezprostřední důsledky spáchaného trestného činu a zvláště pak z psychologického hlediska je velmi složitě uchopitelný, jelikož do něj zasahuje velké množství vzájemně provázaných faktorů.⁷⁷

Klíčovou roli v tomto procesu pochopitelně sehrává pachatel trestného činu a v rámci kriminologie je viktimizace zkoumána v rámci učení o pachateli a etiologii kriminality. Viktimologie se naproti tomu zabývá zejména třemi speciálními problémy viktimizace – chováním oběti, vztahem oběti a pachatele a mírou viktimizace⁷⁸, jimiž se budou zabývat následující podkapitola.

3.1. Aspekty viktimizace

V souvislosti s viktimizací hovoří odborná literatura o třech aspektech, kterými se budou zabývat následující podkapitoly.

3.1.1. Chování oběti

Jedním z aspektů viktimizace, jímž se viktimologie zabývá, je chování samotné oběti. Otázka role oběti v dynamice trestného činu je totiž jednou ze základních otázek samotné viktimologie, jež je probírána již od samotných začátků viktimologického zkoumání. V této souvislosti hovoříme o podílu oběti na její vlastní viktimizaci a v literatuře se v rámci hodnocení chování oběti používají pojmy jako „vina“ nebo „zavinění“. Je však nutné zdůraznit, že se v žádném případě nejedná o právní termíny a nelze je zaměňovat s pojmem zavinění

---

⁷⁴ NEWBURN, 2017, op. cit., str. 372.

⁷⁵ HOLCR, 2009, op. cit., str. 96.

⁷⁶ GILLERNOVÁ, Ilona a Hedvika BOUKALOVÁ. *Vybrané kapitoly z kriminalistické psychologie*. Praha: Karolinum, 2006, 280 s. ISBN 80-246-1293-3. s. 137.

⁷⁷ VELIKOVSKÁ, 2016, op. cit., str. 53.

⁷⁸ MUSIL, In: GRIVNA, SCHEINOST, ZOUBKOVÁ, 2019, op. cit., str. 124.

v trestněprávním smyslu.⁷⁹ Viktimologické zavinění je zcela odlišným termínem a ať již oběť přispěla k rozvoji kriminogenní situace jakkoli, pachatel neměl právo ji viktimizovat.⁸⁰

Viktimologické zavinění související s rolí oběti v genezi činu a motivační strukturu pachatele může zahrnovat celou škálu jednání, jímž byl pachatel stimulován ke spáchání deliktu.⁸¹ Případy, kdy oběť nijak nezasáhne do procesu viktimizace, jsou totiž jenom výjimečné a oběť většinou právě svým chováním před, během a po trestném činu určitým způsobem ovlivní jako jeho samotnou iniciaci či průběh, tak následně i možnost odhalení a usvědčení pachatele.⁸²

Chování oběti je tak zásadním prvkem viktimizace, protože jednak může ovlivňovat povahu a podstatu újmy, a také může na pachatele působit stimulačně tím, že přímo vyvolá nebo alespoň vystupňuje útok – např. tím, že oběť svého pachatele urazí, nadává mu, či se mu posmívá a v důsledku toho je napadena a zraněna. Typicky se může jednat o oběti-tyrany (např. manželé alkoholici), kteří jsou po nesčetných drobných konfliktech zavražděni manželkou.⁸³ V počátcích viktimologického zkoumání (20. a 30. léta 20. století) byl tento pohled na stimulaci pachatele obětí markantní především v přístupu k obětem znásilnění, jelikož se všeobecně věřilo, že oběť si za svou viktimizaci může sama – buď tím, že čin přímo vyprovokovala (např. svůdným oblečením) anebo alespoň zavinila svou neopatrností. Tento pohled je dnes již do značné míry překonaný, ale zkoumání oběti jako důležitého činitele ve vývoji kriminálního činu je i nadále relevantní.⁸⁴

Nemalá část obětí také může k viktimizaci přispět vlastní neopatrností, podceněním nebezpečí nebo tím, že se uvede do stavu snížené obranyschopnosti. Příkladem toho může být nezabezpečení vlastního majetku proti odcizení, neuzamčení auta, vpuštění cizích osob k sobě do bytu či cestování autostopem v noci. Některé oběti se dokonce o svou viktimizaci zaslouží vlastním nezákonným chováním nebo i trestnou činností – jedná se např. o konflikty mezi konkurenčními zločineckými organizacemi nebo o osoby zapletené do nelegálních činností, jež se můžou stát snadnými oběťmi vydírání.⁸⁵

Jak již bylo zmíněno, chování oběti není důležité pouze z hlediska geneze trestného činu, ale také jeho samotného průběhu. Je důležité zdůraznit, že v tomto ohledu existuje mnoho variant chování obětí – některé mohou zůstat zcela pasivní, jelikož jsou útokem paralyzovány,

---

⁷⁹ HOLCR, 2009, op. cit., str. 96.

⁸⁰ GILLERNOVÁ, BOUKALOVÁ, 2006, op. cit., str. 147.

⁸¹ tamtéž.

⁸² MUSIL, In: GRIVNA, SCHEINOST, ZOUBKOVÁ, 2019, op. cit., str. 124.

⁸³ tamtéž.

⁸⁴ GILLERNOVÁ, BOUKALOVÁ, 2006, op. cit., str. 147-148.

⁸⁵ MUSIL, In: NOVOTNÝ, ZAPLETAL, 2008, op. cit., str. 132.

jiné se pokoušejí o útěk, volají o pomoc, snaží se útočníka obelstít nebo se aktivně brání.⁸⁶ O těchto aspektech chování obětí v průběhu viktimizace budou podrobněji hovořit následující podkapitoly.

3.1.2. Vztah oběti a pachatele

Druhým zkoumaným aspektem viktimizace je vztah mezi obětí a pachatelem. Poměrně často mezi nimi totiž již před spácháním deliktu existuje nějaký vztah, jenž ovlivňuje průběh viktimizace. Může se jednat jak o vztahy objektivní, tedy nezávislé na oběti a pachateli jako např. sousedství nebo pracoviště, tak o vztahy subjektivní, kdy pachatel a oběť jsou např. milenci nebo obchodní partneři. Dobrá předchozí znalost osobních a majetkových poměrů oběti či jejich zvyklost a reakcí usnadňuje pachateli přístup k oběti, získání její důvěry nebo zvyšuje možnost oběť oklamat. V některých případech je však takovýto vztah mezi obětí a pachatelem pro pachatele nevýhodný – např. v případě znásilnění; pokud oběť pachatele dobře zná, může jej snadno identifikovat, což může pachatele motivovat až ke spáchání vraždy, aby se zbavil oběti jakožto svědka.⁸⁷

Vztah oběti k pachateli by se dal označit i za viktimogenní faktor – tedy za jednu z proměnných, které se podílejí na vzniku deliktu.⁸⁸ Pro různé druhy trestných činů však hrají vztahy mezi obětí a pachatelem různou roli – obecně mají menší význam u majetkových deliktů a velmi významné jsou naopak u násilné a mravnostní kriminality. Např. dle výzkumu Josefa Zapletala u trestného činu vraždy oběť svého pachatele znala dokonce ve třech čtvrtinách případů – pouze v jedné pětině případů tak byla oběť zavražděna zcela cizí osobou.⁸⁹ Obdobně významný je předchozí vztah oběti a pachatele u sexuálních trestných činů – přibližně ve dvou třetinách případů sexuálního násilí se pachatel s obětí znali, jednalo se např. o přátele, známosti, nebo i sexuální partnery či příbuzné; z toho přibližně 15 % tvořily přímo sexuální útoky mezi manžely nebo romantickými partnery.⁹⁰

To, zda měla oběť s pachatelem vztah předcházející spáchání deliktu, může být také důležitým faktorem z hlediska následků činu pro oběť. Z celkového zkoumaného vzorku obětí

---

⁸⁶ MUSIL, In: GRIVNA, SCHEINOST, ZOUBKOVÁ, 2019, op. cit., str. 124.

⁸⁷ tamtéž, str. 126.

⁸⁸ VELIKOVSKÁ, 2016, op. cit., str. 70.

⁸⁹ ZAPLETAL, Josef. *Úmyslná usmrcení: (kriminologická a trestněprávní studie)*. Praha: Generální prokuratura ČSSR, 1980, 126 s. In: MUSIL, In: NOVOTNÝ, ZAPLETAL, 2008, op. cit., str. 134.

⁹⁰ RUSSELL, Diana. *Rape in marriage*. (1990) In: VAKHITOVA, Zarina, Julianne WEBSTER, Clair ALSTON-KNOX, Danielle REYNALD a Michael TOWNSLEY. *Offender–victim relationship and offender motivation in the context of indirect cyber abuse. International review of victimology* [online]. London, England: SAGE Publications, 2018, 24(3), 347-366 [cit. 2023-05-24]. ISSN 0269-7580. Dostupné z: <https://journals-sagepub-com.ezproxy.is.cuni.cz/doi/full/10.1177/0269758017743073>

násilné kriminality jich útočníka znala přibližně polovina, přičemž pravděpodobnost, že oběť utrpí zranění a emocionální újmu byla nejvyšší v případě násilí mezi intimními partnery a rodinou (FIPV – *family and intimate partner violence*), nejnižší naopak v případě neznámých osob. Osoby, jež měly bližší vztah k útočníkům, průměrně vykazovaly horší emocionální, sociální a zdravotní následky – konkrétně oběti FIPV uváděly horší následky než oběti násilí spáchaného známými osobami, a ty zase v průměru uváděly horší následky než oběti, jež pachatele vůbec neznaly.⁹¹ Nedá se však hovořit o železném pravidlu, které by jednoznačně určovalo, že blízký vztah mezi obětí a pachatelem vždy vede k horším následkům – v podkapitole věnované podrobněji újmě způsobené primární viktimizací bude tento fenomén rozebrán podrobněji.

3.1.3. Míra viktimizace

Třetím základním aspektem viktimizace, o kterém literatura hovoří, je míra viktimizace udávaná tzv. indexem viktimizace. Jedná se o relativní podíl obětí na určitý počet obyvatel (např. na 100, 1 000 či 10 000) v určitém sledovaném období (např. kalendářní rok) na určitém území.⁹²

Jedná se tedy o kvantitativní údaje o počtu obětí, jež umožňují sledovat dynamiku kriminality v historickém vývoji i mezinárodním srovnání. Absolutní četnosti udávané policejními statistikami mají jen omezenou vypovídací hodnotu, jelikož nezohledňují proměnlivost počtu obyvatelstva, k němuž se vztahují. Indexy viktimizace se udávají buď v celku pro veškerou kriminalitu, anebo pro jednotlivé druhy trestných činů zvlášť.⁹³

Jeden z nejrozsáhlejších výzkumů v mezinárodním měřítku přinesla v roce 2007 již dříve zmíněná organizace ICSV, jež mezi lety 2004-2005 mapovala míru viktimizace u obyvatel 30 zemí v rámci 33 měst. Jedná se zatím o poslední takto rozsáhlou studii provedenou ICVS, z níž vyplynulo, že téměř 16 % populace ze zúčastněných zemí se v roce 2004 stalo nejméně jednou obětí sledovaných trestných činů.⁹⁴

---

⁹¹ HULLENAAR, Keith L., Ali ROWHANI-RAHBAR, Frederick P. RIVARA, Monica S. VAVILALA a Eric P. BAUMER. Victim–Offender Relationship and the Emotional, Social, and Physical Consequences of Violent Victimization. *American journal of preventive medicine* [online]. NEW YORK: Elsevier, 2022, **62**(5), 763-769 [cit. 2023-05-24]. ISSN 0749-3797. Dostupné z: <https://www.sciencedirect-com.ezproxy.is.cuni.cz/science/article/pii/S0749379721005936>

⁹² TITTLOVÁ, In: JELÍNEK, 2021, op. cit., str. 181.

⁹³ MUSIL, In: GRIVNA, SCHEINOST, ZOUBKOVÁ, 2019, op. cit., str. 127.

⁹⁴ DIJK, J. J. M. van, John van KESTEREN a Paul SMIT. *Criminal victimisation in international perspective: key findings from the 2004-2005 ICVS and EU ICS*. [Den Haag]: Wetenschappelijk Onderzoek-en Documentatiecentrum, c2007. ISBN 9054549653.

3.2. Primární viktimizace

Primární viktimizací rozumíme samotné poškození konkrétním deliktem, v jehož důsledku se člověk stává obětí trestného činu.⁹⁵

3.2.1. Primární újma

Újma způsobená oběti jakožto bezprostřední důsledek útoku jedince může mít tři základní podoby:

1. fyzická újma;
2. finanční újma;
3. psychická újma.⁹⁶

Fyzickou újmu rozumíme narušení fyzické integrity oběti, jehož druh a stupeň je závislý na míře násilného chování pachatele vůči oběti. Nejčastěji se jedná o lehčí tělesná zranění, ale vyskytují se i případy závažnějších ublížení na zdraví, nebo dokonce usmrcení. Rozsah fyzických následků pro oběť je závislý na typu trestného činu, míře použitého násilí, ale také na obranných reakcích oběti.⁹⁷

Jak již naznačila předchozí podkapitola, vztah oběti a pachatele představuje pro viktimology velmi časté téma zkoumání. Mnohé výzkumy se proto pokoušely zjistit, jaký vliv má tento vztah právě na míru fyzické újmy – jejich výsledky jsou však do značné míry protichůdné. Zatímco některé studie prováděné formou analýzy policejních dat naznačují, že u pachatelů, kteří svou oběť neznali, je pravděpodobnější, že oběť fyzicky zraní, obzvláště pokud se jedná o skupinu více útočících pachatelů⁹⁸, jiné naopak naznačují, že oběti hlásí horší zdravotní následky, pokud se staly obětí FIPV.⁹⁹ Podobné výzkumy je tak nutné brát s určitou rezervou a uvědomit si, že újma způsobená oběti a obětí pocíťovaná je ve výsledku závislá na mnoha faktorech, které je v reálném prostředí obtížné izolovaně zkoumat a přisuzovat tak rozhodující relevanci pouze jednomu z nich, jako např. zde vztahu mezi obětí a pachatelem.

---

⁹⁵ VELIKOVSKÁ, 2016, op. cit., str. 53.

⁹⁶ DIANIŠKA, Gustáv. *Kriminológia*. 4. aktualizované a doplnené vydanie. Plzeň: Vydavateľství a nakladateľství Aleš Čeněk, 2022, 413 stran : tabulky, grafy. ISBN 978-80-7380-891-4.

⁹⁷ ROUBALOVÁ, Michaela. *Oběti kriminality: poznatky z viktimizační studie*. Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 2019. Studie (Institut pro kriminologii a sociální prevenci). ISBN 978-80-7338-174-5.

⁹⁸ LANTZ, Brendan. The Consequences of Crime in Company: Co-Offending, Victim–Offender Relationship, and Quality of Violence. *Journal of interpersonal violence* [online]. Los Angeles, CA: SAGE Publications, 2021, **36**(7-8), NP4363-NP4388 [cit. 2023-05-28]. ISSN 0886-2605. Dostupné z: <https://journals-sagepub-com.ezproxy.is.cuni.cz/doi/full/10.1177/0886260518786497>

⁹⁹ APEL, Robert, Laura DUGAN a Ráchael POWERS. Gender and Injury Risk in Incidents of Assaultive Violence. *Justice quarterly* [online]. Abingdon: Routledge, 2013, **30**(4), 561-593 [cit. 2023-05-28]. ISSN 0741-8825. Dostupné z: https://heinonline-org.ezproxy.is.cuni.cz/HOL/Page?lname=&public=false&collection=journals&handle=hein.journals/jquart30&men_hide=false&men_tab=toc&kind=&page=561

To, jak oběť výslednou fyzickou újmu sama prožívá, je dalším faktorem, který je veskrze velice obtížně měřitelný. Obecně se dá říci, že pociťovaná míra fyzické újmy záleží kromě pohlaví a věku i na osobnostních charakteristikách oběti, např. jejím prahu bolesti.¹⁰⁰

Finanční újmou pak rozumíme poškození či ztrátu majetku nebo ušlý zisk.¹⁰¹ Do finanční, respektive materiální či majetkové újmy tak řadíme odcizení, poškození nebo jiné způsobení škody na věcech či financích oběti. Takováto újma však nemusí skončit jednorázovou majetkovou škodou (např. pouhou ztrátou hotovosti v ukradené peněženke), ale může se projevit i dalšími finančními důsledky až později (např. pokud pachatel zneužil odcizené doklady ke sjednání úvěru apod.).¹⁰² Do této kategorie újmy dále spadají i nepřímo způsobení škody, jako náklady spojené s opravou poškozeného majetku či náklady na léčbu.¹⁰³

Nejobtížněji měřitelnými, ale zároveň velmi závažnými jsou potom následky emocionální. Ty mají velice individuální charakter a značně individuální projevy u různých obětí – jsou výrazně ovlivněny mimo jiné dosavadní kvalitou života oběti, silou její osobnosti, jejím rodinným i finančním zázemím atd.¹⁰⁴

Může se pak jednat o celou škálu psychických následků od ztráty pocitu bezpečí (např. po vloupání do obydlí nebo vystavení stalkingu), narušení intimity (např. u partnerského násilí), až po poruchy spánku či úzkosti (např. při kontaktu s cizími lidmi).¹⁰⁵ Některé studie navíc ukazují, že u obětí násilných činů se často vyskytují následky jako strach ze zločinu, vyhýbavé chování, snížená sebedůvěra a pocit izolace. Násilný trestný čin navíc může v oběti oslabit bazální pocit důvěry, což může následně vést k dalšímu prohloubení psychických obtíží.¹⁰⁶

Emocionální újma navíc nemusí svým rozsahem odpovídat pozorovatelné materiální či fyzické újmě – např. i lehké ublížení na zdraví může u člověka spustit závažné psychické problémy, stejně jako případ banálního předmětu krádeže, jenž měl však pro oběť velkou psychologickou hodnotu. Vysoce emocionálně rozrušující pak jsou případy vloupání do obydlí oběti – to dokládá např. i výzkum zaměřený na oběti krádeže vloupáním, provedený v roce 1996 v Praze a několika dalších městech. Z něj mimo jiné vyplynulo, že 80 % respondentů se

---

¹⁰⁰ VELIKOVSKÁ, 2016, op. cit., str. 57.

¹⁰¹ TITLOVÁ, In: JELÍNEK, 2021, op. cit., str. 181.

¹⁰² VELIKOVSKÁ, 2016, op. cit., str. 56.

¹⁰³ ROUBALOVÁ, 2019, op. cit.

¹⁰⁴ VELIKOVSKÁ, 2016, op. cit., str. 57.

¹⁰⁵ ROUBALOVÁ, 2019, op. cit.

¹⁰⁶ NORRIS, Fran, KANIASTY, Krzysztof & THOMPSON, Martie. The Psychological Consequences of Crime: Findings From a Longitudinal Population-Based Study. *Victims of Crime*. London: SAGE Publication, 1997. In:

¹⁰⁶ ROUBALOVÁ, 2019, op. cit.

čin vloupání do jejich bytu nebo domu dotkl osobně, jelikož pachatel vnikl do jejich soukromí a u většiny obětí se dostavily emoční reakce na čin.¹⁰⁷

Nutno podotknout, že výše míněná kategorizace újmy do jednotlivých kategorií je spíše orientační a většinou se jednotlivé druhy následků trestného činu u dané oběti prolínají a vzájemně překrývají.

3.3. Sekundární viktimizace

Sekundární viktimizací rozumíme veškeré vedlejší negativní důsledky spáchaného kriminálního činu, které však nastaly až po jeho ukončení.¹⁰⁸ Již von Hentig vnímal, že jedinec je často dotlačen a socializován do role oběti nejenom tím, jak se k němu zachoval pachatel, ale také tím, jak se k němu následně chová jeho okolí v době po činu. V souvislosti s tím hovoří o tzv. sekundární viktimizaci, tedy o špatné reakci okolí, jež má za následek další negativní vlivy na oběť, pokračující stigmatizaci oběti a její degradování na objekt. To vše má za následek otevření cesty do „kariéry oběti“, kdy si viktimizovaný člověk osvojuje novou sociální roli a trpí naučenou bezmocí.¹⁰⁹

Sekundární viktimizace nejčastěji představuje újmu, jež vznikla v důsledku reakcí formálních institucí nebo neformálního sociálního prostředí na primární viktimizaci oběti – dominuje zde tak újma psychologické povahy.¹¹⁰ Takto způsobená emocionální újma vzniklá jako důsledek zkušeností oběti s reakcemi okolí může být často i více traumatizující než viktimizace primární. Ve svých následcích pak může způsobit další škody jako např. ztrátu zaměstnání, rozvrat manželství či suicidální jednání, a to především tehdy, je-li trestným činem či následným vyšetřováním veřejně odhaleno nějaké tajemství oběti.¹¹¹

Zdroje sekundární újmy můžou být následující:

- pachatel – např. tím, že oběť zastrašuje, aby trestný čin neoznamovala;
- sociální prostředí – např. rodiče vyčítají zneužitému dítěti lehkomyšlné chování před činem, bulvární tisk zveřejní podrobnosti o znásilněné oběti;
- orgány činné v trestním řízení – např. opakované a nešetrné výslechy.¹¹²

---

¹⁰⁷ MAWBY, Rob. *Crime Victims: Needs and services. A comparison between England and Wales and the Czech Republic. Final report to Nuffield Foundation*, Plymouth: University Plymouth, 1996. In: VELIKOVSKÁ, 2016, op. cit., str. 58.

¹⁰⁸ TITLOVÁ, In: JELÍNEK, 2021, op. cit., str. 182.

¹⁰⁹ VON HENTIG, Hans (1948). *The criminal & his victim: Studies in the sociobiology of crime*. New Haven: Yale University Press. In: ČÍRTKOVÁ, 2014, op. cit., str. 14.

¹¹⁰ VELIKOVSKÁ, 2016, op. cit., str. 72.

¹¹¹ GILLERNOVÁ, BOUKALOVÁ, 2006, op. cit., str. 138.

¹¹² MUSIL, In: GRÍVNA, SCHEINOST, ZOUBKOVÁ, 2019, op. cit., str. 128.

Sekundární viktimizace je vzhledem k velice citlivé povaze spáchaného trestného činu častá zejména u obětí sexuálního násilí a obavy ze sekundární viktimizace jsou dokonce jedním z klíčových faktorů neoznamování především trestného činu znásilnění. To je samozřejmě velice negativní jev, jelikož nahrává pachatelům takových deliktů a má antipreventivní dopad.¹¹³ Navíc mnohé výzkumy ukazují, že sekundární viktimizace může oběť zraňovat ve větší míře než ta primární.¹¹⁴

S ohledem na to by pak měl být kladen důraz obzvláště na omezování vzniku potenciální sekundární újmy ze strany subjektů trestního řízení, zejména pak přímo OČTŘ, aby bylo zabráněno zbytečnému poškozování oběti nevhodným jednáním s ní, nerespektováním její pozice nebo špatně organizovanými postupy. Zabránění další viktimizaci oběti je přitom klíčové nejen z morálního, ale i z čistě pragmatického hlediska, jelikož pokud bude oběť dále traumatizována, hrozí riziko, že se trestný čin kvůli nedostatku spolupráce neobjasní. Pozice oběti v trestním řízení je problematická právě proto, že často v řízení zároveň vystupuje jako jediný svědek, čímž se stává pro OČTŘ nezastupitelným zdrojem informací. V žádném případě by ale oběť neměla být chápána jenom jako nositel a zdroj důkazů, a postavení oběti jí nemůže být odebráno jen proto, že v procesu zároveň vystupuje jako svědek.¹¹⁵

V tomto ohledu je stěžejní především vhodný přístup policistů, jelikož právě ti bývají první instancí, s níž oběť přijde do styku – důležitý je především taktický přístup, vysvětlení průběhu samotného vyšetřování, důvodu kladení různých otázek, které může oběť považovat za zbytečné a ponižující, a vhodná komunikace při jednotlivých úkonech trestního řízení (např. výslechu, rekognici, konfrontaci atd.).¹¹⁶

K další traumatizaci oběti může přispět i nevhodná reakce okolí, jež může dále podněcovat sociální izolaci oběti. Okolí totiž často neví, jak na oběť a situaci nastalou po trestném činu reagovat, a proto mnohdy místo potřebné podpory a přijetí naopak dochází k vyhýbavým nebo strnulým reakcím, které oběť dále zraňují.¹¹⁷

Výjimečné nejsou ani reakce okolí soudící chování oběti či komentující její případný podíl na vzniku deliktu. Toto přesvědčení lidí, že oběť nese nějakým způsobem zásadní podíl na tom, co se jí přihodilo, je velice nežádoucím jevem, jelikož umožňuje přesun odpovědnosti

---

¹¹³ ČÍRTKOVÁ, Viktimologie. In: VÁLKOVÁ, KUČHTA, HULMÁKOVÁ, 2019, op. cit., str. 173.

¹¹⁴ CAMPBELL, Rebecca a Sheela RAJA. Secondary Victimization of Rape Victims: Insights From Mental Health Professionals Who Treat Survivors of Violence. *Violence and victims* [online]. United States: Springer Publishing Company, 1999, 14(3), 261-275 [cit. 2023-06-03]. ISSN 0886-6708. Dostupné z: <https://www-proquest-com.ezproxy.is.cuni.cz/docview/208555581?accountid=195367&pq-origsite=primo&forcedol=true>

¹¹⁵ VELIKOVSKÁ, 2016, op. cit., str. 74-75.

¹¹⁶ tamtéž.

¹¹⁷ ROUBALOVÁ, 2019, op. cit.

z pachatele na oběť, se kterou potom okolí nemusí soucítit, a zároveň může sloužit jako obranný mechanismus těm, kteří by mohli (byť i nepřímo) být odpovědni za to, co se oběti přihodilo.¹¹⁸

Dianiška pak hovoří o třech nejčastějších důsledcích sekundární viktimizace, které oběti pociťují:

- pocit nespravedlnosti – ten může být důsledkem okolností v průběhu soudního procesu, jež mohou oběť psychicky trýznit a vyvolávat tak další pocit nespravedlnosti, k tomuto můžou dále přispívat obstrukce ze strany obhajoby, stíhání pachatele na svobodě či mírné tresty;
- pocit nedůstojnosti – oběť může cítit ponížení, ztrátu důstojnosti, k čemuž může přispívat jak necitlivý výslech, obhajoba pachatele, senzacechtivý přístup médií či nevhodná reakce blízkého okolí;
- pocit izolace – iluze o spolupodílení se oběti na vlastní viktimizaci, kdy se okolí začne vyhýbat kontaktu a vztahy s obětí se ochlazují.¹¹⁹

Právě pocit nespravedlnosti může být nejsilnějším následkem celého procesu viktimizace a následného řízení – samotný fakt, že oběť musí dokazovat, že jí bylo ublíženo, nebo i forma pomoci, která je oběti poskytnuta, může silně narušovat integritu a psychickou pohodu oběti. Pociťování spravedlnosti je přitom z psychologického hlediska klíčové a může výrazně usnadňovat proces vyrovnání se s viktimizací, celkové uzavírání traumatické zkušenosti a obnovení pocitu kontroly.¹²⁰

3.4. Následky viktimizace

Přestože některé oběti trpí po spáchaném trestném činu dlouhodobou fyzickou bolestí či trvalým postižením, mezi nejhroší následky patří zpravidla ty psychologické. Pokud se totiž člověk stane obětí trestného činu, může tím být narušeno celé jeho vnímání světa jako veskrze bezpečného, předvídatelného a spravedlivého místa, v němž se k sobě lidé chovají slušně. Viktimizace může oběti přivodit šok, pocit vlastní zranitelnosti, vztek, strach z případné další viktimizace a nedůvěru v ostatní lidi.¹²¹

Tento předpoklad pocitu bezpečí a kontroly nad vlastním životem a jejich důležitost pro každodenní fungování vysvětluje psycholožka Janoff-Bulmanová. Ve své teorii „falešného pocitu bezpečí“ tvrdí, že jako jedinci v rámci každodenního života fungujeme na základě

---

¹¹⁸ VELIKOVSKÁ, 2016, op. cit., str. 80.

¹¹⁹ DIANIŠKA, 2022, op. cit., str. 122.

¹²⁰ ROUBALOVÁ, 2019, op. cit.

¹²¹ WALSH, Anthony a Craig HEMMENS. *Introduction to criminology: a text/reader*. 3rd ed. Thousand Oaks: Sage, 2014, xxvii, 606 s. : il. ; 23 cm. ISBN 9781452258201.

předpokladů, že svět je veskrze dobré místo, je smysluplný a člověk sám sebe vnímá jako morálního a slušného – díky těmto iluzím pak lidé vnímají svět jako apriorně bezpečné místo, mají tendenci přeceňovat výskyt budoucích pozitivních životních událostí, a naopak podceňovat možnost těch negativních. Po trestném činu oběti často o tuto iluzi přichází a ztrácí pocit autonomie a kontroly nad vlastním životem, což u nich často vede až k sebeobviňování.¹²²

Podle průzkumů prožívá většina obětí násilné kriminality jako následek viktimizace nejrůznější socio-emocionální problémy - patří sem zejména pocity úzkosti, závažné problémy ve škole či v práci a také s rodinou či přáteli (např. potíže s nadřízenými, častější hádky, ztráta důvěry nebo pocit odcizení). U některých obětí tyto následky časem poleví, u jiných se však mohou začít projevovat ve formě dlouhodobých potíží, což souvisí s tím, jak jsou jednotlivé oběti schopné se vyrovnat s nastalými událostmi.¹²³

Mezi závažné následky primární, a v některých případech i sekundární viktimizace, však patří také možný neblahý vliv na budoucí sociální chování samotné oběti, a dokonce možný kriminogenní potenciál viktimizace. Mnoho pachatelů totiž ve své anamnéze uvádí, že se sami v dětství a dospívání stali oběťmi násilí, pohlavního zneužívání či znásilnění. Tato souvislost mezi předchozí viktimizací a následným kriminálním vývojem je sice poměrně těžko prokazatelná, jelikož kriminogenních faktorů působí zpravidla více najednou, souvislost mezi viktimizací (především v raných fázích vývoje) a následnou kriminální dráhou jedince se však jeví jako pravděpodobná.¹²⁴

Rozsah a hloubku újmy a nepříznivých důsledků spáchaného deliktu může ovlivnit celá řada faktorů. Mnohé studie a výzkumy naznačují, že rozsah traumatizace poškozeného a výše popsaných ztrát není dána jen mírou násilí pachatele¹²⁵, ale i celou řadou dalších okolností. Někteří autoři pak veškeré faktory, jež mají vliv na následky viktimizace a vyrovnávání obětí s nimi, rozdělují do tří skupin, kterým se podrobněji budou věnovat následující podkapitoly :

1. okolnosti trestného činu;
2. faktory na straně oběti;
3. reakce okolí.¹²⁶

---

¹²² JANOFF-BULMAN, R. Assumptive Worlds and the Stress of Traumatic Events: Application of Schema Construct. Social Cognition. Social cognition. NEW YORK: Guilford Publications, 1989. In: ROUBALOVÁ, 2019, op. cit.

¹²³ TURANOVIC, Jillian J. a Travis C. PRATT. *Thinking about victimization: context and consequences*. New York: Routledge, 2019, xi, 202. ISBN 978-1-138-69723-2. str. 86-87.

¹²⁴ MUSIL, In: GRIVNA, SCHEINOST, ZOUBKOVÁ, 2019, op. cit., str. 129.

¹²⁵ Nemusí se jednat pouze o čistě fyzickou a materiální újmu, ale i nepřímé násilí, ale také např. již zmíněné vloupání do obydlí oběti.

¹²⁶ DAVIS, R. C., LURIGIO, A. J., & G., S. W. *Victims of Crime*. London: SAGE Publications, 1997. In: ROUBALOVÁ, 2019, op. cit.

3.4.1. Vliv okolností trestného činu

Mezi nejvýznamnější okolnosti trestného činu patří chování pachatele vůči oběti, a to jak v průběhu samotného činu, tak už v predeliktní fázi. Může se tedy jednat např. již o způsob, jakým se pachatel k oběti přiblížil a získal nad ní kontrolu (např. lstí či překvapivým útokem).

Z hlediska dopadu na oběť jsou významné i prostředky, jichž pachatel užil při deliktu, ať již k tomu, aby oběť ovládnul, nebo zabránil své identifikaci – v případě, že pachatel není odhalen a oběť nezná jeho tvář, může to být zásadní překážkou pro znovuoobnovení pocitu bezpečí. Na psychiku oběti má velice negativní dopad také tzv. efekt zbraně, tedy pocit ohrožení života a bezmoci, jenž představují výrazný zásah do oběti vnímané představy o světě a již zmiňované kontroly nad vlastním životem.

Dalším důležitým faktorem ovlivňujícím zpracování události obětí je pak také chování pachatele v deliktní a postdeliktní fázi – především pak ty aspekty jednání, jimiž si pachatel zpravidla kompenzuje vlastní osobnostní nedostatky nebo uspokojuje své deviace – může se tak jednat především o různé formy ponížení či zneuctění oběti, které mohou mít na její psychiku ničivější dopad než samotný fyzický útok.¹²⁷

3.4.2. Vliv faktorů na straně oběti

Též role samotné oběti v dynamice trestného činu a následným vyrovnáváním se s jeho následky je velmi podstatná. Z hlediska charakteristiky oběti existují určité obecné rizikové faktory mající za následek větší pravděpodobnost rozvoje krize či dramatizujících psychických následků, např.:

- mužské pohlaví – souvisí s tendencí být statečný a větším váháním při vyhledání pomoci atd.;
- věk – např. děti, starší lidé;
- zdravotní problémy;
- osamělý život atd.¹²⁸

Zvýšená pravděpodobnost devastujících a přetrvávajících následků trestného činu se pak vyskytuje především u jedinců, kteří se vyznačují zvláště silnou iluzí kontroly popsanou na začátku kapitoly – takoví jedinci se domnívají, že mají svůj život zcela pod kontrolou a mohou trpět tzv. univerzálním pocitem nezranitelnosti. Následkem trestného činu pak bývají obzvláště silně zasaženi, jelikož jeho zpracování vyžaduje přehodnocení některých základních postojů.¹²⁹

---

¹²⁷ VELIKOVSKÁ, 2016, op. cit., str. 60-61.

¹²⁸ VELIKOVSKÁ, 2016, op. cit., str. 97.

¹²⁹ FÜLLGRABE, U. Telefonterror. *Kriminalistik*, 6, 1995: 495-499. In: ČÍRTKOVÁ, 2014, op. cit., str. 13.

Nejsou to ale pouze charakteristiky oběti, jež mají vliv na následky viktimizace – vliv může mít i chování oběti v průběhu daného trestného činu. Mnozí autoři kupříkladu dospívají k názoru, že oběť se s následky viktimizace vypořádává lépe, pokud se v průběhu incidentu bránila nebo udělala pro svou obranu maximum – např. Holomek ve své studii uvádí, že mnohem obtížněji se s prožitým trestným činem vyrovnávají oběti, které se v průběhu činu nedokázaly bránit anebo svoje chování hodnotily jako nedostatečné.¹³⁰ Některé výzkumy obětí znásilnění¹³¹ pak naznačují, že lépe se s trestným činem vyrovnávaly oběti, které se v průběhu trestného činu zaměřily na svou záchranu, ať již aktivním odporem, nebo jenom plánováním únikových strategií. Naopak pasivní oběti, jež nevyvinuly aktivitu pro vlastní záchranu, byly trestným činem více zasaženy a častěji se u nich rozvinula PTSD.¹³²

3.4.3. Vliv reakcí okolí

Pro celkový dopad viktimizace na oběť je velmi důležitým faktorem i chování dalších osob přítomných při páchání trestného činu, zejména v situacích, kdy je člověk ohrožován za přítomnosti jiných lidí, ať již naprosto cizích, anebo sousedů či známých. Lhostejnost okolí při hostilním jednání druhé osoby zvyšuje pravděpodobnost, že taková situace bude mít na psychiku oběti devastující dopad – utrpené deziluze vyvolaná např. efektem přihlížejících¹³³ ještě více umocňují prožitky oběti ze samotného útoku a mohou tak prohloubit její trauma.¹³⁴

Podpora rodiny či jiných blízkých a důvěryhodných osob představuje významný faktor, jenž do značné míry ovlivňuje také způsob a rychlost vyrovnání se oběti s následky trestného činu. Pasivita okolí a neposkytnutí pomoci oběti velmi negativně ovlivňuje celý proces vyrovnávání se s viktimizací. Např. v kontextu domácího násilí může neaktivita a mlčení okolí

---

¹³⁰ HOLOMEK, J., a kol. *Výskum obet. kriminality v Slovenskej republike*. Žilina: Eurok.dex, 2013. In: ROUBALOVÁ, 2019, op. cit.

¹³¹ EHLERS, A. a kol. Predicting Response to Exposure Treatment in PTSD: The Role of Mental Defeat and Alienation. *Journal of traumatic Stress*, 11 (3), 1998. In: ROUBALOVÁ, 2019, op. cit.

¹³² Posttraumatická stresová porucha (PTSD – *Post-traumatic stress disorder*) je úzkostná porucha způsobená velmi stresujícími nebo děsivými událostmi. Osoby s PTSD často prožívají traumatickou událost v nočních můrách a vzpomínkách, porucha může způsobovat pocity izolace, podrážděnosti, viny nebo problémy se spánkem. Tyto příznaky jsou často natolik závažné a přetrvávající, že významně ovlivňují každodenní život člověka. Zdroj: NHS. *Overview - Post-traumatic stress disorder*. [online; cit. 7.6.2023]. Dostupné z: <https://www.nhs.uk/mental-health/conditions/post-traumatic-stress-disorder-ptsd/overview/>

¹³³ Efekt přihlížejících (*bystander effect*) je sociálně psychologický fenomén, kdy lidé nenabídnou potřebnou pomoc, zejména jsou-li ve stejném prostředí přítomni další lidé. Výzkum tohoto jevu ukázal, že je méně pravděpodobné, že osoba v případě nouze poskytne potřebnou pomoc, pokud je ve skutečné nebo domnělé přítomnosti jiných osob, než když je sama. Efekt přihlížejícího se stal předmětem zkoumání v 60. letech 20. století, po případu vraždy Američanky Kitty Genovese, jež byla brutálně napadena před svým domem za přítomnosti desítek svědků, z nichž však nikdo nezasáhl ani nepřivolal policii. Zdroj: BRITANNICA. *Bystander effect*. [online; cit. 7.6.2023]. Dostupné z: <https://www.britannica.com/topic/bystander-effect/Diffusion-of-responsibility>

¹³⁴ VELIKOVSKÁ, 2016, op. cit., str. 65-66.

oběti potvrzovat správnost agresorova chování a nepřímo tak přispívat k setrvání oběti v násilném vztahu.¹³⁵ Opakovaná zkušenost s nedostatkem pomoci v okolí v případě nouze, obzvláště pak ze strany blízkých osob (např. u případů násilí v rodině) výrazně narušuje sebevědomí oběti a v důsledku i eliminuje její vnější obranné tendence.¹³⁶

Reakce okolí po trestném činu může být pro oběť místo pomoci i velmi zatěžující a může tak také přispívat k sekundární viktimizaci – okolí např. může nevědomě podněcovat sociální izolaci oběti, jelikož neví, jak na nastalou situaci reagovat; místo potřebné podpory tak dochází spíše k vyhýbavým nebo strnulým reakcím.¹³⁷

Je tedy zřejmé, že zkušenost s trestným činem může dlouhodobě narušovat duševní a tělesné zdraví oběti a vést k mnoha sociálním dopadům, z nichž některé se mohou projevit až po značné době, přičemž závažnost poškození ovlivňuje celá řada faktorů.

---

¹³⁵ ROUBALOVÁ, 2019, op. cit.

¹³⁶ VELIKOVSKÁ, 2016, op. cit., str. 66.

¹³⁷ ROUBALOVÁ, 2019, op. cit.

4. Právní úprava ochrany obětí

Úprava práv obětí trestných činů by se dala považovat za relativně novou oblast a téma, kterému se kontinentální právní úpravy začaly věnovat soustavně až poměrně nedávno. Do té doby se pozornost zákonodárců soustředila především na ochranu práv osob, proti nimž se trestní řízení vedlo, což souviselo s vymezením trestněprávního vztahu z pohledu jeho subjektů – tedy obecně na jedné straně státu a na druhé straně pachatele. Ještě relativně nedávno byly zájmy obětí podřízeny zájmu státu a oběť byla v trestněprávním systému vnímána především jako předmět zájmu orgánů činných v trestním řízení – tedy jako nositel důkazu, jenž svou výpovědí může přispět k nalezení materiální pravdy a odsouzení pachatele, popřípadě pak jako procesní strana v podobě poškozeného. I přes to, že je však jednou ze základních zásad trestního řízení zásada zvláštního šetrného a ohleduplného přístupu k poškozenému, začala se tato ochrana ukazovat jako nedostatečná, jelikož práva poškozeného pak také končila tam, kde končila jejich užitečnost pro trestní řízení.¹³⁸

Se vzestupem principů restorativní justice a viktimologických poznatků se však v posledních desetiletích začíná více dbát i na ochranu práv obětí.¹³⁹ Stát, který selhal v jedné ze svých zásadních povinností, totiž ochránit své občany před trestným činem, by měl následně alespoň zaručit respektování jejich důstojnosti v rámci trestního řízení a obětem poskytnout určitou péči a dále neprohlubovat jejich újmu.¹⁴⁰

Právní úprava ochrany obětí činů je v České republice do značné míry roztržštěná a v různé míře se jí zabývají právní předpisy soukromého i veřejného práva, a to včetně předpisů nejvyšší právní síly – tedy Ústava¹⁴¹ a Listina základních práv a svobod¹⁴². V největší míře jsou potom upraveny zejména normami trestního práva (především Trestním zákoníkem¹⁴³ (dále také jen „TZ“); Trestním řádem¹⁴⁴ (dále také jen „TŘ“); Zákonem o obětech¹⁴⁵ (dále také jen „ZOTČ“); či zákonem o policii ČR¹⁴⁶. Některá ustanovení o obětech ale nalezneme i v

---

¹³⁸ GŘIVNA, Tomáš. Úvod. In: GŘIVNA, Tomáš, ŠÁMAL, Pavel, VÁLKOVÁ, Helena a kol. *Oběti trestných činů: komentář*. 2. vydání. Praha: C.H. Beck, 2020. Beckova edice komentované zákony. ISBN 978-80-7400-793-4. str. 11-12.

¹³⁹ JELÍNEK, Jiří. *Zákon o obětech trestných činů: komentář s judikaturou*. 2. dopl. a rozš. vyd. Praha: Leges, 2014, 319 s. ISBN 978-80-7502-016-1. str. 13.

¹⁴⁰ GŘIVNA, 2020, op. cit. str. 1-2.

¹⁴¹ Česko. Ústavní zákon č. 1/1993 Sb., *Ústava České republiky*

¹⁴² Česko. Usnesení č. 2/1993 Sb., Usnesení předsednictva České národní rady o vyhlášení Listiny základních práv a svobod jako součásti ústavního pořádku České republiky

¹⁴³ Česko. Zákon č. 40/2009 Sb., trestní zákoník

¹⁴⁴ Česko. Zákon č. 141/1961 Sb., o trestním řízení soudním (trestní řád), ve znění pozdějších předpisů

¹⁴⁵ Česko. Zákon č. 45/2013 Sb., o obětech trestných činů a o změně některých zákonů (zákon o obětech trestných činů), ve znění pozdějších předpisů

¹⁴⁶ Česko. Zákon č. 273/2008 Sb., o Policii České republiky, ve znění pozdějších předpisů

předpisech občanského práva (např. v zákoně zvláštních řízeních soudních¹⁴⁷, v platném znění), správního práva (v zákoně odpovědnosti za přestupky a řízení o nich¹⁴⁸ a zákoně o některých přestupcích¹⁴⁹, vždy v platném znění) či práva sociálního zabezpečení (zákon o sociálních službách¹⁵⁰).¹⁵¹

Následující kapitoly se budou zaměřovat na právní úpravu týkající se obětí trestných činů, zajišťovanou především instituty Trestního řádu a Zákona o obětech.

4.1. K rozlišení pojmů oběti a poškozeného

Pojmy oběť a poškozený je nutné od sebe odlišovat, jelikož i přes to, že bývají někdy zaměňovány, se od sebe v některých zásadních aspektech liší. *Oběť*, již charakterizovaná v předchozích kapitolách, je pojmem především viktimologickým, kriminologickým či psychologickým. Oproti tomu *poškozený* je pojmem striktně procesním užívaným v Trestním řádu pro označení jednoho ze subjektů trestního řízení, který je zároveň také jednou z jeho stran (§ 12 odst. 6 TR). Trestní řád vymezuje poškozeného v § 43 odst. 1 jako osobu, které bylo trestným činem ublíženo na zdraví, způsobena majetková škoda (majetková újma vyjádřitelná v penězích, zmenšení majetku nebo neuskutečnění přínosu majetku) nebo nemajetková újma (např. v případě pohlavního zneužití či krivého obvinění), nebo ten, na jehož úkor se pachatel trestným činem obohatil.¹⁵²

Z vymezení v Trestním řádu tak vyplývá, že tyto pojmy se částečně překrývají, nejsou však zcela totožné. Pojem poškozeného směřuje především k naplnění účelu trestního řízení a tímto účelem je tak oproti pojmu oběti rozšířen, ale zároveň i omezen. První omezení představuje fakt, že za poškozeného se nepovažuje ten, kdo se cítí být činem morálně či jinak poškozen, avšak vzniklá újma není způsobena zaviněním pachatele nebo s ním její vznik není v příčinné souvislosti. Zároveň pak pro účely narovnání nepřísluší práva poškozeného tomu, na koho pouze přešel nárok na náhradu škody.¹⁵³

¹⁴⁷ Česko. Zákon č. 292/2013 Sb., o zvláštních řízeních soudních

¹⁴⁸ Česko. Zákon č. 250/2016 Sb., o odpovědnosti za přestupky a řízení o nich

¹⁴⁹ Česko. Zákon č. 251/2016 Sb., o některých přestupcích

¹⁵⁰ Česko. Zákon č. 108/2006 Sb., o sociálních službách

¹⁵¹ JEŽKOVÁ, Veronika a POKORNÁ, Dana. Nejste na to sama - Informace pro oběti sexuálního násilí a jejich blízké [e-kniha]. 2. vydání. Praha: proFem – centrum pro oběti domácího a sexuální násilí, 2021 [cit. 07-08-2023]. ISBN 978-80-907512-3-1. str. 25-26. Dostupné z:

https://www.profem.cz/shared/clanky/838/Nejste%20na%20to%20sama_2021_web.pdf

¹⁵² JELÍNEK, Jiří. *Trestní právo procesní*. 6. aktualizované vydání. Praha: Leges, 2021, 942 s. ISBN 978-80-7502-550-0. str. 256-257.

¹⁵³ tamtéž.

Oběť, tak jak je definována v § 2 odst. 2 ZOTČ¹⁵⁴, je každá fyzická osoba, které trestným činem vznikla nebo měla vzniknout újma na zdraví, majetková nebo nemajetková újma nebo se na její úkor pachatel obohatil, tedy tzv. přímá oběť, ale i oběť nepřímá, tedy příbuzní nebo osoba blízká oběti, která v důsledku trestného činu zemřela (dle § 2 odst. 3 ZOTČ).¹⁵⁵ Zákon o obětech tak rozšiřuje pojem oběti o některé pozůstalé po oběti, jelikož i ti pocítují usmrcení osoby blízké jako vlastní újmu – v tomto případě se tak za oběť považuje i její příbuzný v pokolení přímém, sourozenec, osvojenec, osvojitel, manžel nebo registrovaný partner nebo druh, je-li osobou blízkou.¹⁵⁶ Tento okruh byl následně novelou¹⁵⁷ dále rozšířen i o osoby, kterým oběť ke dni své smrti poskytovala nebo byla povinna poskytovat výživu, a to bez ohledu na to, zda primární oběť tuto svou povinnost za života řádně plnila, či nikoli.¹⁵⁸

Striktní omezení na fyzické osoby pak vychází ze samotné podstaty viktimizace, jež spočívá v otřesení fundamentálními představami, jež má člověk o sobě a o světě, o čemž již hovořily předchozí kapitoly. Pouze fyzické osoby jsou totiž nadány emocionalitou, osobnostní identitou a mohou tak subjektivně pocítovat újmu a prožívat traumatizující dopady daného trestného činu.¹⁵⁹ Pouze u nich tak lze zmírňovat jejich útrapy a předcházet sekundární viktimizaci a pouze ony se tak mohou stát subjektem zvláštní péče ze strany státu.¹⁶⁰

Zákon o obětech zároveň za oběti považuje i osoby, jimž byla způsobena újma v následku činu, jenž vzhledem k okolnostem není možno kvalifikovat jako trestný čin. Dle důvodové zprávy k Zákonu o obětech byla cílem takového vymezení snaha vyřešit případ, kdy jednání, které jinak vykazuje znaky trestného činu, trestným činem není z důvodu nedostatku věku nebo přičetnosti jednatelky osoby. Toto vymezení má své opodstatnění, jelikož oběti je způsobena v zásadě stejná újma nezávisle na tom, zda je osoba trestně odpovědná či nikoli – oběť se potýká s reálnými následky viktimizace na tělesném či psychickém zdraví, majetku nebo pracovní či sociální dimenzi života nezávisle na tom, zda je čin, kterým jí újma

---

¹⁵⁴ S pojmem oběť jako první pracuje již zákon č. 209/1997., o poskytnutí peněžité pomoci obětem trestné činnosti, ve znění pozdějších předpisů. Dle §2 odst. 1 tohoto zákona byla obětí rozuměna fyzická osoba, které v důsledku trestného činu vznikla škoda na zdraví. Dle § 2 odst. 3 byla za oběť dále považována i osoba pozůstalá po oběti, která v důsledku trestného činu zemřela, byla-li rodičem, manželem nebo dítětem zemřelého a současně v době jeho smrti s ním žila v domácnosti, nebo osoba, které zemřelý poskytoval nebo byl povinen poskytovat výživu.

¹⁵⁵ JELÍNEK, 2021, op. cit. str. 258

¹⁵⁶ JELÍNEK, 2014, op. cit. str. 32.

¹⁵⁷ Novela provedena zákonem č. 56/2017 Sb., kterým se mění zákon č. 45/2013 Sb., o obětech trestných činů a o změně některých zákonů (zákon o obětech trestných činů), ve znění zákona č. 77/2015 Sb., a další související zákony, s účinností od 1.4.2017.

¹⁵⁸ DURDÍK, Tomáš, Ludmila ČÍRTKOVÁ, Daniela HÁKOVÁ a Petra VITOUŠOVÁ. *Zákon o obětech trestných činů: komentář*. Praha: Wolters Kluwer ČR, 2018, xix, 435. ISBN 978-80-7598-109-7. str. 11.

¹⁵⁹ DURDÍK, ČÍRTKOVÁ, HÁKOVÁ, VITOUŠOVÁ, 2018, op. cit. str. 6.

¹⁶⁰ GRIVNA, Tomáš. Část první. Práva obětí trestných činů a podpora subjektů poskytujících pomoc obětem trestných činů (§ 1-50). In: GRIVNA, Tomáš, Pavel ŠÁMAL, Helena VÁLKOVÁ a Helena PRÁŠKOVÁ. *Zákon o obětech trestných činů: komentář*. V Praze: C.H. Beck, 2014, xv, 520 s. ISBN 978-80-7400-513-8. str. 27

byla způsobena, kvalifikován jako trestný.¹⁶¹ Problematické ale toto vymezení může být z důvodu, že Trestní zákoník používá pojem „čin jinak trestný“ i v souvislosti s okolnostmi vylučujícími protiprávnost činu – konkrétně v souvislosti s instituty krajní nouze (§ 28 TZ), nutné obrany (§ 29 TZ) a svolení poškozeného (§ 30 TZ). Jedná se tak o širší vymezení pojmu, než jak ho chápe důvodová zpráva¹⁶² k Zákonu o obětech.¹⁶³ Z logiky věci však nelze za oběť považovat jedince, kterému byla způsobena újma nutnou obranou jiné osoby. V tomto případě je tak vymezení pojmu oběti dle Zákona o obětech nutné výkladem omezit, a to jak zásadou zneužití postavení oběti (§ 3 odst. 1 ZOTČ), tak i obecnou právní zásadou, že nikdo nemůže mít prospěch z vlastního protiprávního jednání.¹⁶⁴

Dle vymezení zákon a obětech by pak na postavení oběti nemělo mít vliv ani to, zda byl pachatel zjištěn či odsouzen. Za oběť má pak také být považována každá osoba, která se cítí být obětí spáchaného trestného činu, dokud nevyjde najevo opak, anebo nejedná-li se o zcela zjevné zneužití postavení oběti.¹⁶⁵ Dle důvodové zprávy k ZOTČ se jedná o vyjádření zásady presumpce statusu oběti, který by měl být nezávislý na výsledku trestního řízení.¹⁶⁶

Toto rozšířené vymezení oběti je i přes již zmíněné terminologické nedostatky jistě žádoucí, jelikož to, že jí bylo ublíženo činem jinak trestným, nijak nesnižuje její útrapy a trestněprávní kvalifikace daného činu nebo následné dopadení či nedopadení a odsouzení pachatele by neměly mít vliv na její postavení jako oběti.

Oproti tomu pojem poškozeného je v tomto ohledu značně zúžený na postavení procesní strany, jež stojí na straně obžaloby než jako subjekt zvláštní péče státu, jako je tomu u oběti.¹⁶⁷ V určitých ohledech je však pojem poškozeného oproti oběti, tak jak je definována ZOTČ, naopak širší. Poškozeným tak může být i právnická osoba, na rozdíl od oběti, která je striktně limitována jen na osoby fyzické, jež jsou schopné svými city vnímat útrapy způsobené trestným činem. Na rozdíl od ní právnická osoba nemůže následně trpět ani sekundární viktimizací, jejíž prevence je jedním z cílů úpravy Zákona o obětech. Poškozeným pak může být i právní nástupce poškozené osoby, např. v případě postoupení pohledávky, kdežto zvláštní péče ze strany státu náležející obětem nemůže být jako taková zcizena.¹⁶⁸

¹⁶¹ DURDÍK, ČÍRTKOVÁ, HÁKOVÁ, VITOUŠOVÁ, 2018, op. cit. str. 5-6.

¹⁶² Důvodová zpráva k zákonu č. 45/2013 Sb., o obětech trestných činů [online]. In: Vládní návrh na vydání zákona o obětech trestných činů a o změně některých zákonů (zákon o obětech trestných činů, 2012, [cit. 02-08-2023], s. 49-50. Dostupné z: <https://www.psp.cz/doc/00/08/45/00084575.pdf>

¹⁶³ JELÍNEK, 2014, op. cit. str. 27-28

¹⁶⁴ JELÍNEK, Jiří a Vladimír PELC. Zákon o obětech trestných činů – jeho nedostatky a možnosti řešení. *Bulletin advokacie: stavovský časopis české advokacie*. 2015, roč. 23, č. 11, s. 19-23. ISSN 1210-6348

¹⁶⁵ JELÍNEK, 2021, op. cit. str. 258

¹⁶⁶ DURDÍK, 2018, op. cit. str. 31.

¹⁶⁷ JELÍNEK, 2021, op. cit. str. 265.

¹⁶⁸ JELÍNEK, 2021, op. cit. str. 258-259.

Z výše uvedeného vyplývá, že v praxi bude oběť ve většině případů zároveň i poškozeným, který bude účasten trestního řízení, nelze však počítat s tím, že tomu tak bude vždy. Práva poškozeného se navíc vztahují pouze na dobu průběhu trestního řízení, a jsou tak značně limitovaná a nedostatečná.

4.2. Mezinárodní kontext ochrany obětí

S rozvojem a rozšířením viktimologických poznatků během druhé poloviny 20. století začala v rámci mezinárodního společenství vznikat řada dokumentů snažících se iniciovat státy, aby zlepšily postavení obětí, a to jak na nejširší úrovni v rámci působnosti OSN, tak i na úrovni evropských integračních seskupení, především pak Evropské Unie (dále také „EU“).¹⁶⁹ Již od 60. let začínají některé evropské státy stanovovat pravidla kompenzace obětí z veřejných zdrojů, pokud takovéto kompenzace nelze dosáhnout jinak. V roce 1983 pak byla v rámci Rady Evropy přijata *Evropská úmluva o odškodňování obětí násilných trestných činů*¹⁷⁰ a následně Rada vydala ještě několik doporučujících dokumentů, jako např. *Doporučení o postavení oběti v rámci trestního zákona a soudního procesu* [R (85)11].¹⁷¹

Jedním z nejvýznamnějších kroků pak přinesl již dříve zmiňovaný VII. kongres OSN o předcházení trestné činnosti a zacházení s pachateli, na jehož základě byla následně v roce 1985 přijata *Deklarace OSN č. 40/34 o základních principech spravedlnosti pro oběti trestných činů a pro oběti zneužití moci*. Ta bývá považována za základní mezinárodní dokument o obětech trestných činů a stanovila minimální standard zacházení s oběťmi trestných činů s důrazem na prevenci již primární viktimizace.¹⁷²

V oblasti ochrany obětí se následně na přelomu tisíciletí začala angažovat i Evropská Unie. Přelomovým dokumentem v této oblasti v rámci unijního prostoru bylo *Rámcové rozhodnutí Rady EU 2001/220/SVV o postavení obětí v trestním řízení*, jenž zakotvilo právo na respektování důstojnosti, na ochranu ve všech etapách trestního řízení či právo na informace, a závazně tak stanovilo minimální standard uplatnitelný ve všech členských státech.¹⁷³ V následujících letech pak EU přijala celou řadu dalších dokumentů upravujících ochranu obětí v evropském prostoru, mezi nimi např. *Směrnice Rady 2004/80/ES o odškodňování obětí*

---

¹⁶⁹ ZOUBKOVÁ, Ivana. Práva obětí trestných činů v současné legislativě. *Kriminalistika*. 2015, Ročník 48, číslo 4, s. 241-253, ISSN 1210-9150.

¹⁷⁰ ČR tuto Úmluvu podepsala v roce 1999 a v planost zde vstoupila 1.1.2001.

¹⁷¹ GRIVNA, 2020, op. cit. str. 7.

¹⁷² ZOUBKOVÁ, Ivana. Práva obětí trestných činů v současné legislativě. *Kriminalistika*. 2015, Ročník 48, číslo 4, s. 241-253, ISSN 1210-9150.

¹⁷³ ZOUBKOVÁ, Ivana. Práva obětí trestných činů v současné legislativě. *Kriminalistika*. 2015, Ročník 48, číslo 4, s. 241-253, ISSN 1210-9150.

trestných činů usnadňující odškodňování obětí v případech, kdy byl trestný čin spáchán v jiném než jejím domovském členském státě, či *Směrnice Evropského parlamentu a Rady 2011/36/EU o prevenci obchodování s lidmi, boji proti němu a o ochraně obětí, kterou se nahrazuje rámcové rozhodnutí Rady 2002/629/SVV*.¹⁷⁴

Klíčovou se v tomto ohledu stala Směrnice Evropského parlamentu a Rady 2012/29/EU z 25. října 2012, která nahradila výše zmiňované rámcové rozhodnutí z roku 2001 a stanovila tak nový minimální celoevropský standard v oblasti práv, podpory a ochrany obětí. Hlavním konceptem směrnice je individuální a citlivé zacházení s obětí, jenž má zabránit sekundární a opakované viktimizaci, a poskytnutí potřebné podpory a ochrany v rámci trestního řízení i mimo něj.¹⁷⁵

Členské státy EU tak v současnosti nemají v oblasti úpravy práv obětí trestných činů absolutní diskreci¹⁷⁶ a při regulaci této oblasti musí vycházet ze sekundárního práva EU a respektovat minimální standardy zakotvené výše uvedenými předpisy.

4.3. Právní stav v ČR před přijetím Zákona o obětech trestných činů

V České republice byla úprava dané problematiky dlouho dobu roztržštěná do mnoha zákonů. Procesní práva obětí, jež byly zároveň poškozenými, byla upravena v Trestním řádu, nicméně postavení oběti jakožto adresáta zvláštní péče nebylo dlouhou dobu předmětem zájmu zákonodárců.¹⁷⁷

Prvním zákonem, který se specificky věnoval pomoci ve prospěch obětí trestných činů, byl zákon č. 209/1997 Sb., o poskytnutí peněžité pomoci obětem trestné činnosti a o změně některých zákonů. Jeho hlavním smyslem bylo poskytnout oběti finanční pomoc jako kompenzaci újmy utrpěné trestným činem. Tento zákon byl však v mnoha ohledech nedostatečný – podmínky peněžité pomoci i okruh obětí byly vymezeny velmi striktně a zákon se dostatečně nezaměřoval ani na psychologickou a sociální péči o oběť.¹⁷⁸ O necelých 10 let později pak byl přijat zákon č. 135/2006 Sb., kterým se mění některé zákony v oblasti ochrany před domácím násilím – ten mimo jiné zavedl institut vykazání agresora ze společného obydlí a zřídil síť tzv. intervenčních center.¹⁷⁹ Právo obětí na sociální služby pak do určité míry

---

¹⁷⁴ JELÍNEK, 2014, op. cit. str. 13.

¹⁷⁵ ZOUBKOVÁ, Ivana. Práva obětí trestných činů v současné legislativě. *Kriminalistika*. 2015, Ročník 48, číslo 4, s. 241-253, ISSN 1210-9150.

¹⁷⁶ FENYK, Jaroslav, Dagmar CÍSAŘOVÁ a Tomáš GRIVNA. *Trestní právo procesní*. 6., aktualizované vydání. Praha: Wolters Kluwer, 2015, 927 s. ISBN 978-80-7478-750-8.. str. 244.

¹⁷⁷ JELÍNEK, 2014, op. cit. str. 13-14.

¹⁷⁸ VÁLKOVÁ, Helena a Tomáš GRIVNA. Nový zákon o obětech trestných činů a jeho význam pro aplikační praxi. *Trestněprávní revue*. 2013, Ročník 12, číslo 4. s. 83-87, 12:4. ISSN 1213-5313.

¹⁷⁹ VELIKOVSKÁ, 2016, op. cit. str. 44.

upravoval zákon č. 108/2006 Sb., o sociálních službách, ani ten ale nezajišťoval obětem potřebný standard práv a péče.¹⁸⁰

Nedostatečně bylo upraveno třeba právo na právní a jinou pomoc, právo na informace a právo na ochranu soukromí. Některé klíčové instituty mající za cíl ochranu oběti před sekundární viktimizací pak zcela absentovaly a nebyla upravena ani státní podpora nestátních organizací poskytujících pomoc obětem trestných činů.¹⁸¹

Český právní řád byl tak dlouhou dobu velice nepřehledný a právní úprava nezohledňovala mnoho požadavků, které pro ČR vyplývaly z unijního práva. Jedním z hlavních motivů pro přijetí samostatného zákona o obětech trestných činů tak kromě samotné snahy o rozšíření práv obětí a zpřehlednění úpravy této oblasti bylo i odstranění nesouladu českého právního řádu s evropskou legislativou.¹⁸²

4.4 Zákon o obětech

V roce 2013 byl proto přijat Zákon o obětech, jenž představuje určité zakotvení uceleného souboru práv oběti, které nemá vůči pachateli, resp. obviněnému, ale vůči státu, a to buď v podobě určitého plnění anebo způsobu zacházení ze strany OČTŘ.¹⁸³ Tento zákon představuje určitý milník v legislativním přístupu k obětem a jeho komplexní úprava přinesla i novelizaci několika dalších zákonů týkajících se obětí, včetně Trestního řádu – podrobněji se jim budou věnovat následující podkapitoly.

Při jeho vytváření se vycházelo z aktuálních viktimologických poznatků poukazujících na fakt, že psychologický dopad trestného činu na oběť bývá značný a často oběť zraňuje více než fyzická či materiální újma, a jako první se zaobírá problematikou sekundární viktimizace. Díky zlepšení zacházení s obětí v rámci trestního řízení, především ze strany OČTŘ, by tak měl zákon přispět ke snížení latentní kriminality, která je u některých trestných činů opravdu vysoká, jak již bylo zmíněno v předchozích kapitolách. Především u tzv. sexuálních trestných činů je často důvodem neoznámení právě obava oběti, jak s ní bude zacházeno ze strany OČTŘ.¹⁸⁴

Zákon o obětech navíc přichází s novou kategorií tzv. zvláště zranitelných obětí, které vyžadují ještě citlivější a individuálnější zacházení než „běžné“ oběti, jelikož mohou vzhledem ke svým charakteristikám ještě více ohroženy sekundární viktimizací (jako např. zastrasování

---

¹⁸⁰ GŘIVNA, Tomáš. Úvod. In: GŘIVNA, ŠÁMAL, VÁLKOVÁ, 2020. str. 1-2.

¹⁸¹ GŘIVNA, Tomáš. Úvod. In: GŘIVNA, ŠÁMAL, VÁLKOVÁ, 2020. str. 1-2.

¹⁸² JELÍNEK, 2014, op. cit. str. 14-15.

¹⁸³ FENYK, CÍSAŘOVÁ, GŘIVNA, 2015, op. cit., str. 244.

¹⁸⁴ JELÍNEK, 2014, op. cit. str. 14-16.

ze strany pachatele nebo zvýšený stres z výslechů), a dále u nich může hrozit i zvýšené riziko opakované viktimizace.¹⁸⁵ Takovéto vymezení zvlášť zranitelných obětí není snadné, jelikož zranitelnost může vyplývat jak z osobní charakteristiky oběti a její životní situace, tak z povahy či typu spáchaného trestného činu.¹⁸⁶

Zvlášť zranitelné oběti vymezuje zákon v § 2 odst. 4 následovně:

- a) „dítě,
- b) *osoba, která je vysokého věku nebo je postižena fyzickým, mentálním nebo psychickým hendikepem nebo smyslovým poškozením, pokud tyto skutečnosti mohou vzhledem k okolnostem případu a poměrům této osoby bránit jejímu plnému a účelnému uplatnění ve společnosti ve srovnání s jejími ostatními členy,*
- c) *oběť trestného činu obchodování s lidmi (§ 168 trestního zákoníku), trestného činu znásilnění (§ 185 trestního zákoníku), trestného činu týrání svěřené osoby (§ 198 trestního zákoníku), trestného činu týrání osoby žijící ve společném obydlí (§ 199 trestního zákoníku) nebo trestného činu teroristického útoku (§ 311 trestního zákoníku),*
- d) *oběť trestného činu proti lidské důstojnosti v sexuální oblasti, trestného činu, který zahrnoval nátlak, násilí či pohrůžku násilím, trestného činu spáchaného pro příslušnost k některému národu, rase, etnické skupině, náboženství, třídě nebo jiné skupině osob nebo oběť trestného činu spáchaného ve prospěch organizované zločinecké skupiny, jestliže je v konkrétním případě zvýšené nebezpečí způsobení druhotné újmy zejména s ohledem na její věk, pohlaví, rasu, národnost, sexuální orientaci, náboženské vyznání, zdravotní stav, rozumovou vyspělost, schopnost vyjadřovat se, životní situaci, v níž se nachází, nebo s ohledem na vztah k osobě podezřelé ze spáchání trestného činu nebo závislost na ní.“*

Kategorie obětí pod písm. a) až c) jsou typicky zvlášť zranitelné, u kategorie obětí dle písm. d) je pak její zranitelnost vztažena ke konkrétní situaci, která ji činí zvláště zranitelnou a zákonodárce tak v tomto případě vymezil konkrétní podmínky činu, ke kterým musí dojít, aby měla oběť nárok na zvláštní zacházení.¹⁸⁷

---

¹⁸⁵ DURDÍK, ČÍRTKOVÁ, HÁKOVÁ, VITOUŠOVÁ, 2018, op. cit. str. 14-15.

¹⁸⁶ GŘIVNA, ŠÁMAL, VÁLKOVÁ, PRÁŠKOVÁ, 2014, op. cit. str. 31.

¹⁸⁷ JELÍNEK, 2014, op. cit. str. 35.

Od svého přijetí v roce 2013 byl již zákon jednou novelizován v roce 2017¹⁸⁸, jelikož v průběhu jeho dlouhého projednávání v Poslanecké sněmovně byla přijata výše zmiňovaná stěžejní směrnice z roku 2012 o zavedení minimálních standardů práv obětí, kterou však přijaté první znění zákona nezohledňovalo.¹⁸⁹

4.4.1 Základní zásady Zákona o obětech

Základní zásady ochrany obětí v českém právním řádu přinášejí ustanovení § 3 ZOTČ, která tak rámcově shrnují obecný základ přístupu k obětem a jednání s nimi, jakož i zásady pomoci obětem trestných činů. Zároveň pak tyto zásady představují rámec pro výklad a uplatňování jednotlivých práv zakotvených zákonem.¹⁹⁰

Prvním odstavcem je stanovena již dříve zmíněná zásada **presumpce statusu oběti**, která je určitým protějškem presumpce neviny u obviněného. Dle zákona je za oběť třeba považovat každou osobu, která se cítí být obětí spáchaného trestného činu, jelikož s poskytnutím péče a přiznáním práv oběti nelze vyčkávat až do skončení řízení – v této zásadě se uplatňuje viktimologický princip reálného času, dle kterého je třeba řešit takové potřeby oběti, které jsou v daném čase aktuální.¹⁹¹ Existuje-li tak pochybnost o tom, zda je osoba skutečně obětí, je třeba se přiklonit k závěru, že jí tento status náleží. Status oběti navíc nelze činit závislým na výsledku řízení – na počátku trestního totiž mnohdy není jasné, zda k trestnému činu došlo a kdo jej spáchal a ani případné zproštění obžaloby ostatně nemusí znamenat, že se čin nestal.¹⁹² Ustanovení prvního odstavce však zároveň obsahuje jakousi vyvažovací **zásadu zákazu zneužití postavení oběti**, která je konkrétním projevem již dříve zmíněné zásady, že nikdo nemůže mít prospěch ze svého nepoctivého nebo protiprávního činu. Toto omezení má především zabránit zneužívání institutů odborné pomoci a zabránění opakovaným neopodstatněným stížnostem.¹⁹³

Druhý odstavec potom zakotvuje zásadu individuálního přístupu k oběti, jež je spojena se zásadou **prevence sekundární viktimizace**. Je potřeba si uvědomit, že osoba se do pozice oběti dostala proti své vůli a trestný čin mohl významně zasáhnout do jejího života – policie, OČTŘ a subjekty zapsané v registru poskytovatelů pomoci by tak měly vždy při kontaktu s obětí respektovat její osobnost a důstojnost, přistupovat k ní zdvořile a šetrně a dle možností

---

¹⁸⁸ Zákon č. 56/2017 Sb., kterým se mění zákon č. 45/2013 Sb., o obětech trestných činů a další související zákony. Jedná se o doposud poslední zásadní novelizace Zákona o obětech.

¹⁸⁹ JELÍNEK, 2014, op. cit. str. 14-15.

¹⁹⁰ DURDÍK, ČÍRTKOVÁ, HÁKOVÁ, VITOUŠOVÁ, 2018, op. cit. str. 31.

¹⁹¹ DURDÍK, ČÍRTKOVÁ, HÁKOVÁ, VITOUŠOVÁ, 2018, op. cit. str. 31-34.

¹⁹² GRIVNA, ŠÁMAL, VÁLKOVÁ, PRÁŠKOVÁ, 2014, op. cit. str. str. 39.

¹⁹³ DURDÍK, ČÍRTKOVÁ, HÁKOVÁ, VITOUŠOVÁ, 2018, op. cit. str. 34.

jí vycházet vstříc. Tyto subjekty by se pak měly obzvláště vyvarovat bagatelizování způsobené újmy, zpochybňování, zda se trestný čin stal, nebo dokonce zdůrazňování podílu oběti na něm (zejména pak u sexuálních trestných činů).¹⁹⁴ Rovněž je potřeba k obětem přistupovat co nejvíce diferencovaně a zohledňovat tak individuální rozdíly jednotlivých obětí. Jiný přístup tak např. budou vyžadovat dětské oběti, starší oběti či hluboce traumatizované oběti. Důležité je i udržovat si nestranný a diferencovaný postup vůči různým obětem téhož trestného činu a oprostit se od kognitivních referenčních rámců i sociálních stereotypů¹⁹⁵, a uvědomit si, že oběť se může projevovat jinak, než bychom očekávali nebo nemusí projevovat zjevné známky traumatizace.¹⁹⁶

V třetím odstavci je obsažena zásada **zákazu diskriminace**, jež má všem obětem zaručit rovné zacházení bez ohledu na jejich rasu, etnický původ, národnost, pohlaví, sexuální orientaci, věk, zdravotní postižení, náboženské vyznání, víru, světový názor, majetkové poměry a sociální původ. Tendence k diskriminaci jsou bohužel přítomny a mohou být částečně vysvětleny i již dříve zmiňovanou hierarchií viktimizace, jež reprezentuje žebříček akceptace a favorizování určitých typů obětí, což se pak následně může promítat i do přístupu oběti ke zdrojům pomoci a podpory.¹⁹⁷

Čtvrtý odstavec konkretizuje obecnou zásadu zvláštního přístupu k obětem vyjádřenou v odstavci druhém zásadou **práva oběti na informace**. Důraz je zde kladem především na srozumitelnost informací poskytovaných ze strany Policie ČR a dalších subjektů, aby byla oběť řádně informována o svých právech a mohla je tak využít a mohla činit informovaná rozhodnutí.¹⁹⁸

Poslední pátý odstavec potom zakotvuje **zásadu spolupráce** mezi OČTŘ a subjekty poskytujícími pomoc obětem trestných činů – účelem zákona je totiž zabezpečit obětem co možná nejširší pomoc a možnost uplatnění jejich práv, v čemž mohou pomoci i na státu nezávislé organizace, které se takovéto pomoci věnují.¹⁹⁹

4.4.2. Jednotlivá práva obětí

Konkrétní práva, která obětem trestných činů Zákon o obětech přiznává, se nachází v Hlavě II. a jsou uspořádána následovně:

- Právo na poskytnutí odborné pomoci (§ 4–6)

¹⁹⁴ GRIVNA, ŠAMAL, VÁLKOVÁ, PRÁŠKOVÁ, 2014, op. cit. str. 40-41.

¹⁹⁵ srov. zmiňovaný mýtus ideální oběti (podkapitola 2.2.1.)

¹⁹⁶ DURDÍK, ČÍRTKOVÁ, HÁKOVÁ, VITOUŠOVÁ, 2018, op. cit. str. 34-35.

¹⁹⁷ DURDÍK, ČÍRTKOVÁ, HÁKOVÁ, VITOUŠOVÁ, 2018, op. cit. str. 37.

¹⁹⁸ JELÍNEK, 2014, op. cit. str. 44-45.

¹⁹⁹ GRIVNA, ŠAMAL, VÁLKOVÁ, PRÁŠKOVÁ, 2014, op. cit. str. 42-43.

- Právo na informace (§ 7–13)
- Právo na ochranu před hrozícím nebezpečím (§ 14)
- Právo na ochranu soukromí (§ 15-16)
- Právo na ochranu před druhotnou újmou (§ 17-22)
- Právo na peněžitou pomoc (§ 23-37)

Dle ustanovení § 4 a 5 mají oběti trestné činnosti **právo na odbornou pomoc** ve formě psychologického a sociálního poradenství, právní pomoci nebo restorativních programů. Na tuto pomoc mají oběti ze zákona nárok před zahájením trestního řízení, v jeho průběhu i po jeho skončení, a to do doby, dokud to vyžaduje její účel.²⁰⁰ Tuto pomoc jsou obětem povinny poskytovat subjekty zapsané v registru poskytovatelů pomoci obětem trestných činů, jenž vede Ministerstvo spravedlnosti (jedná se zejména o subjekty psychologického a sociálního poradenství, advokáty či střediska Probační a mediační služby).²⁰¹ V případě zvlášť zranitelných obětí může pak být na základě žádosti takováto pomoc poskytována bezplatně. To, zda oběť bezplatnou pomoc skutečně potřebuje, je na posouzení subjektu poskytujícího danou službu. Výjimku pak tvoří oběti trestného činu zanedbání povinné výživy (§ 196 TZ), kde jsou oběťmi převážně děti. Jelikož se ale jedná o jeden z nejčastějších trestných činů, mohlo by dojít k neúměrnému zatížení povinných subjektů i státu. Pokud by však takovéto oběti hrozilo nebezpečí nouze, může být právo na bezplatnou pomoc i v těchto případech.²⁰²

Druhý díl zákona pak upravuje již základními zásadami zmiňované **právo na informace**. Jedná se o zcela zásadní právo oběti, jelikož bez řádného informování nemohou být uplatněna ani ostatní práva – pokud je porušeno právo na informace, hrozí úplné znemožnění realizace všech ostatních. Policie ČR, OČTŘ a registrované subjekty tak mají povinnost oběť srozumitelně informovat o jejích právech a umožnit jejich uplatnění.²⁰³ I bez žádosti poskytne povinný subjekt²⁰⁴ oběti informace dle § 8-10, tedy např. informace o etapách trestního řízení, o podmínkách a rozsahu práva na peněžitou pomoc či za jakých podmínek má právo na přijetí opatření k zajištění bezpečí.²⁰⁵ Policie ČR tak tento poměrně velký objem informací musí poskytnout, ať o ně oběť požádala či nikoli, a to již při prvním kontaktu oběti s ní. Bezprostředně po trestném činu však oběť nepotřebuje a pravděpodobně ani nemá šanci zpracovat tak velké množství informací a v daný moment potřebuje spíše okamžitou pomoc

²⁰⁰ Česko. Zákon č. 45/2013 Sb., o obětech trestných činů a o změně některých zákonů

²⁰¹ JELÍNEK, 2014, op. cit. str. 46-47.

²⁰² JELÍNEK, 2014, op. cit. str. 49-51.

²⁰³ JELÍNEK, 2014, op. cit. str. 57.

²⁰⁴ Těmi jsou dle zákona Policie ČR, policejní orgány, státní zástupce, subjekty zapsané v registru poskytovatelů pomoci obětem trestných činů, Vojenská policie, Vězeňské služby ČR, celní úřad a zdravotnické zařízení.

²⁰⁵ Česko. Zákon č. 45/2013 Sb., o obětech trestných činů a o změně některých zákonů

s možnými opatřeními k zajištění její bezpečnosti, eventuálně informace o tom, zda prověřované skutečnosti nasvědčují tomu, že byl spáchán trestný čin. Ty nejzásadnější informace se proto oběti nejprve poskytnou ústně a následně dostane přehled všech informací v písemné podobě k pozdějšímu prostudování.²⁰⁶ Na základě žádosti (§ 11), kterou může oběť podat kdykoli v průběhu trestního řízení, pak mohou být oběti poskytnuty další informace jako např. informace o době a místě konání veřejného projednání věci v řízení před soudem; pravomocné rozhodnutí, kterým se řízení končí; či propuštění nebo uprchnutí odsouzeného z výkonu trestu.²⁰⁷ I v souladu s obecnější zásadou citlivého a individuálního přístupu k oběti je pak dále v zákoně upraven i způsob, jakým mají být informace oběti předány. Základní povinností povinných subjektů je především zajistit, že předávané informace budou srozumitelné a při jejich sdělování se bude přihlížet k individuálním potřebám konkrétní oběti, jako její věk, rozumová a volní vyspělost či zdravotní stav.²⁰⁸

Třetí oddíl hovořící o právu na **ochranu před hrozícím nebezpečím** jako takový nezavádí žádná nová práva oběti, ale pouze shrnuje její práva na ochranu podle jiných právních předpisů²⁰⁹, na které odkazuje poznámkami pod čarou. Toto ustanovení tak představuje jakousi sumarizaci práv obětí na fyzickou ochranu před útoky pachatele, zejména pak na krátkodobou ochranu a na vykázaní osoby ze společného obydlí, ochranu oběti v postavení svědka v rámci trestního řízení, a právo na ochranu jeho totožnosti a podoby. Zákonodárce zřejmě zvolil formu odkazů kvůli větší přehlednosti pro oběti a zároveň skutečnosti, že jiné právní předpisy obsahují specifickou a širší ochranu, jež se nevztahuje pouze na oběti, ale též na jejich rodinné příslušníky.²¹⁰ Někteří autoři však považují takto zvolenou úpravu za nevhodnou, jelikož pouhé odkazy v poznámkách pod čarou nemusí pro oběť poskytovat vhodnou konkrétní informaci, jelikož již nezmiňují konkrétní ustanovení zákona.²¹¹

Čtvrtý díl pak upravuje právo oběti na **ochranu soukromí**, což je další důležitý faktor, který může vést k sekundární viktimizaci oběti. Konkrétní ustanovení o ochraně osobních údajů v probíhajícím trestním řízení jsou upravena v Trestním řádu a Zákon o obětech na ně pouze odkazuje. OČTŘ by tak při poskytování informací o své činnosti veřejnosti

---

²⁰⁶ GRŮVNA, ŠÁMAL, VÁLKOVÁ, PRÁŠKOVÁ, 2014, op. cit. str. 65.

²⁰⁷ Česko. Zákon č. 45/2013 Sb., o obětech trestných činů a o změně některých zákonů

²⁰⁸ JELÍNEK, 2014, op. cit. str. 95-96.

²⁰⁹ Jedná se o zákon č. 273/2008 Sb., o Policii České republiky; zákon č. 17/2012 Sb., o Celní správě České republiky; zákon č. 555/1992 Sb., o Vězeňské službě a justiční strážní České republiky; zákon č. 300/2013 Sb., o Vojenské policii a o změně některých zákonů; zákon č. 553/1991 Sb., o obecní policii; zákon č. 99/1963 Sb., občanský soudní řád; a zákon č. 137/2001 Sb., o zvláštní ochraně svědka a dalších osob v souvislosti s trestním řízením a o změně zákona č. 99/1963 Sb., občanský soudní řád, vše ve znění pozdějších předpisů.

²¹⁰ DURDÍK, ČÍRTKOVÁ, HÁKOVÁ, VITOUŠOVÁ, 2018, op. cit. str. 132

²¹¹ JELÍNEK, 2014, op. cit. str. 97

měly dbát nejen na to, aby neohrozily objasnění skutečností důležitých pro trestní řízení, ale také aby nezveřejnily údaje přímo nesouvisející s trestnou činností o osobách na řízení zúčastněných. Žádným způsobem pak nesmí být zveřejněny informace umožňující zjištění totožnosti poškozeného, který je osobou mladší 18 let nebo vůči němuž byly spáchané určité zvlášť zraňující druhy trestných činů – např. trestný čin vraždy (§ 140 TZ), zabití (§ 141 TZ), trestné činy proti těhotenství ženy (§ 159-160 TZ), znásilnění (§ 185 TZ) či pohlavní zneužití (§ 187). Oběť²¹² navíc může zažádat, aby její osobní informace (např. bydliště, místo výkonu zaměstnání či rodinné a majetkové poměry) byly vedeny takovým způsobem, aby se s nimi mohli seznamovat pouze OČTŘ, policisté a úředníci Probační a mediační služby.²¹³ Cílem těchto opatření je tak maximální snaha předcházet sekundární viktimizaci – neposkytnutí informací o tom, kde se oběť zdržuje, zvyšuje ochranu oběti před opakovanou újmou ze strany obviněného a před případnými výhrůzkami či zastrasováním.²¹⁴

Pátý oddíl více konkretizuje zřejmě nejdůležitější zásadu a účel celého Zákona o obětech – totiž právo oběti na **ochranu před druhotnou újmou**. Ochrana před sekundární viktimizací je, jak již bylo zmíněno, základní zásada celého zákona a v jejím smyslu je nutno vykládat všechna ustanovení zákona. Konkrétní ustanovení § 17-22 potom upravují konkrétní oblasti a úkony trestního řízení, ve kterých je zvýšená pravděpodobnost přivození sekundární újmy, a stanovuje pak pro ně co nejšetrnější postupy, aby byla oběť po trestném činu dodatečně traumatizována co nejméně. První právo zakotvené tímto oddílem je právo oběti na zabránění kontaktu s osobou, kterou označila za pachatele, osobou podezřelou nebo osobou, proti které se řízení vede, a to v kterémkoli stádiu řízení, případně i před jeho zahájením (např. při podání vysvětlení), pokud o to požádá. Tato opatření nejen že jsou vhodná z důvodu neprohlubování druhé újmy oběti, ale zároveň může značně přispět k naplnění účelu soudního řízení – oběť, jež je rozrušená přítomností pachatele nebo z něj má strach, může mít problém vypovídat či jinak spolupracovat v trestním řízení, což není žádoucí ani pro OČTŘ. Oběť tak např. může být vyslýchána bez přítomnosti obviněného (dle § 209 TŘ) nebo prostřednictvím telekonferenčních zařízení při výslechu (§ 111a TŘ).²¹⁵

Zákon dále v tomto oddílu upravuje průběh a podání vysvětlení obětí. Otázky týkající se intimní oblasti oběti (např. týkající se její sexuality) je možné klást pouze v případě, že jejich zodpovězení je nezbytné pro objasnění skutečností důležitých pro trestní řízení – tedy pro

---

²¹² či její zmocněnec, zákonný zástupce, opatrovník nebo důvěrník

²¹³ Česko. Zákon č. 45/2013 Sb., o obětech trestných činů a o změně některých zákonů

²¹⁴ JELÍNEK, 2014, op. cit. str. 104.

²¹⁵ JELÍNEK, 2014, op. cit. str. 106.

objasnění konkrétního skutku. Obzvláště takovéto otázky je nutno klást velmi šetrně a po obsahové stránce vyčerpávajícím způsobem, aby výslech nebylo nutné provádět opakovaně. Navíc může oběť zažádat, aby byla v přípravném řízení vyslýchána osobou stejného či opačného pohlaví – v praxi je toto ustanovení nejvíce využíváno u sexuálních trestných činů. U zvláště zranitelných obětí je pak třeba žádosti vyhovět, pokud tomu nebrání závažné důvody. Navíc by u takových obětí v přípravném řízení měla výslech pokud možno provádět osoba k tomu vyškolená, jež dokáže lépe identifikovat jednotlivé potřeby oběti a zacházet s ní obzvláště citlivě.²¹⁶

Zabránění druhotné újmě má dopomoci také nově zavedené **právo na doprovod důvěrníka**, tedy zpravidla osoby blízké oběti, ke které má oběť důvěru a bude jí tak morální a psychickou oporou. Důvěrník se tak s obětí může účastnit jakýchkoli úkonů trestního řízení již od oznámení skutečností nasvědčujících spáchání trestného činu²¹⁷, přes podání vysvětlení, nahlížení do spisu oběti, až po hlavní líčení (a to i v případě, že byla postupem dle § 200 TŘ vyloučena veřejnost). Důvěrník však nemá právo do průběhu úkonu jakkoli zasahovat, na rozdíl od zmocněnce nemůže za poškozeného vykonávat procesní práva a pokud tento zákaz nerespektuje, může být z účasti na úkonu vyloučen. Důvěrník může být vyloučen i v případě, že by jeho přítomnost mohla narušit schopnost oběti vypovídat o všech důležitých skutečnostech – např. obava, že oběť bude v přítomnosti důvěrníka, kterým může být např. rodič, zatajovat určité významné skutečnosti např. o intimních zážitcích.²¹⁸

Posledním, též nově zavedeným institutem, je zavedení **prohlášení oběti o dopadu trestného činu na její život** (tzv. *victim impact statement*, známý ze zahraničních právních úprav). Jedná se o určitou snahu o modernizaci české právní úpravy a role oběti v ní po vzoru principu známého z EU jako „slyšet hlas oběti“. Zkušenosti ze zahraničí totiž ukazují, že poskytnout obětem možnost autenticky vyličit, jak trestný čin prožívaly a jak změnil jejich život, významně přispívá k prevenci sekundární viktimizace, jelikož představuje možnost, jak obětem vyjádřit respekt a projevit o ně zájem. Psychologicky je totiž pocit spravedlnosti více spjat z tzv. procedurální spravedlností, tedy respektování výsledku sporu, ať již je jakýkoli, jestliže měla osoba možnost se k věci sama vyjádřit.²¹⁹ Zároveň má i obviněný možnost uvědomit si, co činem spáchal a soudu může prohlášení pomoci při individualizaci trestu a při rozhodování o uplatněném nároku oběti na náhradu škody nebo nemajetkové újmy.²²⁰ Toto

---

²¹⁶ GŘIVNA, ŠÁMAL, VÁLKOVÁ, PRÁŠKOVÁ, 2014, op. cit. str.140-143.

²¹⁷ tedy trestního oznámení ve smyslu § 158 odst. 2 TŘ

²¹⁸ DURDÍK, ČÍRTKOVÁ, HÁKOVÁ, VITOUŠOVÁ, 2018, op. cit. str. 178-180.

²¹⁹ DURDÍK, ČÍRTKOVÁ, HÁKOVÁ, VITOUŠOVÁ, 2018, op. cit. 182-186

²²⁰ GŘIVNA, ŠÁMAL, VÁLKOVÁ, PRÁŠKOVÁ, 2014, op. cit. str. 148.

prohlášení může oběť učinit jak ústně, tak písemně kdykoli v průběhu trestního řízení, a to i opakovaně – to může mít význam zejména v časově náročných řízeních, v jejichž průběhu se může dopad činu na život oběti prohlubovat.²²¹

Samostatný oddíl je pak věnován **právu oběti na peněžitou pomoc** ze strany státu. Vychází se při tom jednak z myšlenky, že stát je povinen oběť odškodnit, jelikož nesplnil svou povinnost ji chránit, a dále také z konceptu vzájemné solidarity všech členů společnosti.²²² Hlavním účelem tohoto ustanovení je překlenutí zhoršené sociální situace způsobené obětí trestným činem, a to bezprostředně po trestném činu – peněžitá pomoc tak musí být primárně rychlá a nejedná se o náhradu škody způsobené pachatelem.²²³ Nárok na peněžitou pomoc však nemají všechny oběti dle § 2 odst. 2 a 3 ZOTČ – okruh je zúžen jenom na oběti, jimž bylo v důsledku trestného činu ublíženo na zdraví; osoby pozůstalé po oběti, jež následkem činu zemřela; oběti trestného činu proti lidské důstojnosti v sexuální oblasti; a dítě, které je obětí trestného činu týrání svěřené osoby, byla-li jím způsobena nemajetková újma. Její výše je pak stanovena paušálně, anebo ve výši, kterou oběť prokáže jako ztrátu výdělku, nákladů spojených na léčbu nebo obdobných nákladů.²²⁴

---

²²¹ DURDÍK, ČÍRTKOVÁ, HÁKOVÁ, VITOUŠOVÁ, 2018, op. cit. 182-186.

²²² GŘIVNA, ŠÁMAL, VÁLKOVÁ, PRÁŠKOVÁ, 2014, op. cit. str.

²²³ JELÍNEK, 2014, op. cit. str. 123.

²²⁴ Česko. Zákon č. 45/2013 Sb., o obětech trestných činů a o změně některých zákonů

5. Pomoc obětem trestných činů

Předchozí kapitoly již naznačily, že trestný čin může na oběti zanechat hluboké rány jak fyzické, tak psychické a otrást celým vnímáním světa jakožto relativně bezpečného a spravedlivého místa. Takto otrášená oběť může mít pocit ztráty kontroly nad svým životem a bez vhodné pomoci můžou takovéto následky trvat i velice dlouhou dobu po spáchání činu. Je proto důležité oběti poskytnout patřičnou pomoc v nastalé životní situaci a co možná nejvíce jí usnadnit vyrovnání se se způsobeným traumatem a návrat k běžnému životu.

Dle některých autorů by právě problematika ochrany a pomoci obětem měla být klíčovými tématy současné viktimologie a jejím hlavním cílem by tak mělo být aktivizování veřejného mínění, ale i státních orgánů a institucí pro přijetí a realizaci opatření na pomoc obětem.²²⁵ S tím mohou pomoci i viktimologické výzkumy, které nám umožňují lépe pochopit, jaké konkrétní potřeby pomoci oběti mají; co jim třeba v době, kdy se staly oběťmi, chybělo a co by bývaly nejvíce ocenily – na základě toho se pak mohou sestavovat konkrétní programy cílených aktivit, které mohou pomoci jak jednotlivým obětem, tak obecně viktimologické prevenci.²²⁶

Mnohé výzkumy i zkušenosti ukazují, že reakce oběti na spáchaný trestný čin nelze dopředu předvídat a každý člověk může reagovat velice individuálně – od jednoho extrému, kdy oběť ze sebe prožitou zkušenost „setřese“ bez vážnějších následků, až po naprostou paralýzu a bezmoc, kdy oběť neví, jak dále naložit se svým životem.²²⁷

Rozšířeným mýtem je představa, že pro většinu obětí je prioritou potrestání pachatele jako jakási forma zadostiučinění a odplaty – pravdou však je, že pro oběť je naopak důležité odpoutání se od zločinu, a dále praktická a emocionální podpora. V žádném případě tím však není myšleno viktimizaci oběti nějakým způsobem bagatelizovat – jak již bylo zmíněno, spáchaný zločin může otrást bazálními iluzemi o světě. Aby tak mohla poškozená osoba opět fungovat, je potřeba postupné a přiměřené konfrontace s tím, co se jí stalo, aby mohl být nastolen nový pohled na svět, v němž se špatné věci sice dějí, ale to ještě neznamená, že je celý svět špatný. Současná viktimologie zároveň klade velký důraz i na aktivní účast samotné oběti, aby o sobě opět co nejdříve rozhodovala a sama si volila postupy k překonání dané psychosociální krize.²²⁸

---

²²⁵ HOLCR, 2009, op cit. str. 106-107.

²²⁶ MUSIL. In: GRIVNA, SCHEINOST, ZOUBKOVÁ, 2019, op. cit. str. 142.

²²⁷ MUSIL. In: NOVOTNÝ, ZAPLETAL. 2008, op. cit. str. 146.

²²⁸ ČÍRTKOVÁ, 2014, op. cit. str. 140-143.

Základem jakékoli pomoci oběti by tak mělo být povzbuzování jejího okolí, aby v sobě oběť našla potřebnou sílu hledat sama cesty z dané krizové životní situace – pomoci jí v tom může jak laické okolí (rodina a blízcí), tak profesionální poradenská místa specializující se na praktickou pomoc, která může přicházet jak ze strany státu, tak dobrovolných organizací.²²⁹ Jednotlivé druhy pomoci pak mohou být rozděleny následujícím způsobem:

- laická pomoc,
- psychologická pomoc,
- sociální pomoc
- právní pomoc.²³⁰

5.1. Laická pomoc

Pomoc nejbližšího okolí je pro oběť v okamžicích následujících po činu naprosto klíčová – přítomnost a podpora blízkých osob je nejdůležitějším předpokladem pro zpracování šoku z traumatu, jelikož s nimi oběť může sdílet své pocity, mohou jí dodávat pocit bezpečí a uklidnění, že její reakce na extrémní situaci je normální.²³¹ Bohužel však okolí bývá často v kontaktu s obětí bezradné a svým chováním může trauma oběti ještě prohloubit. Blízké osoby oběti často netuší, jak s nově vzniklou situací naložit a často tak volí strategii ignorování faktu celého trestného činu, s obětí komunikují, jako by se nic nestalo, nebo se hovoru o činu vyhýbají a vybízí oběť, aby na traumatizující událost zapoměla. Tím však mohou oběti naopak uškodit, jelikož tím blokují přirozené mechanismy vyrovnávání se s traumatem jeho zpracováním do přijatelné vzpomínky.²³²

Rodina a okolí by tedy měly oběti ideálně pomáhat se zpracováním jejich emocí a být pro ni místem výhradní podpory. Rodina by taky měla nabídnout podporu se zpracováním možného pocitu viny, jenž oběti po činu mohou mít – poškozené osoby se např. mohou často obviňovat, že se v průběhu krizové situace nezachovaly správně a mohou se až začít sebeobviňovat, že si za to, co se jim přihodilo, mohou samy. Ač se tyto pocity mohou z pohledu okolí zdát naprosto nelogické, není vhodné je zlehčovat, ale je potřeba oběť ocenit za to, že situaci v konečném důsledku zvládla a přežila.²³³ Rodina a blízcí by tak měli oběť a její pohled

---

²²⁹ ČÍRTKOVÁ, Viktimologie. In: VÁLKOVÁ, KUČHTA, HULMÁKOVÁ, 2019, op. cit. str. 207.

²³⁰ ČÍRTKOVÁ, Ludmila. Pomoc obětem. In: ČÍRTKOVÁ, Ludmila a Petra VITOUŠOVÁ. *Pomoc obětem (a svědkům) trestných činů: příručka pro pomáhající profese*. Praha: Grada, 2007, 191 s. ; 21 cm. ISBN 978-80-247-2014-2. str. 126.-149.

²³¹ ČÍRTKOVÁ Viktimologie. In: VÁLKOVÁ, KUČHTA, HULMÁKOVÁ, 2019, op. cit. str. 209.

²³² ČÍRTKOVÁ. Pomoc obětem. In: ČÍRTKOVÁ, VITOUŠOVÁ. 2007op. cit. str. 126.

²³³ HOLCR. 2009. op cit. str. 108.

na věc vyslechnout, ale zároveň ji neustále ujišťovat, že za to, co se stalo, není odpovědný nikdo jiný než pachatel.²³⁴

Zároveň je třeba oběť ujišťovat, že její reakce na viktimizaci a případná změna chování je v nastalé situaci zcela normální reakcí na nenormální situaci. Viktimizace může totiž u oběti vyvolat celou řadu poruch v jejím prožívání a chování jako např. poruchy spánku, poruchy příjmu potravy nebo vyhýbání se čemukoliv, co oběti danou traumatickou situací připomíná – všechny tyto reakce se mohou dostavit jako následek narušení důvěry, jež má oběť v sebe a své okolí. Nejbližší okolí by tak mělo usilovat o to, aby se oběť neuzavírala před vnějším světem a neomezovala své sociální kontakty, ale naopak postupně obnovovat její pocit bezpečí.²³⁵

Viktimizace však nemá vliv jenom na to, jak oběť vnímá svět a své okolí, ale často může vést také k pocitu ztráty vlastní autonomie – oběť může často ztratit pocit, že její aktivity mají smysl a má určitou kontrolu nad svým osudem; oběť se může domnívat, že pachatel ji o tuto autonomii nad vlastním životem připravil. Rodina by tak měla fungovat jako místo bezvýhradného bezpečí a podpory, aby mohla oběť projít všemi přirozenými fázemi vyrovnání se s traumatem. Nejbližší okolí může oběti pomoci např. tím, že ji zapojí do každodenních aktivit, které oběť zvládne a podpoří ji v aktivitách, které oběť sama chce dělat, aby tak napomohli obnovit její pocit, že má svůj osud ve svých rukách a navrátili jí tak jakousi iluzi kontroly.²³⁶

Oběti blízká osoba však může pomoci už jen tím, že jí bude naslouchat a pomůže jí se zpracováním dopadů negativních zážitků tím, že jí oběť bude moct „ventilovat“ své emoce a vylíčit, jak na ni trestný čin dopadl. Už pouhá možnost vyjádření emocí, ať už je to pláčem či křikem, pomáhá oběti ventilovat negativní energii a zpracovat dopad trestného činu na její život.²³⁷ Oběť je třeba ujistit, že její prožívání dané situace je naprosto přirozená snaha její psychiky vyrovnat se s traumatem. Je velmi důležité dávat najevo pochopení pro veškeré obavy oběti, její výčitky či stud.²³⁸

Kromě psychické podpory a pomoci oběti je pak role rodiny a přátel oběti důležitá i při pomoci s řešením nastalých praktických problémů, které oběť musí náhle řešit. Může se jednat např. o podporu v probíhajícím vyšetřování nebo třeba jen doprovod oběti na policii při podání trestního oznámení, aby tuto stresující záležitost v cizím prostředí nemusela podstupovat sama. Zároveň mohou blízké osoby pomoci třeba s vyhledáváním informací k právním otázkám či

---

²³⁴ ČÍRTKOVÁ. Pomoc obětem. In: ČÍRTKOVÁ, VITOUŠOVÁ. 2007op. cit. str. 127.

²³⁵ ČÍRTKOVÁ. Pomoc obětem. In: ČÍRTKOVÁ, VITOUŠOVÁ. 2007op. cit. str. 127-128.

²³⁶ HOLCR. 2009. op cit. str. 108-109.

²³⁷ ČÍRTKOVÁ. Pomoc obětem. In: ČÍRTKOVÁ, VITOUŠOVÁ. 2007op. cit. str. 128.

²³⁸ GILLERNOVÁ, BOUKALOVÁ. 2006, op. cit. str. 166-167.

možnostem odborné pomoci – oběť sama může být po incidentu v takovém psychickém rozpoložení a šoku, že není schopna řešit takovéto praktické záležitosti sama.²³⁹ Nemusí se však jednat jenom o záležitosti související s případným vyšetřováním či trestním řízením, ale o čistě praktické problémy – např. pomoc s úklidem v bytě oběti, který se stal místem činu, pomoc s dopravou na úřady nebo hlídání dětí, když oběť jedná s policií atd. Zkrátka cokoli, co oběť může v daný okamžik potřebovat.

Pomoc a podpora rodiny, přátel a blízkého okolí je tak pro oběť a její zpracování traumatu a hojení klíčová. V mnoha případech už pouze naslouchání oběti a ujištění o tom, že na nastalou situaci není sama, může být dostatečné a může tak člověku pomoci se s událostí vyrovnat, aniž by bylo potřeba odborné pomoci. Je však důležité myslet na to, že ne ve všech případech jsou oběť a její blízcí schopni tento proces zvládnout sami – pokud tak potíže a různé negativní příznaky, které zločin u oběti vyvolal, nadále přetrvávají bez známek zlepšení či dokonce sílí, je zcela jistě na místě vyhledat odbornou pomoc. I v tomto případě může hrát klíčovou roli blízká osoba, která rozpozná závažnost situace a oběti pomůže tím, že ji nasměruje dál.²⁴⁰

5.2. Odborná pomoc

Odborná pomoc měla na počátku podobu převážně humanitární pomoci poskytované dobrovolnými organizacemi – v některých evropských a severoamerických státech byly zhruba od 70. let minulého století zřizovány dobrovolnické organizace poskytující služby obětem trestných činů. Mezi nejznámější patří např. *Victim Support* (Pomoc obětem), jež začala jako první organizace pomáhat obětem v britském Bristolu v roce 1974 – zprostředkovávala jim např. informace o tom, jak se vyvíjí vyšetřování jejich případu nebo pomáhala s uplatňováním nároku na finanční kompenzaci. V 70. letech v Německu vznikla také organizace *Weißer Ring* (Bílý kruh), jež působí v dalších německy mluvících zemích a od roku 1991 působí její odnož pod názvem Bílý kruh bezpečí (dále také „BKB“) i v České republice.²⁴¹ Jedná se o největší český spolek specializovaný na poskytování pomoci obětem trestných činů a je založen výhradně na práci dobrovolných pracovníků – právníků, psychologů, lékařů a policistů.²⁴²

V současné době se však stále více a více angažují i státy a mezinárodní organizace, což je projevem všeobecného trendu věnování větší pozornosti obětem trestných činů, nejen jejich

---

²³⁹ ČÍRTKOVÁ. Pomoc obětem. In: ČÍRTKOVÁ, VITOUŠOVÁ. 2007op. cit. str. 130.

²⁴⁰ ČÍRTKOVÁ. Pomoc obětem. In: ČÍRTKOVÁ, VITOUŠOVÁ. 2007op. cit. str. 127-128.

²⁴¹ HOLCR. 2009. op cit. str. 107.

²⁴² MUSIL. In: GRÍVNA, SCHEINOST, ZOUBKOVÁ, 2019, op. cit. str. 144.

pachatelům. Od 80. let minulého století pak byla přijata celá řada mezinárodních dokumentů, jež měly za cíl podpořit státy ve zlepšování právního postavení obětí a také poskytování co nejúčinnější pomoci. Za zmínku stojí např. Doporučení [R (87)11] o pomoci obětem a o prevenci viktimizace z roku 1987 přijaté na půdě Rady Evropy.²⁴³ Jakýsi všeobecný manuál pomoci obětem vydala i OSN ve své Mezinárodní příručce pomoci obětem o využití a aplikaci Deklarace OSN o základních principech spravedlnosti ohledně obětí trestného činu a ohledně obětí zneužití moci – programy pomoci obětem by tak měly ideálně pokrývat následující okruh služeb:

1. krizová intervence – praktické řešení nastalé situace oběti, např. zřizování krizových center, azylových domů nebo linek právní pomoci či důvěry;
2. různé druhy poradenství;
3. obhajoba obětí;
4. podpora v průběhu vyšetřování trestného činu;
5. podpora v průběhu soudního řízení – objasňování práv obětí, doprovod k soudu;
6. podpora po ukončení případu;
7. výcvik profesionálních pracovníků zabývajících se oběťmi;
8. prevence kriminality a další preventivní služby – např. kurzy sebeobrany;
9. výchova občanů v otázkách práv oběti trestného činu – zvyšování právního povědomí.²⁴⁴

Nejčastěji je pak odborníky odborná pomoc dále rozdělována do tří hlavních skupin, a to na pomoc psychologickou, sociální a právní, o nichž podrobněji pojednávají následující podkapitoly.

5.2.1. Psychologická pomoc

Psychologická pomoc obětem může mít mnoho různých forem, které se navzájem liší především podle doby, která již uplynula od prožitého trestného činu – může se tedy jednat jak o okamžitou pomoc těsně po činu, tedy tzv. psychologickou první pomoc, tak i o dlouhodobé řešení přetrvávajícího traumatu, se kterým se oběť ani po delší době není schopná sama vypořádat v podobě následné psychologické péče.²⁴⁵

V akutním stavu těsně po napadení pachatelem by měla co nejdříve nastoupit psychologická první pomoc, která probíhá přímo na místě činu a poskytují ji jak přivolání

---

²⁴³ HOLCR. 2009. op cit. str. 107.

²⁴⁴ MUSIL. In: GRIVNA, SCHEINOST, ZOUBKOVÁ, 2019, op. cit. str. 142-143.

²⁴⁵ HOLCR. 2009. op cit. str. 109.

psychologové, tak i ostatní profesionálové, kteří se na místě nachází (např. tedy i lékaři či policisté). Napadená osoba je v době těsně po činu ve stavu šoku a velice zranitelná, neschopna uchopit, co se jí stalo – okamžitá psychologická intervence je proto klíčová.²⁴⁶

V nejbližších dnech po incidentu by potom měla na psychologickou první pomoc navázat terapie akutního traumatu, kterou už mají na starosti přímo psychologové či psychoterapeuti. Cílem je oběť dostatečně stabilizovat, zmírnit její stresové příznaky a nastartovat přirozené pochody vedoucí ke zpracování událostí, kterými si prošla. Nejdůležitější je oběti co nejdříve vrátit pocit bezpečí a odvrátit tak pocit totální bezmoci, který v ní spáchaný čin mohl zanechat. Odborníci by pak měli oběti vysvětlit, že její reakce na stres, které pro ni mohou být nekontrolovatelné, a dokonce i vyvolávat pocit studu, jsou v dané situaci zcela přirozené, a ujistit ji, že tyto reakce pravděpodobně samy odezní. Odborníci by měli dávat najevo, že oběť akceptují, vystupovat vůči ní empaticky a respektovat její individuální potřeby, ale zároveň oběť i vést správným směrem. Základem je tak poskytovat oběti úplně a pravdivé informace o dalším dění i jejím aktuálním stavu a posilovat její naději na návrat do běžného života.²⁴⁷

Zároveň by však odborníci měli sledovat varovné signály, jež mohou upozorňovat na to, že u daného člověka mohou vzniknout přetrvávající potíže (např. PTSD nebo neschopnost prožívat blízké vztahy, intimitu, či si udržet práci). Těmito signály mohou být např. opakovaná viktimizace, vážnější sekundární následky (např. ztráta bydlení), či přítomnost některých nezdravých strategií zvládání stresu (např. zneužívání alkoholu). V takovém případě pak může být dle konkrétní situace nabídnuta např. následná terapie nebo pomoc s žádostí o finanční podporu.²⁴⁸

V momentě, kdy je již oběť ve stabilizovaném stavu, může psychologická pomoc přejít do další fáze terapie a pracovat na tom, aby se oběť navrátila do plnohodnotného života. Důraz se přitom může klást na změnu nazírání traumatického zážitku, kdy se z „oběti“, jež evokuje slabost a pasivitu, stává postupně „přeživší“ – tedy jedinec, který byl schopný přestát krizi, nepodlehnout a obstát. Daný člověk nebude nikdy schopen na spáchaný čin zapomenout, proto je potřeba ho vést k tomu, aby jej přijal a emocionálně zpracoval – při terapii a naslouchání oběti by se měl odborník kromě zranění a traumat zaměřovat i na nalezení silných stránek a

---

²⁴⁶ ČÍRTKOVÁ. Viktimologie. In: VÁLKOVÁ, KUČHTA, HULMÁKOVÁ, 2019, op. cit. str. 130-131.

²⁴⁷ ČÍRTKOVÁ. Pomoc obětem. In: ČÍRTKOVÁ, VITOUŠOVÁ. 2007op. cit. str. 132-133.

²⁴⁸ ČÍRTKOVÁ. Pomoc obětem. In: ČÍRTKOVÁ, VITOUŠOVÁ. 2007op. cit. str. 134-135.

pevných bodů poškozeného a s nimi mu dále pomoci pracovat. Může se jednat např. o oporu v jiné osobě nebo navázání na bývalé úspěchy.²⁴⁹

Obecně pak platí, že oběť může z terapie a péče psychologů plnohodnotně těžit až tehdy, kdy samotná traumatická událost skončila a jsou vyřešeny základní existenční otázky. Pokračující traumatizace nebo např. i jenom probíhající boj o odškodnění či finanční pomoc mohou účinnost psychoterapie značně snižovat a oběť nemůže začít pracovat na zpracovávání traumatu, pokud stále řeší dozvuky činu ve svém životě. Úspěšnost a účinnost psychoterapie je ale možná pouze v případě, že o ni klient sám stojí – pomoc a terapie se daří, když klienti aktivně spolupracují. V takovém případě se dá očekávat značné zlepšení přibližně do půl roku od zahájení terapie, postupně dochází i k návratu do běžného života a vytváření nové životní rovnováhy.²⁵⁰

5.2.2. Sociální pomoc

Psychické problémy nejsou jediným nepříznivým následkem, kterému oběť po trestném činu musí čelit. Postižené osoby se často musí vypořádávat i s celou řadou dalších problémů, které jí mohou bránit v návratu do normálního života. Může se jednat o ztrátu bydlení (např. u obětí domácího násilí), tíživou finanční situaci (třeba u obětí krádeže nebo pozůstalých, které pachatel připravil o živitele rodiny) nebo problémy s narušenými sociálními vazbami. Sociální pomoc by proto měla směřovat k řešení těchto nepříznivých životních situací, a to takovým způsobem, aby bylo minimalizováno riziko případné další újmy a poškozené osobě byl umožněn návrat do běžného života.²⁵¹

Závazek zajistit obětem určitý standard sociální pomoci a služeb, který je běžný v okolních evropských státech, pro ČR vyplývá z již zmiňovaného Rámcového rozhodnutí z roku 2001 a také doporučení Evropského fóra pro služby obětem (*The European Forum for Victim Services* – dnes pod názvem *Victim Support Europe*).²⁵² *Victim Support Europe* je sdružení několika desítek národních neziskových organizací působících ve 25 zemích a od roku 1996 je jeho členem i český BKB.²⁵³

Poskytování sociálního poradenství je zakotveno v zákoně sociálních službách,²⁵⁴ který zakotvuje základní i odbornou formu poradenství. Poškozeným a jejich blízkým by tak především měly být poskytnuty informace o výběru konkrétních možností služeb dle jejich

²⁴⁹ ČÍRTKOVÁ. Pomoc obětem. In: ČÍRTKOVÁ, VITOUŠOVÁ. 2007op. cit. str. 136-138.

²⁵⁰ ČÍRTKOVÁ. Viktimologie. In: VÁLKOVÁ, KUČHTA, HULMÁKOVÁ, 2019, op. cit. str. 208-211.

²⁵¹ ROUBALOVÁ, 2019. op. cit. str. 46.

²⁵² TITLOVÁ. Oběti kriminality. In: JELÍNEK, 2021, op. cit. str. 191.

²⁵³ MUSIL. In: GRIVNA, SCHEINOST, ZOUBKOVÁ, 2019, op. cit. str. 144.

²⁵⁴ Česko. Zákon č. 108/2006 Sb., o sociálních službách.

aktuálních potřeb, o možnostech využívání dostupných zdrojů za účelem zabránění sociálního vyloučení klienta nebo o možnostech podpory členů rodiny v péči o osobu blízkou.²⁵⁵

Klíčovou roli v sociální pomoci hrají nejrůznější neziskové organizace, které jsou často úžeji zaměřené na pomoc specifickým skupinám obětí a dokážou tak lépe reagovat na konkrétní situaci klienta. Jako příklad mohou sloužit různá centra pomoci obětem domácího či sexuálního násilí, jako například proFem, Persefona či ROSA. Jejich výhodou je, že poskytují obětem domácího násilí komplexní pomoc, od krizové intervence přes sociální a právní poradenství až k poskytování azylového ubytování.²⁵⁶ Oběti je tak alespoň ulehčeno v tom smyslu, že má veškeré potřebné informace i služby na jednom místě a zároveň nemusí řešit existenční otázky bydlení apod.

Bezplatné poradenství a služby obětem nabízí ale také např. Probační a mediační služba – její výhodou je hustá síť středisek, která se nachází ve všech soudních okresech České republiky. Jejím primárním zaměřením je restorativní přístup a reintegrace pachatele, k čemuž patří právě i snaha o zapojení poškozeného do celého procesu, především pak náhrady škody. Zejména v přípravném řízení pak hraje roli s nabídkou mediace či mimosoudního jednání s pachatelem za účasti prostředníka – cílem tedy není jenom hmotná náhrada újmy, ale především napravení pokřivených vztahů a dosažení morální satisfakce pro oběť.²⁵⁷

5.2.3. Právní pomoc

Odbornou právní pomocí je pak myšlena zejména možnost uplatnit práva poškozených v trestním řízení – jedná se tak o naplnění práv zakotvených Zákonem o obětech, o kterých podrobněji hovoří předchozí kapitola. V tomto ohledu je potřeba zdůraznit zejména právo na informace, a to nejen o průběhu celého řízení, ale i o jednotlivých nárocích a právech, jež oběti ze zákona náležejí.²⁵⁸

Do právní pomoci pak můžeme zařadit i kompenzaci formou peněžité pomoci. Tato je nejčastěji poskytovaná státem, jelikož pachatele se v mnoha případech ani nepodaří odhalit, nebo bývá nesolventní a nedisponuje prostředky, kterými by mohl kompenzovat újmu způsobenou své oběti. Jak už bylo řečeno v předchozí kapitole, jedná se o jednorázovou peněžitou částku (až do výše 200 000 Kč), která má sloužit primárně k překlenutí zhoršené

---

²⁵⁵ ROUBALOVÁ, Michaela. *Oběti kriminality: poznatky z viktimizační studie*. Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 2019. Studie (Institut pro kriminologii a sociální prevenci). ISBN 978-80-7338-174-5. str. 46.

²⁵⁶ Naše poslání. [online] Rosa centrum pro ženy, © Copyright 2023 ROSA CENTRUM, [cit. 2023-08-12]. Dostupné z: <https://www.rosacentrum.cz/nase-poslani/>

²⁵⁷ *Pro oběti*. [online]. Probační a mediační služba [cit. 2023-08-12]. Dostupné z: <https://www.pmscr.cz/pro-obeti/>

²⁵⁸ TITLOVÁ. *Oběti kriminality*. In: JELÍNEK, 2021, op. cit. str. 191.

sociální situace, pokud nebyla oběti nemajetková újma, újma na zdraví nebo škoda vzniklá v důsledku smrti způsobená trestným činem plně nahrazena.²⁵⁹

Oběť, která zároveň vystupuje jako poškozený v trestním řízení, má pak v tomto řízení před soudem právo na aktivní účast v soudním řízení. Právní poradenství pak mohou oběti v některých případech dostat i bezplatně – např. advokáti zapsaní v registru poskytovatelů pomoci obětem trestných činů poskytují určité penzum hodin měsíčně těmto obětem bezplatně. Advokáti zároveň mohou v řízení vystupovat jako zmocněnci oběti a činit za ni některé procesní úkony, u nichž není nutné, aby je oběť činila sama, a tak jí v náročném procesu ulehčit.²⁶⁰

5.3. Pomoc obětem v praxi

Aby se oběti vhodná pomoci mohlo dostat, musí o ní nejprve vůbec vědět. Podle nedávno realizované viktimizační studie²⁶¹, která probíhala v ČR mezi lety 2016 a 2019, jsou však občané o této problematice obecně velice špatně informovaní a výsledkem je pak i neznalost vlastních práv. Ze studie např. vyplynulo, že více než 70 % dotázaných ani netušilo o existenci Zákona o obětech, který byl tou dobou účinný již několik let. Ještě více zarážející je pak fakt, že lidé, kteří se sami v posledních letech stali oběťmi trestného činu, neměli o zákoně vyšší povědomí než neviktimizovaní respondenti, a pouhá jedna oběť pak uvedla, že se o existenci ZOTČ dozvěděla od policie.²⁶²

Dle expertů²⁶³ oslovených v rámci výše zmíněné studie navíc i praktická aplikace ZOTČ trpí některými zásadními problémy. Často zmiňovaným problémem byla nepřipravenost jednotlivých složek a celého systému na aplikaci zákona a s tím i související proškolení jednotlivých pracovníků týkající se metodologie, jak jednat se zvláště zranitelnými, např. dětskými oběťmi (např. z řad Policie ČR nebo Orgánu sociálně-právní ochrany dětí (OSPOD)). Jako velice problematická se jeví i velmi rozsáhlá poučovací povinnost policie – ta by dle zákona měla oběť zevrubně informovat již při prvním kontaktu s ní, tedy v momentu, kdy je oběť v důsledku šoku jen stěží schopna tyto informace plně vnímat. V praxi se tak často stává,

---

²⁵⁹ MUSIL. In: GRIVNA, SCHEINOST, ZOUBKOVÁ, 2019, op. cit. str. 143-144.

²⁶⁰ Pomoc obětem trestných činů. [online]. proFem. 2023 © proFem [cit. 2023-08-13]. Dostupné z: <https://www.profem.cz/cs/co-delame/prava-obeti-trestnych-cinu/a/pomoc-obetem-trestnych-cinu#pravni>

²⁶¹ ROUBALOVÁ, Michaela. *Oběti kriminality: poznatky z viktimizační studie*. Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 2019. Studie (Institut pro kriminologii a sociální prevenci). ISBN 978-80-7338-174-5. str. 55.

²⁶² ROUBALOVÁ, 2019, op. cit. str. 139-130.

²⁶³ Mezi účastníky výzkumu byli zástupci Probační a mediační služby, Policie ČR a neziskových organizací Bílý kruh bezpečí, Dětské krizové centrum a Spondeo, o.p.s. Jednalo se mimo jiné o psychologa, sociálního pracovníka, právníka či pracovníka Probační a mediační služby.

že poučovací povinnost má pouze velice formální charakter.²⁶⁴ Na to může poukazovat i výše zmíněný fakt, že pouze nepatrná část obětí se o samotné existenci zákona dozvěděla od policie – je pochopitelné, že v záplavě ostatních informací se tento fakt jednoduše ztratil anebo ho oběť nebyla v daný moment schopná vnímat.

Moderní systémy by zároveň měly klást důraz na komplexní přístup pomoci obětem – psychologické, sociální a právní služby by měly být vzájemně provázané a pružně reagovat na momentální situaci, ve které se oběť nachází a na její aktuální potřeby. Aby tak mohly být potřeby obětí uspokojovány a pomoc mohla být opravdu efektivní, jsou k tomu nutné odpovídající organizační i legislativní předpoklady.²⁶⁵ Právě nedostatečná interdisciplinarita práce s obětí může být v současnosti jedna z jejích slabých stránek – není možné, aby jeden subjekt zastával veškerou pomoc, kterou oběť ve své náročné situaci potřebuje.²⁶⁶ Policie sice bývá prvním subjektem, se kterým přijde oběť do kontaktu, a je jasné, že policisté by měli být řádně proškolení i co se týče základů psychologie jednání s obětí, aby dále neprohlubovali její újmu, zároveň je ale nerealistické očekávat od policistů odbornou psychologickou pomoc. Zde pak vidím jako klíčové větší posílení spolupráce různých složek OČTŘ a neziskového sektoru. Pokud je totiž oběť nucena se pohybovat a přecházet mezi větším počtem subjektů, např. poskytovatelů pomoci, představuje to pro ni další zátěž už v tak vypjaté a náročné situaci a může to pro ni představovat rozhodující překážku, pro kterou se k ní nakonec potřebná pomoc nedostane.

Ze studie totiž vyplynulo, že téměř polovina respondentů v krizové situaci, kdy se např. člen jejich rodiny stal obětí závažnější kriminality, nevěděla, na koho jiného kromě policie by se mohli obrátit. Ti, kteří věděli, uváděli, že by se obrátili na rodinu a známé a dále pak na právníka či pojišťovnu. Pouze 10 % dotázaných (z těch, kteří uvedli, že by věděli, kam se obrátit) pak uvedlo specializovanou organizaci.²⁶⁷ Což je jistě velice neuspokojivý výsledek – v ČR je celá řada neziskových organizací, které jsou schopné obětem poskytnout velmi kvalitní odbornou pomoc, a to bezplatně. Je tedy jisté, že velkým problémem je chybějící osvěta; oběti bohužel netuší, že mají možnost se na takové organizace obrátit.

Z výše uvedeného je tak zřejmé, že pomoc obětem v ČR má i po přijetí ZOTČ a i při existenci mnoha specializovaných center ještě stále výrazné mezery. Jako hlavní a nejzávažnější problém se jeví především velice nízká informovanost obyvatel – ZOTČ přináší

---

²⁶⁴ ROUBALOVÁ, 2019, op. cit. str. 53-54.

²⁶⁵ ČÍRTKOVÁ, Viktimologie. In: VÁLKOVÁ, KUČHTA, HULMÁKOVÁ, 2019, op. cit. str. 211.

²⁶⁶ ROUBALOVÁ, 2019, op. cit. str. 54.

²⁶⁷ ROUBALOVÁ, 2019, op. cit. str. 137.

řadu moderních práv a v oblasti ochrany oběti je zcela jistě významným krokem kupředu. Je však otázkou, nakolik je v současnosti skutečně přínosný, když o jeho existenci a tím pádem i o existenci svých práv většina potenciálních i skutečných obětí neví. Nesrozumitelnost informací podávaných obětem a nepřehledná nabídka obsahu služeb jednotlivých poskytovatelů pomoci představují jedny z nejproblematictějších oblastí současné pomoci obětem i podle souhrnné výzkumné zprávy mapující vliv ZOTČ z roku 2018.²⁶⁸

Je ovšem nutno dodat, že nástroje, které ZOTČ přináší, disponují velkým potenciálem. Je však potřeba zvýšit jejich využitelnost – zmíněná souhrnná výzkumná zpráva v této souvislosti vymezuje čtyři hlavní priority, na které je potřeba se zaměřit, aby se situace obětí v ČR opět posunula směrem k lepšímu:

1. Navazování kontaktu,
2. Pocit bezpečí a jistoty,
3. Orientace v situaci,
4. Pocit spravedlnosti – kontrola nad situací.²⁶⁹

Potom, co se jedinec stane obětí trestného činu, je pro něj klíčové získat informace o tom, jak se vůbec může dostat k určité pomoci a podpoře. V momentě, když se však z jakéhokoli důvodu (např. ze strachu před sekundární viktimizací) rozhodne trestný čin nenahlásit přímo na policii, může být jeho přístup k informacím značně omezený. Nebo v případě, že policii kontaktuje, nemusí si ihned uvědomit, že potřebuje odbornou pomoc. Ideální by tedy bylo, kdyby lidé o existenci těchto služeb věděli ještě před tím, než je budou potřebovat, a obecně tak povědomí o nich rozšířit. K tomu by bylo vhodné využít např. média jako televize či rozhlas, ale i nástroje internetových kanálů jako webové stránky nebo sociální sítě, ale také zajistit přístup k nejdůležitějším informacím na veřejně dostupných místech jako jsou čekárny lékařů nebo zastávky veřejné dopravy. V momentě, kdy už jsou pomáhající subjekty s obětí v kontaktu, je pak nesmírně důležité používat jednoduchý jazyk, kterému oběť rozumí nebo využívat i vizualizací (např. i rozmístění aktérů v soudní síni), aby předávané informace byly pro oběť co nejsrozumitelnější, a dát oběti i možnost rozhodnout, které informace si vůbec přeje dostávat.²⁷⁰

---

²⁶⁸ TOPINKA, D. et al. *Vliv zákona o obětech trestných činů na změnu postavení oběti. Souhrnná výzkumná zpráva.* [online] Ostrava – Mariánské Hory: SocioFactor s.r.o., 2018 [cit. 2023-08-15], s. 108. Dostupné z: https://www.google.com/url?sa=i&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=&ved=0CDcQw7AJahcKEwjQq8K25oMBAxUAAAAAHQAAAAAQAw&url=https%3A%2F%2Fwww.sociofactor.eu%2Fmodules%2Fdownload_gallery%2Fdlc.php%3Ffile%3D28%26id%3D1608056476%26sid%3D90&psig=AOvVaw1GPFprE0KVHhZp72-vf7Xz&ust=1693669392485400&opi=89978449

²⁶⁹ TOPINKA, 2018. op. cit. str. 113.

²⁷⁰ TOPINKA, 2018. op. cit. str. 116-117.

Navrhovaná řešení jsou bezpochyby během na dlouhou trať a není realistické očekávat, že vzájemná propojenost a kooperace všech institucí zajišťujících pomoc obětem nebo i samotné vyškolení jednotlivých zaměstnanců, nastane přes noc. I přesto je již dnes možno pozorovat výrazné zlepšení přístupu k obětem z poslední doby, což je určitě posun správným směrem.

Závěr

Cílem této diplomové práce bylo přinést čtenáři souhrn aktuálních poznatků o oběti trestného činu v kriminologii, jejich promítnutí do platné právní úpravy postavení oběti a jejích práv a také přehled pomoci, ať již laické či odborné, které se obětem může aktuálně dostat.

První kapitola věnovaná viktimologii jakožto vědě nastínila, že od jejích počátků se pohled na oběť značně proměnil, naštěstí pozitivním směrem. Od teorií prvních viktimologů, kteří na oběť nazírali téměř jako na spolupachatele činu a předpokládali, že je za svou viktimizaci do značné míry odpovědná, se viktimologie jako věda i nahlížení společnosti na toto téma posunuly dál. I když i dnes mohou převládat některé nepravdy o obětech, jako např. zakořeněný mýtus ideální oběti nebo přesvědčení, že za některé trestné činy „si oběť mohla sama“, je celkově ve společnosti v posledních letech možno vnímat v této oblasti značný posun. Dnes již víme, že je třeba klást důraz na pochopení samotných obětí, uvědomit si, že závažný trestný čin mohl otřást celým jejich vnímáním světa a je tak třeba usilovat o to, aby jim byla poskytnuta pomoc a zadostiučinění.

Práce tak ve druhé a třetí kapitole pracuje s klíčovými teoretickými pojmy oběti a primární a sekundární viktimizace, jejichž pochopení je zásadní pro aplikaci viktimologických poznatků v praxi. Tyto viktimologické poznatky podpořené různými výzkumy a studii totíž mohou vést ke zlepšování aktuální právní úpravy i poskytované péče, aby bylo posíleno postavení oběti a zabráněno se dalšímu prohlubování její újmy. Právě pojem sekundární viktimizace patří v poslední době k často skloňovaným pojmům a je jistě velice pozitivním trendem, že se stává známějším jak pro OČTŘ a další subjekty přicházející do styku s obětí, tak i pro běžnou populaci. Primární viktimizací je myšlena fyzická, psychická či finanční újma způsobená oběti samotným pachatelem, kdežto sekundární viktimizace představuje újmu, která může vzniknout až následně, např. v důsledku reakcí okolí oběti nebo institucí jednajících s obětí třeba při výslechu. Takto způsobená emocionální újma pak může být pro oběť často více traumatizující, než viktimizace způsobená pachatelem; a vzhledem k citlivé povaze činu je velice častá zejména u obětí sexuálního násilí. Strach z necitlivého zacházení ze strany policie nebo reakce okolí pak může vést až k tomu, že oběť trestný čin raději vůbec nenahlásí. Povědomí o sekundární újmě je tak velice důležité proto, že na rozdíl od prvotní újmy, kterou oběti způsobil pachatel, je možné právě této následné újmě předcházet pomocí osvěty veřejnosti a správným školením profesionálních subjektů jednajících s obětí. Už jenom samotný fakt, že oběť musí v řízení dokazovat, že jí bylo ublíženo, v ní může vyvolávat silný pocit nespravedlnosti a nedůstojnosti, a vyhybavé chování jejího okolí může zase vést k pocitu

izolace. Když tak nebylo možné oběť uchránit před samotným trestným činem, mělo by být samozřejmostí, že alespoň po činu bude s obětí zacházeno s respektem, citlivě a bez předsudků.

Považuji proto za velice správné, že zákon o obětech, který byl určitým milníkem v přístupu k obětem, vychází z těchto aktuálních viktimologických poznatků a klade velký důraz právě na snahu zabránit sekundární viktimizaci. A to jak konkrétními právy obětí, tak především svými obecnými zásadami, které stanovují obecný princip prevence sekundární viktimizace a také zásadu presumpce statusu oběti. Ta by měla zaručit, že s dotyčnou osobou bude jednáno jako s obětí, pokud nebude prokázán opak, a je tak možné řešit aktuální potřeby oběti a především šetřit i její důstojnost. Zákon vychází i poznatků nejrůznějších viktimologických výzkumů a studií a na základě jejich výsledků potom zakotvuje i novou kategorii zvlášť zranitelných obětí (mimo jiné děti, senioři či oběti sexuálních trestných činů), kterým je potřeba věnovat zvláštní péči a náležejí jim některá zvláštní práva a zvýšená ochrana.

Celkový přínos zákona o obětech je proto velice pozitivní a na celkové postavení oběti i její práva má určitě velice kladný vliv, i když bývají některé jeho aspekty odborníky kritizovány. Kromě některých zmíněných terminologických nedostatků samotného zákona nebo extenzivní informační povinnosti pak vnímám jako větší problém spíše některé aspekty jeho aplikace v praxi. Ostatně pomoc obětem a zlepšení jejich skutečné situace by měla být konečným cílem jak vědního oboru viktimologie, tak i platné právní úpravy. Z některých nedávných studií však vyplývá, že tato praktická pomoc obětem trpí některými nedostatky, ať již se jedná o nepřipravenost jednotlivých OČTŘ a doposud ne úplně dostačující proškolení např. příslušníků policie, nebo o nedostatečnou komunikaci mezi jednotlivými složkami a neziskovým sektorem nebo složkami OČTŘ navzájem.

Za ten největší nedostatek však považuji celkovou neinformovanost běžné populace, potažmo obětí o daném tématu – především pak to, že většina dotázaných ani několik let po účinnosti zákona o obětech nevěděla o jeho existenci. Je tak jisté, že všeobecná osvěta, kterou by bylo možno provádět ideálně s přispěním zainteresovaných neziskových organizací, je velice potřebná. Kromě již zmiňovaného bourání mýtů o obětech nebo zásadách jednání s obětí by tak bylo zcela jistě vhodné veřejnost informovat i o právech obětí a o existenci odborných služeb, které jsou jim k případně dispozici, a to jak cestou médií jako televize či webové stránky, tak informováním na veřejně přístupných místech.

Na závěr je však třeba shrnout, že postavení oběti doznalo v posledních letech velkého zlepšení. Již jenom samotné přijetí zákona o obětech je důkazem, že zákonodárce oběti přiznává zvláštní postavení a bere na vědomí poznatky, které viktimologie za dobu své existence nashromáždila. Je zjevné, že jak samotný zákon, tak jeho aplikace a praktická stránka pomoci

obětem trpí i dnes určitými nedostatky, nicméně myslím, že celkový trend obracení pozornosti k oběti a snaha dopřát jí pokud možno co nejpřívětivější zacházení, je zde velice silně přítomný a zaručuje, že v budoucnu se bude postavení oběti stále zlepšovat.

Seznam použitých zkratk

BKB	Bílý kruh bezpečí
ČR	Česká republika
EU	Evropská unie
FIPV	Násilí v rodině a mezi intimními partnery (<i>family and intimate partner violence</i>)
ICVS	International Crime Victimization Survey
NCSV	National Crime Victim Survey
OČTŘ	Orgány činné v trestním řízení
OSPOD	Orgán sociálně-právní ochrany dětí
PTSD	Posttraumatická stresová porucha (<i>post-traumatic stress disorder</i>)
TŘ	Zákon č. 141/1961 Sb., o trestním řízení soudním (Trestní řád)
TZ	Zákon č. 40/2009 Sb., trestní zákoník
ZOTČ	Zákon č. 45/2013 Sb., o obětech trestných činů a o změně některých zákonů

Seznam použitých zdrojů

1. Seznam použité literatury

ČÍRTKOVÁ, Ludmila. *Forenzní psychologie*. 3., upr. vyd. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2013. ISBN 978-80-7380-461-9.

ČÍRTKOVÁ, Ludmila a Petra VITOUŠOVÁ. *Pomoc obětem (a svědkům) trestných činů: příručka pro pomáhající profese*. Praha: Grada, 2007, 191 s. ; 21 cm. ISBN 978-80-247-2014-2.

ČÍRTKOVÁ, Ludmila. *Viktimologie pro forenzní praxi*. Praha: Portál, 2014, 158 s. : il. ISBN 978-80-262-0582-1.

DAIGLE, Leah E. a Lisa R. MUFTIĆ. *Victimology*. Los Angeles: SAGE, 2016, xvi, 382. ISBN 9781483359014.

DIANIŠKA, Gustáv. *Kriminológia. 4. aktualizované a doplnené vydanie*. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2022, 413 stran : tabulky, grafy. ISBN 978-80-7380-891-4.

DIJK, J. J. M. van, John van KESTEREN a Paul SMIT. *Criminal victimisation in international perspective: key findings from the 2004-2005 ICVS and EU ICS*. [Den Haag]: Wetenschappelijk Onderzoek-en Documentatiecentrum, 2007. ISBN 9054549653.

DOERNER, William G. a Steven P. LAB. *Victimology*. 9th ed. New York, NY: Routledge/Taylor & Francis Group, 2021, 376 s. ISBN 978-0-367-41809-0.

DURDÍK, Tomáš, Ludmila ČÍRTKOVÁ, Daniela HÁKOVÁ a Petra VITOUŠOVÁ. *Zákon o obětech trestných činů: komentář*. Praha: Wolters Kluwer ČR, 2018, xix, 435. ISBN 978-80-7598-109-7.

FENYK, Jaroslav, Dagmar CÍSAŘOVÁ a Tomáš GŘIVNA. *Trestní právo procesní*. 6., aktualizované vydání. Praha: Wolters Kluwer, 2015, 927 s. ISBN 978-80-7478-750-8.

GILLERNOVÁ, Ilona a Hedvika BOUKALOVÁ. *Vybrané kapitoly z kriminalistické psychologie*. Praha: Karolinum, 2006, 280 s. ISBN 80-246-1293-3.

GŘIVNA, Tomáš, Miroslav SCHEINOST, Ivana ZOUBKOVÁ, et al. *Kriminologie*. 5., aktualizované vydání. Praha: Wolters Kluwer, 2019, 587 s. ISBN 978-80-7598-554-5.

GŘIVNA, Tomáš, ŠÁMAL, Pavel, VÁLKOVÁ, Helena a kol. *Oběti trestných činů: komentář*. 2. vydání. Praha: C.H. Beck, 2020. Beckova edice komentované zákony. ISBN 978-80-7400-793-4.

GŘIVNA, Tomáš, Pavel ŠÁMAL, Helena VÁLKOVÁ a Helena PRÁŠKOVÁ. *Zákon o obětech trestných činů: komentář*. V Praze: C.H. Beck, 2014, xv, 520 s. ISBN 978-80-7400-513-8.

HOLCR, Květoň. *Kriminologie*. Praha: Leges, 2009. Student (Leges). ISBN 978-80-87212-23.

JELÍNEK, Jiří. *Kriminologie*. Praha: Leges, 2021, 631 stran; 21 cm. ISBN 978-80-7502-499-2.

JELÍNEK, Jiří. *Trestní právo procesní. 6. aktualizované vydání*. Praha: Leges, 2021, 942 s. ISBN 978-80-7502-550-0.

JELÍNEK, Jiří. *Zákon o obětech trestných činů: komentář s judikaturou. 2. dopl. a rozš. vyd.* Praha: Leges, 2014, 319 s. ISBN 978-80-7502-016-1.

JELÍNEK, Jiří a Vladimír PELC. *Zákon o obětech trestných činů – jeho nedostatky a možnosti řešení*. Bulletin advokacie: stavovský časopis české advokacie. 2015, roč. 23, č. 11, s. 19-23. ISSN 1210-6348

KAISER, Günther a Helena VÁLKOVÁ. *Kriminologie: úvod do základů*. Praha: Beck, 1994, XX, 264 s. ISBN 80-7179-002-8.

NEWBURN, Tim. *Criminology. Third edition*. London: Routledge, Taylor & Francis Group, 2017, xxiv, 1143 stran ; 27 cm. ISBN 9781138643130.

NOVOTNÝ, Oto a Josef ZAPLETAL. *Kriminologie. 3., přeprac. vyd.* Praha: ASPI, 2008, 527 s. ISBN 978-80-7357-377-5.

ROUBALOVÁ, Michaela. *Oběti kriminality: poznatky z viktimizační studie*. Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 2019. Studie (Institut pro kriminologii a sociální prevenci). ISBN 978-80-7338-174-5.

TURANOVIC, Jillian J. a Travis C. PRATT. *Thinking about victimization: context and consequences*. New York: Routledge, 2019, xi, 202. ISBN 978-1-138-69723-2.

VÁLKOVÁ, Helena a Tomáš GŘIVNA. *Nový zákon o obětech trestných činů a jeho význam pro aplikační praxi*. Trestněprávní revue. 2013, Ročník 12, číslo 4. s. 83-87, 12:4. ISSN 1213-5313

VÁLKOVÁ, Helena, Josef KUČHTA a Jana HULMÁKOVÁ. *Základy kriminologie a trestní politiky*. 3. vydání. V Praze: C.H. Beck, 2019, xxx, 585. ISBN 978-80-7400-732-3.

VELIKOVSKÁ, Martina. *Psychologie obětí trestných činů: proces viktimizace*. Praha: Grada, 2016, 168 stran. ISBN 978-80-247-4849-8.

WALSH, Anthony a Craig HEMMENS. *Introduction to criminology: a text/reader*. 3rd ed. Thousand Oaks: Sage, 2014, xxvii, 606. ISBN 9781452258201.

ZOUBKOVÁ, Ivana. Práva obětí trestných činů v současné legislativě. *Kriminalistika*. 2015, Ročník 48, číslo 4, s. 241-253, ISSN 1210-9150.

2. Seznam použitých internetových zdrojů

APEL, Robert, Laura DUGAN a Rachael POWERS. Gender and Injury Risk in Incidents of Assaultive Violence. *Justice quarterly* [online]. Abingdon: Routledge, 2013, 30(4), 561-593 [cit. 2023-05-28]. ISSN 0741-8825. Dostupné z: https://heinonline-org.ezproxy.is.cuni.cz/HOL/Page?lname=&public=false&collection=journals&handle=hein.journals/jquart30&men_hide=false&men_tab=toc&kind=&page=561

BLESCH, Aron. Overview of Victimology, 2020. *Academia.edu* [online], [cit. 2023-05-12]. Dostupné z: https://www.academia.edu/44021323/Overview_of_Victimology

CAMPBELL, Rebecca a Sheela RAJA. Secondary Victimization of Rape Victims: Insights From Mental Health Professionals Who Treat Survivors of Violence. *Violence and victims* [online]. United States: Springer Publishing Company, 1999, 14(3), 261-275 [cit. 2023-06-03]. ISSN 0886-6708. Dostupné z: <https://www-proquest-com.ezproxy.is.cuni.cz/docview/208555581?accountid=195367&pq-origsite=primo&forcedol=true>

Důvodová zpráva k zákonu č. 45/2013 Sb., o obětech trestných činů [online]. In: Vládní návrh na vydání zákona o obětech trestných činů a o změně některých zákonů (zákon o obětech trestných činů, 2012, [cit. 02-08-2023], s. 49-50. Dostupné z: <https://www.psp.cz/doc/00/08/45/00084575.pdf>

FINKELHOR, David a Nancy L. ASDIGIAN. Risk Factors for Youth Victimization: Beyond a Lifestyles/Routine Activities Theory Approach. *Violence and victims* [online]. United States: Springer Publishing Company, 1996, 11(1), 3-19 [cit. 2023-04-06]. ISSN 0886-6708. Dostupné z: <https://www-proquest-com.ezproxy.is.cuni.cz/docview/208555675?accountid=195367&pq-origsite=primo&forcedol=true>

FOSHEE, Vangie A., Karl E. BAUMAN a G. Fletcher LINDER. Family Violence and the Perpetration of Adolescent Dating Violence: Examining Social Learning and Social Control Processes. *Journal of marriage and family* [online]. Minneapolis: National Council on Family Relations, 1999, 61(2), 331-342 [cit. 2023-04-14]. ISSN 0022-2445. Dostupné z: https://www.jstor.org/stable/353752?sid=primo&saml_data=eyJzYW1sVG9rZW4iOiI3ZDU2ZTIzYS1kZjAyLTRjMjQtYjYjMS03NmQ4ZDNkNWE4YWEiLCJlbWFpbCI6ImRvbWluaWthLmNhc2Fyb3ZhQGdtYWlsLmNvbSIsImIuc3RpdHV0aW9uSWRzIjpbIjdhY2YyNjM1LTc4YTItdNDQ4NC1iZGJhLWU1NjRjMDEyMTI1OSIsImFhMTU5NzRILTE5ZDktNDA3Mi05NTkzLWRkNDUxNjM4ZDU4NyJdfQ

HULLENAAR, Keith L., Ali ROWHANI-RAHBAR, Frederick P. RIVARA, Monica S. VAVILALA a Eric P. BAUMER. Victim–Offender Relationship and the Emotional, Social, and Physical Consequences of Violent Victimization. *American journal of preventive medicine* [online]. NEW YORK: Elsevier, 2022, 62(5), 763-769 [cit. 2023-05-24]. ISSN 0749-3797. Dostupné z: <https://www-sciencedirect-com.ezproxy.is.cuni.cz/science/article/pii/S0749379721005936>

JEŽKOVÁ, Veronika a POKORNÁ, Dana. Nejste na to sama - Informace pro oběti sexuálního násilí a jejich blízké [e-kniha]. 2. vydání. Praha: *proFem – centrum pro oběti domácího a sexuální násilí*, 2021 [cit. 07-08-2023]. ISBN 978-80-907512-3-1. str. 25-26. Dostupné z: https://www.profem.cz/shared/clanky/838/Nejste%20na%20to%20sama_2021_web.pdf

LANTZ, Brendan. The Consequences of Crime in Company: Co-Offending, Victim–Offender Relationship, and Quality of Violence. *Journal of interpersonal violence* [online]. Los Angeles, CA: SAGE Publications, 2021, 36(7-8), NP4363-NP4388 [cit. 2023-05-28]. ISSN 0886-2605. Dostupné z: <https://journals-sagepub-com.ezproxy.is.cuni.cz/doi/full/10.1177/0886260518786497>

MAREŠOVÁ, Alena a Milada MARTINKOVÁ. O významu poznávání obětí trestné činnosti. *Kriminalistika* [online]. 2009 [cit. 2023-03-15]. Dostupné z: <https://www.mvcr.cz/clanek/o-vyznamu-poznavani-obeti-trestne-cinnosti.aspx>

Naše poslání. [online] *Rosa centrum pro ženy*, © Copyright 2023 Rosa Centrum, [cit. 2023-08-12]. Dostupné z: <https://www.rosacentrum.cz/nase-poslani/>

Pomoc obětem trestných činů. [online]. *proFem*. 2023 © proFem [cit. 2023-08-13]. Dostupné z: <https://www.profem.cz/cs/co-delame/prava-obeti-trestnych-cinu/a/pomoc-obetem-trestnych-cinu#pravni>

Pro oběti. [online]. *Probační a mediační služba* [cit. 2023-08-12]. Dostupné z: <https://www.pmscr.cz/pro-obeti/>

TOPINKA, D. et al. *Vliv zákona o obětech trestných činů na změnu postavení oběti. Souhrnná výzkumná zpráva*. [online] Ostrava – Mariánské Hory: SocioFactor s.r.o., 2018 [cit. 2023-08-15], s. 108. Dostupné z: https://www.google.com/url?sa=i&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=&ved=0CDcQw7AJahcKEwjQq8K25omBAxUAAAAAHQAAAAAQAw&url=https%3A%2F%2Fwww.sociofactor.eu%2Fmodules%2Fdownload_gallery%2Fdlc.php%3Ffile%3D28%26id%3D1608056476%26sid%3D90&psig=AOvVaw1GPFprE0KVHhZp72-vf7Xz&ust=1693669392485400&opi=89978449

VAKHITOVA, Zarina, Julianne WEBSTER, Clair ALSTON-KNOX, Danielle REYNALD a Michael TOWNSLEY. Offender–victim relationship and offender motivation in the context of indirect cyber abuse. *International review of victimology* [online]. London, England: SAGE

Publications, 2018, 24(3), 347-366 [cit. 2023-05-24]. ISSN 0269-7580. Dostupné z: <https://journals-sagepub-com.ezproxy.is.cuni.cz/doi/full/10.1177/0269758017743073>

ZAYKOWSKI, Heather a Lena CAMPAGNA. Teaching Theories of Victimology. *Journal of criminal justice education* [online]. Highland Heights: Taylor & Francis, 2014, 25(4), 452-467 [cit. 2023-03-16]. ISSN 1051-1253. Dostupné z: <https://www-tandfonline-com.ezproxy.is.cuni.cz/doi/full/10.1080/10511253.2014.965410>

3. Seznam použitých právních předpisů

Česko. Zákon č. 45/2013 Sb., o obětech trestných činů a o změně některých zákonů (zákon o obětech trestných činů), ve znění pozdějších předpisů

Česko. Zákon č. 273/2008 Sb., o Policii České republiky, ve znění pozdějších předpisů

Česko. Zákon č. 108/2006 Sb., o sociálních službách

Česko. Zákon č. 141/1961 Sb., o trestním řízení soudním (trestní řád), ve znění pozdějších předpisů

Název práce v českém jazyce

Problematika oběti trestného činu v kriminologii

Abstrakt

Tématem předložené diplomové práce je problematika oběti trestného činu v kriminologii a jejím cílem je představit určitý souhrn aktuálních poznatků z kriminální viktimologie, současné právní úpravy práv obětí a také praktických možností pomoci obětem. První kapitola je věnována samotnému vědnímu oboru viktimologie a vyjasnění jejího vztahu s kriminologií. Následuje stručný přehled vývoje viktimologie od jejích počátků, až po její moderní pojetí a proměna pohledu na oběť v čase. Druhá kapitola se pak podrobněji věnuje oběti jako takové – vymezení daného pojmu, charakteristice, či vyvracení mýtu o „ideální oběti“, který ve společnosti doposud ve velké míře přetrvává a může mít neblahý vliv na to, jak je s obětí zacházeno. Třetí kapitola se věnuje viktimizaci, tedy procesu, ve kterém se z jedince stává oběť. Pozornost je zaměřena zejména na chování samotné oběti, viktimologické zavinění, a vztah oběti a pachatele, který je z hlediska viktimizace klíčovým faktorem. Čtvrtá kapitola se zaměřuje na právní úpravu ochrany oběti v České republice. Kapitola nejprve popisuje odlišení pojmu oběti od poškozeného, jenž je pojmem striktně procesním a jako takovému mu nenáleží mnohá práva, která náleží oběti. Dále je představena mezinárodní úprava ochrany obětí, ze které ta česká v mnoha ohledech vychází a zavádí některé instituty již dříve známé ze zahraničí. Největší prostor je pak věnován zákonu o obětech – a to jak základním zásadám, které by měly představovat obecný základ přístupu k obětem a jednání s nimi, tak i jednotlivým právům, která obětem přiznává. Poslední pátá kapitola je pak již věnována shrnutí různých forem pomoci, které jsou obětem k dispozici, ať již se jedná o zásady laické pomoci oběti, která přichází od jejího nejbližšího okolí, nebo o odbornou pomoc poskytovanou specializovanými subjekty. Závěrečná podkapitola potom mapuje skutečný současný stav pomoci obětem a s ohledem na nové studie upozorňuje na její největší nedostatky a případné možnosti zlepšení aktuálního stavu.

Klíčová slova

oběť trestného činu, viktimologie, ochrana oběti

Název práce v anglickém jazyce

The issue of crime victim in criminology

Abstract

The topic of the presented thesis is the issue of the victim of crime in criminology and its aim is to present a certain summary of current knowledge from criminal victimology, current legal regulation of victims' rights and also practical possibilities of assistance to victims. The first chapter addresses the scientific field of victimology and clarification of its relationship with criminology. This is followed by a brief overview of the development of victimology from its origins to its modern conception and the changing view of the victim over time. The second chapter then looks in more detail at the victim as such – the definition of the term, its characteristics, or the debunking of the myth of the 'ideal victim', which still largely persists in society and can have an undesirable effect on how victims are treated. The third chapter focuses on victimisation, the process by which an individual becomes a victim. In particular, the focus is on the victim's own behaviour, victimological culpability, and the victim-offender relationship, which is a key factor in terms of victimisation. The fourth chapter focuses on the legal regulation of victim protection in the Czech Republic. The chapter first discusses the distinction between the concept of 'victim' and the 'aggrieved party', which is a strictly procedural concept and as such is not entitled to many of the rights that belong to the victim. Further, the international regulation of victim protection is presented, on which the Czech one is based in many respects and consequently introduces some institutes already known from abroad. Most emphasis is then placed on the Victims Protection Act – both the basic principles that should constitute the general basis for the approach to victims, and the individual rights it grants to victims. The fifth and final chapter is then devoted to a summary of the various forms of assistance that are available to victims, whether it is the principles of lay assistance, which comes from the victim's family and social circle, or professional assistance provided by specialised bodies. The final sub-chapter then maps the actual current state of victim assistance and, in the light of new studies, highlights its greatest shortcomings and possible ways of improving the current situation.

Key words

victim of crime, victimology, victim protection